

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КУХАРУК ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.565.2(477):343.13

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА АДВОКАТСЬКОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.М. Кухарук

Науковий керівник
доктор юридичних наук, професор
Цехан Дмитро Миколайович

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Кухарук І.М. Організація і тактика адвокатського розслідування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній криміналістиці комплексним монографічним дослідженням організаційно-тактичної моделі адвокатського розслідування як структурного елемента здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Під час вирішення сформульованих у дослідженні завдань систематизовано, класифіковано та охарактеризовано теоретичні положення щодо організації функціонування адвокатури в Україні, засад адвокатської етики та психологічних основ діяльності адвокатів у різних видах проваджень. Крім того, детально проаналізовано напрацювання вчених щодо проблемних питань здійснення захисту у кримінальному провадженні, а також критично оцінені окремі сформульовані пропозиції та наукові ідеї, що водночас забезпечило формування ґрунтовної теоретичної основи для здійснення власного наукового пошуку та виокремлення відповідного спектру проблемних питань, які потребують наукового осмислення та розв'язання на сучасному етапі. Спираючись на положення теорії пізнання та наукових підходів щодо здійснення пізнання у межах кримінального провадження, виокремлено типові ознаки останнього, зокрема: а) як правило, ретроспективний характер такого пізнання, оскільки суб'єкти кримінального провадження пізнають подію, яка відбувалась у минулому, на основі її відображення в умовах об'єктивної реальності крізь призму матеріальної та ідеальної слідової картини; б) здійснюється у межах, які визначені кримінальним процесуальним законом для відповідного суб'єкта; в) здійснюється за допомогою організаційно-тактичних інструментів, які

визначені нормами чинного законодавства, а також не суперечать моральним та етичним принципам відповідної професійної діяльності; г) базується на науково обґрунтованих правилах, прийомах та рекомендаціях; д) за функціональною спрямованістю передбачає з'ясування усіх обставин кримінально-релевантної події, що корелює із встановленням об'єктивної істини. Обґрунтовано, що вихідними параметрами для формування моделі адвокатського розслідування є: *по-перше*, адвокатське розслідування як форма організаційно-тактичної діяльності у межах кримінального провадження може здійснюватися виключно: а) адвокатом, тобто фізичною особою, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; б) групою адвокатів, які здійснюють захист чи представництво у межах кримінального провадження; в) особами, які залученні адвокатами у спосіб, врегульований чинним законодавством; *по-друге*, адвокатське розслідування крізь призму діяльнісного підходу, характеризуючись пізнавальним змістом спрямовується на пізнання конкретних об'єктів у межах кримінального провадження; *по-третьє*, зміст адвокатського розслідування прямо корелює: а) зі змістом та межами сформульованого обвинувачення; б) з організаційною формою роботи адвоката у межах конкретного кримінального провадження; в) зі стадією кримінального провадження, на якій розпочинається робота захисника; г) з хронологічними параметрами досудового розслідування; *по-четверте*, організаційна форма, межі, якість та вибір організаційно-тактичного інструментарію для забезпечення адвокатського розслідування прямо корелює із професійною компетенцією захисника. Запропоновано структурні елементи адвокатського розслідування як системної форми діяльності, зокрема: *по-перше*, організаційна складова адвокатського розслідування; *по-друге*, тактична складова, яка полягає у використанні етично допустимих та законодавчо дозволених тактичних прийомів щодо самостійного отримання захисником фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, а також формування фактичних даних нового або уточненого

змісту під час участі захисника у проведенні слідчих (розшукових) дій; *по-третє*, психологічна складова, оскільки змагальність як засада кримінального процесу, за своєю сутністю на психологічному рівні передбачає правове протистояння сторін, а пізнавальна діяльність будь-якого суб'єкта у межах кримінального провадження характеризується суттєвим психологічним складником.

Сформульовано пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині оптимізації можливостей отримання адвокатами інформації з обмеженим доступом шляхом реалізації професійного права на звернення з адвокатським запитом. Крім того, розроблена класифікація інформації з обмеженим доступом за критерієм можливості її отримання адвокатом та визначені алгоритми й умови отримання такої інформації.

Наголошено на суттєвій обмеженості закріплених у КПК України повноважень захисника щодо самостійного, без участі сторони обвинувачення, збирання доказів, а також наявності колізій між КПК України та положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що обмежує можливість використання окремих професійних прав адвоката у межах кримінального провадження. Зважаючи на це, з метою вирішення вказаної проблеми, запропоновано ряд змін та доповнень до чинного КПК України. Обґрунтовано можливість запровадження категорії «адвокатське провадження» як організаційної форми діяльності захисника у межах кримінального провадження та визначена його структура, зокрема: *по-перше*, дані, які стосуються доказування у відповідному кримінальному провадженні; *по-друге*, дані щодо процесуальної комунікації захисника із представниками сторони обвинувачення; *по-третє*, дані щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження; *по-четверте*, інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття

стратегічних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні.

Доведено, що типовими критеріями для класифікації ситуацій захисту є: *по-перше*, ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення; *по-друге*, темпоральний фактор вступу захисника у кримінальне провадження та початок виконання ним функції захисту; *по-третє*, стан та структура доказової бази, сформованої стороною обвинувачення у межах відповідного кримінального провадження; *по-четверте*, кількісні показники епізодів злочинної діяльності, щодо яких сформульовано обвинувачення.

За критерієм ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення виокремлені на охарактеризовані типові ситуації захисту, а також окреслені основні напрями діяльності до кожної з них: *по-перше*, підзахисний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого сформульоване обвинувачення; *по-друге*, підзахисний визнає свою причетність до вчинення відповідного кримінального правопорушення, але не визнає зміст сформульованого обвинувачення, зокрема кримінально-правову кваліфікацію, здійснену органом досудового розслідування; *по-третє*, підзахисний визнає свою причетність до відповідної кримінально-релевантної події, але не визнає свою вину та не вважає, що мало місце кримінальне правопорушення; *по-четверте*, підзахисний не визнає свою причетність до кримінально-релевантної події та повністю заперечує свою вину у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення.

Щодо тактичного забезпечення комунікації адвоката та підзахисного обґрунтована тактична модель «двоетапного опитування», що структурно складається із двох відділених у часі бесід, які диференціюються за: а) організаційним змістом; б) функціональним призначенням; в) очікуваними кінцевими результатами; г) наслідками для вибору адвокатом подальших організаційних та тактичних прийомів своєї діяльності.

Обґрунтовано, що у межах комунікації захисника зі стороною обвинувачення використання тактичних прийомів спрямовується на: *по-*

перше, мінімізацію можливостей отримання від підзахисного інформації, яка може посилити доказове підґрунтя сформульованого щодо особи обвинувачення, або створити передумови для зміни обвинувачення та висування додаткового обвинувачення; *по-друге*, мінімізацію отримання від підозрюваного інформації, яка може стати підґрунтям для оптимізації стратегії дій сторони обвинувачення у частині планування слідчих (розшукових) дій та застосування інших процесуальних засобів; *по-третє*, спростування або зниження рівня релевантності окремих доказів сторони обвинувачення; *по-четверте*, формування доказів, що спростовують причетність підзахисного до кримінально-релевантної події, або значно змінюють його роль у структурі вчинення кримінально-релевантної події у бік покращення його становища.

Визначено, що типовими тактичними прийомами, які можуть бути використані адвокатом під час участі у допиті свідка чи потерпілого, є: а) «*актуалізація протиріччя*», зокрема постановка конкретизованих питань, щодо невідповідності показань свідка іншим даним, які містяться у кримінальному провадженні; б) «*актуалізація компетенції та можливості*», зокрема постановка питань, щодо: *по-перше*, фізичної можливості свідка сприймати інформацію у відповідних параметрах деталізації за певних умов; *по-друге*, достатності підготовки та наявності знань щодо окремих обставин, якщо свідок робить категоричні висновки щодо їх змісту; в) «*актуалізація деталей*», зокрема формулювання запитань, спрямованих на відновлення у пам'яті свідка окремих незначних деталей події, які у сукупності з іншими доказами, дозволяють запропонувати стороні захисту альтернативний погляд на її зміст та роль підзахисного у механізмі її вчинення.

На підставі опрацювання матеріалів практики, визначено, що факультативними завданнями, що вирішуються у межах адвокатського розслідування за допомогою використання спеціальних знань, є: *по-перше*, отримання усних та письмових консультацій щодо окремих об'єктів, процесів та подій, які мають значення для кримінального провадження, а їх належне пізнання вимагає використання спеціальних знань, що дозволяє адвокату

отримати дані, які хоча і не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, але здатні спрямувати його пошукову роботу щодо виявлення доказів у коректному напрямі, що забезпечує економію часового ресурсу та використання найбільш ефективних пізнавальних інструментів; *по-друге*, надання консультацій щодо фактичних даних, що сформульовані із використанням спеціальних знань іншими уповноваженими суб'єктами з метою попередньої оцінки їх повноти, об'єктивності та достовірності, що сприяє адвокату у виваженому та обґрунтованому прийнятті відповідних тактичних рішень щодо необхідності та доцільності призначення відповідних експертиз чи ініціювання проведення додаткових експертиз стороною обвинувачення.

Обґрунтована модель використання спеціальних знань адвокатом у випадках експертного дослідження об'єктів, що знищуються або втрачають свої кількісно-якісні показники під час проведення їх експертного дослідження, зокрема зобов'язати сторону обвинувачення у разі призначення експертного дослідження об'єктів, які під час його проведення будуть втрачені, повідомляти про призначення такої експертизи сторону захисту з метою надання можливості захиснику подання клопотання щодо: *по-перше*, уточнення переліку питань, що ставляться на вирішення експерту; *по-друге*, обґрунтування необхідності комплексної експертизи відповідного об'єкта, у випадку, якщо його пізнання для вирішення завдань конкретного кримінального провадження вимагає застосування знань із різних галузей науки і техніки.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, фактичні дані, кримінальне процесуальне пізнання, доказування, докази, адвокатське розслідування, слідчі (розшукові) дії, процесуальні повноваження, адвокатське провадження, тактика адвокатської діяльності, спеціальні знання, судові експертизи, тактика захисту, адвокат-захисник.

ABSTRACT

Kukharuk I.M. Organisation and tactics of lawyer's investigation. – Qualification scientific work. Manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 Law (field of knowledge 08 – Law). – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

This dissertation represents one of the first comprehensive monographic studies in Ukrainian criminalistics devoted to the organisational and tactical model of attorney-led investigation as a structural component of the defence in criminal proceedings.

In the course of addressing the research objectives, theoretical provisions concerning the organisation and functioning of the bar in Ukraine, the foundations of professional conduct, and the psychological bases of attorneys' activity in various types of proceedings have been systematised, classified, and described. In addition, the scholarly developments regarding problematic issues of defence in criminal proceedings have been analysed in detail, and certain proposals and scientific ideas have been critically evaluated. This has laid a solid theoretical foundation for conducting independent scientific research and identifying a relevant range of issues requiring scientific analysis and resolution at the current stage. Based on epistemological theory and scientific approaches to cognition within criminal proceedings, typical features of such cognition have been identified, including: a) as a rule, the retrospective nature of such cognition, since participants in criminal proceedings acquire knowledge about an event that occurred in the past, based on its reflection in the conditions of objective reality through the prism of material and ideal trace patterns; b) it is carried out within limits determined by criminal procedural law for the relevant subject; c) it is conducted using organisational and tactical tools defined by current legislation, which must not contradict the moral and ethical principles of the relevant legal profession; d) it is based on scientifically grounded rules, techniques, and recommendations; e) functionally, it aims to

establish all circumstances of a criminally relevant event, which correlates with the establishment of objective truth. It is substantiated that the key parameters for constructing a model of attorney-led investigation include: *firstly*, such investigation as a form of organisational and tactical activity within criminal proceedings may be conducted exclusively by: a) an attorney – an individual engaged in legal practice on the grounds and in the manner provided by the Law of Ukraine “On the Bar and Practice of Law”; b) a group of attorneys conducting defence or representation within criminal proceedings; c) persons engaged by attorneys in a manner regulated by current legislation; *secondly*, from the perspective of the activity-based approach, attorney-led investigation, having a cognitive nature, is directed at acquiring knowledge of specific objects within criminal proceedings; *thirdly*, the content of attorney-led investigation directly correlates with: a) the content and scope of the charges brought; b) the organisational form of the attorney’s work in the specific criminal proceeding; c) the stage of criminal proceedings at which the defence begins to act; d) the chronological parameters of the pre-trial investigation; *fourthly*, the organisational form, scope, quality, and choice of organisational and tactical tools used to ensure attorney-led investigation are directly correlated with the professional competence of the defence attorney. Structural elements of attorney-led investigation as a systemic form of activity are proposed, including: *firstly*, the organisational component of attorney-led investigation; *secondly*, the tactical component, which entails the use of ethically permissible and legally authorised tactical techniques for independently obtaining factual data by the defence attorney, which may serve as evidence in criminal proceedings, as well as the formation of new or clarified factual data during the attorney’s participation in investigative (search) actions; *thirdly*, the psychological component, since adversarial proceedings, as a fundamental principle of the criminal process, inherently entail legal confrontation at the psychological level, and the cognitive activity of any participant in criminal proceedings is characterised by a significant psychological dimension.

Proposals are formulated to amend the Law of Ukraine “On the Bar and Practice of Law” to improve attorneys’ ability to access restricted information by exercising their professional right to submit attorneys’ letters of enquiry. A classification of restricted information based on the criterion of its accessibility to attorneys is developed, and algorithms and conditions for obtaining such information are defined.

Emphasis was placed on the significant limitations of the defence attorney’s powers enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine to independently collect evidence without the participation of the prosecution, as well as existence of legislative inconsistencies between the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On the Bar and Practice of Law”, which limits the possibility of exercising certain professional rights of attorneys in criminal proceedings. Therefore, a number of amendments to the current Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed to address these issues. The feasibility of introducing the category of “attorney-led proceeding” as an organisational form of the defence attorney’s activity within criminal proceedings is substantiated, and its structure is defined, including: *firstly*, data related to the process of proving evidence within the relevant criminal proceeding; *secondly*, data on procedural communication of the defence attorney with representatives of the prosecution; *thirdly*, data concerning the preventive measure applied to the individual within the criminal proceeding; *fourthly*, information obtained by the attorney during their own investigation or other defence actions within the criminal proceedings that may not be used as evidence, but is important for making strategic and organisational-tactical decisions.

It is proven that the typical criteria for classifying defence situations include: *firstly*, the attitude of the defendant to the charges; *secondly*, the temporal factor of the defence attorney’s entry into the criminal proceedings and the commencement of his defence function; *thirdly*, the condition and structure of the evidentiary materials formed by the prosecution within relevant criminal proceedings; *fourthly*, the number of criminal episodes for which charges have been brought.

Based on the defendant's attitude towards the charges brought against them, the following typical defence situations have been identified, and the main courses of action for each of them have been outlined: *firstly*, the defendant fully admits his guilt in committing the criminal offence for which he has been charged; *secondly*, the defendant admits his involvement in the commission of the relevant criminal offence, but does not admit the content of the formulated charge, in particular the criminal law qualification made by the pre-trial investigation body; *thirdly*, the defendant admits his involvement in the relevant criminally relevant event, but does not admit his guilt and does not consider that a criminal offence took place; *fourthly*, the defendant does not admit his involvement in the criminally relevant event and completely denies his guilt in committing any criminal offence.

Regarding the tactical support of communication between the attorney and the defendant, a reasonable tactical model of a "two-stage interview" has been developed. It structurally consists of two separate conversations that differ in: a) organisational content; b) functional purpose; c) expected outcomes; d) consequences for the attorney's choice of further organisational and tactical methods.

It is substantiated that, in the course of communication between the defence and the prosecution, tactical techniques aim to: *firstly*, minimise the risk of the defendant disclosing information that may strengthen the prosecution's evidentiary position or create grounds for modifying or supplementing the charges; *secondly*, minimise the obtaining of information from the suspect that could form the basis for optimising the prosecution's strategy in terms of planning investigative (search) actions and applying other procedural measures; *thirdly*, refute or reduce the relevance of specific prosecution evidence; *fourthly*, gather evidence that refutes the defendant's involvement in the criminally relevant event or significantly alters his role in the structure of the criminally relevant event in a way that improves his position.

Typical tactical techniques available to the defence attorney during witness or victim interrogation include: a) "*actualisation of contradictions*", in particular,

asking specific questions about inconsistencies between the witness's testimony and other data contained in the criminal proceedings; b) “*actualisation of competence and capability*”, in particular, questions relating to: *firstly*, the witness’s physical ability to perceive information in the appropriate level of detail under certain conditions; *secondly*, sufficient preparation and knowledge of specific circumstances, if the witness makes categorical conclusions about their content; c) “*actualisation of details*”, in particular, the formulation of questions aimed at restoring the witness's memory of certain insignificant details of the event, which, together with other evidence, allow the defence to offer an alternative view of its content and the role of the defendant in the mechanism of its commission.

Based on the analysis of practical materials, it has been determined that the optional tasks that are solved within the framework of a attorney’s investigation with the use of special means are as follows: *firstly*, obtaining oral and written consultations on specific objects, processes and events that are relevant to criminal proceedings, the proper understanding of which requires the use of special knowledge, allowing the attorney to obtain data that, although it cannot be used as evidence in criminal proceedings, but can guide his search for evidence in the right direction, saving time and allowing the use of the most effective cognitive tools; *secondly*, providing consultations on factual data formulated by other authorised parties using special knowledge in order to preliminarily assess their completeness, objectivity, and reliability, thus enabling an attorney to make balanced and well-founded tactical decisions regarding the necessity and expediency of appointing relevant expert examinations or initiating additional expert examinations by the prosecution.

A model is substantiated for the use of special knowledge by an attorney in cases of expert examination of objects which are destroyed or lose their quantitative and qualitative indicators during their expert examination. In such situations, it is proposed to oblige the prosecution, in the event of the appointment of an expert examination of objects that will be lost during its conduct, to notify the defence of the appointment of such an examination in order to enable the defence to submit a

motion regarding: *firstly*, clarification of the list of questions to be addressed by the expert; *secondly*, justification of the need for a comprehensive expert examination of the relevant object, if its examination for the purposes of a specific criminal proceeding requires the application of knowledge from various fields of science and technology.

Keywords: criminal proceedings, pre-trial investigation, actual data, criminal procedural knowledge, evidence, evidence, attorney's investigation, investigative (search) actions, procedural powers, attorney's proceedings, tactics of advocacy, special knowledge, forensic examinations, defense tactics, defense attorney.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кухарук І.М. Адвокатське розслідування як форма організації роботи захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3. С.717-725. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/419/434>

2. Черемнова А.І., Кухарук І.М. Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми теорії і практики. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2024. Випуск 15. С.75-83. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/article/view/67/62>

3. Кухарук І.М. Адвокатський запит як інструмент пізнавальної діяльності у структурі адвокатського розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С.680-683. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/162.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Кухарук І.М. Інститут адвокатського розслідування як форма забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах*

воєнних викликів : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С.537-539.

5. Кухарук І.М. Проблемні питання використання результатів експертних досліджень як складової адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. С.710-712.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ АДВОКАТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	14
1.1. Сучасний стан наукового забезпечення формування моделі адвокатського розслідування.....	14
1.2. Адвокатське розслідування: поняття та змістовно-структурний аналіз....	32
1.3. Професійні права адвоката та проблеми їх реалізації під час здійснення адвокатського розслідування.....	52
1.4. Кримінальне процесуальне регулювання повноважень захисника як правова основа для формування моделі адвокатського розслідування.....	71
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	92
2.1. Адвокатське провадження як складова організації роботи захисника у кримінальному провадженні.....	92
2.2. Ситуації захисту: поняття, типові завдання та напрями планування їх розв'язання.....	113
2.3. Тактичні особливості діяльності захисника у межах адвокатського розслідування.....	134
2.4. Використання спеціальних знань як складова адвокатського розслідування.....	154
ВИСНОВКИ.....	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188
ДОДАТКИ.....	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КРП – кримінально-релевантна подія

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із усталених векторів розвитку правової системи України є реформування системи правосуддя, що супроводжується розробленням численних програмних документів, внесенням змін до чинних нормативно-правових актів та формування кадрової політики за новими принципами та підходами. Водночас необхідно відзначити, що ефективність державного правового механізму значним чином залежить від формування збалансованих та дієвих засад здійснення окремих форм правничої діяльності, зокрема й кримінального переслідування. Безумовно, що прийняття КПК України 2012 року стало фундаментальним поштовхом до кардинальних змін власне парадигми здійснення кримінального переслідування та закладення в її основу поряд з іншими засадничими принципами засади змагальності, яка знайшла своє закріплення у ст. 22 КПК України. Визнаючи такий крок як позитивний та спрямований на реальні трансформаційні процеси у розслідування та судовому розгляді кримінальних проваджень, слушно наголосити, що системне вивчення законодавства України, зокрема й положень КПК України, констатує декларативність вказаної засади крізь призму її практичної реалізації стороною захисту у кримінальному провадженні. Одним із можливих пояснень такого підходу є концептуальні, зокрема й конституційні положення, які покладають тягар доведення винуватості на сторону обвинувачення. Водночас детальне опрацювання структури та змісту повноважень сторін у кримінальному провадженні свідчить про наявність суттєвого дисбалансу щодо системи процесуальних інструментів та можливостей їх використання сторонами обвинувачення та захисту, де, на нашу думку, сторона обвинувачення має суттєві переваги, а можливості, які наявні у сторони захисту, характеризуються несистемним та суперечливим характером у розрізі норм різних нормативно-правових актів, ускладненою процедурою їх використання, необхідністю залучення до використання наданого стороні захисту процесуального інструментарію представників сторони

обвинувачення, які, фактично, виконують управлінську роль під час його застосування, наприклад, проведення слідчих (розшукових) дій за ініціативою сторони захисту.

Особливо гостро вказана проблематика постає у контексті здійснення доказування у кримінальному провадженні стороною захисту, що зумовлюється суперечністю навіть положень окремих статей кримінального процесуального закону, фактичною неможливістю використання для збирання доказів інструментів, які корелюють із професійними правами адвокатів, визначеними Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також доволі обмеженим спектром дій, які адвокат самостійно може вчиняти для збирання доказів у межах кримінального провадження.

Зважаючи на викладене, наголосимо, що науковцями та адвокатами-практиками здійснюється постійний пошук та вирішення вказаної проблеми як на рівні наукових робіт, так і на рівні розроблення законопроектів щодо внесення змін до чинного законодавства, які спрямовані на посилення повноважень захисника у межах кримінального провадження. Так, одним із шляхів вирішення цієї проблеми були спроби на теоретичному рівні обґрунтувати концепцію адвокатського розслідування як відповідної складової здійснення захисту у межах кримінального провадження, що є раціональним підходом, що потребує подальшого системного вивчення, оскільки може створити теоретико-правове та прикладне підґрунтя для оптимізації адвокатської діяльності у межах кримінального провадження.

У межах кримінального процесуального права проблематика реалізації функції захисту у кримінальному провадженні та збирання адвокатом доказів досліджувалась значною кількістю вчених, зокрема свої монографічні праці аналізу цієї проблематики присвятили: М.Р. Аракелян, Ю.П. Аленін, Н.М. Бакаянова, Т.В. Бабчинська, І.М. Бігунець, В.В. Бедь, Є.І. Виборнова, Т.В. Волошанівська, І.В. Гловюк, В.В. Грисюк, М.С. Городецька, О.В. Дудко, І.В. Дубрівка, Я.О. Іваницький, П.В. Кучевський, Т.О. Лоскутов, Г.В. Мудрецька, В.О. Попелюшко, М.А. Погорецький, Є.М. Пелікос, О.А. Самойленко, Д.Б.

Сергєєва, О.С. Старенький, О.О. Торбас, В.В. Тіщенко, А.М. Титов, Р.А. Чайка та інші науковці.

Визнаючи значимість здобутків вчених, слід зазначити, що вказана проблематика ними аналізувалась крізь призму предмета кримінального процесуального права, а власне щодо формування відповідної моделі адвокатського розслідування сформульовані окремі напрацювання, які неможна, наразі, вважати такими, що комплексно вирішують вказану проблему. Крім того, зважаючи на предмети вказаних досліджень, фактично, поза науковою увагою залишилися питання організації і тактики діяльності адвоката у межах здійснення адвокатського розслідування як структурного елемента захисту у кримінальному провадженні.

Наведене і зумовлює актуальність та новизну теми представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (що затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (що затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (що затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, що затверджена постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21. Дослідження є складовою плану складовою наукових досліджень, виконаних на кафедрі криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія», відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» «Пріоритетні напрями криміналістичних досліджень у протидії кримінальним правопорушенням» на 2021–2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі у цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 04 листопада 2021 року (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об’єкта дослідження. Мета дослідження полягає у розробленні на підставі аналізу матеріалів практики та теоретичних положень моделі адвокатського розслідування як складової захисту у кримінальному провадженні із акцентуванням уваги на організаційно-тактичних складових його здійснення.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

окреслити сучасний стан наукового забезпечення формування моделі адвокатського розслідування;

сформулювати поняття та визначити змістовно-структурну складову адвокатського розслідування;

охарактеризувати проблемні питання щодо реалізації професійних прав адвоката під час адвокатського розслідування та запропонувати шляхи їх вирішення;

окреслити особливості кримінального процесуального регулювання повноважень захисника як правової основи для формування моделі адвокатського розслідування;

сформулювати визначення та розробити структуру адвокатського провадження як організаційної складової роботи захисника у межах адвокатського розслідування;

визначити та охарактеризувати типові ситуації захисту, а також основні напрями діяльності захисника у кожній з них;

виокремити тактичні особливості діяльності захисника у межах адвокатського розслідування;

розробити рекомендації щодо оптимізації використання спеціальних знань як складової адвокатського розслідування.

Об'єктом дослідження є адвокатська діяльність щодо здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є організація і тактика адвокатського розслідування.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використана сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-наукових методів пізнання. За допомогою методів гносеології з'ясовано сутність, зміст та сформульований основний понятійно-категоріальний апарат наукового дослідження (1.2, 2.1., 2.2.) та визначено окремих складових діяльності адвоката у межах здійснення адвокатського розслідування (2.1., 2.2., 2.3.), розроблено класифікацію типових ситуацій захисту за відповідними класифікаційними критеріями (2.3) та надано їх характеристику (2.3.), розроблено тактичні моделі діяльності адвоката у межах адвокатського розслідування щодо збирання доказів (2.3), визначено основні напрями використання спеціальних знань для збирання доказів у межах адвокатського розслідування (2.4.).

Логіко-юридичний метод надав можливість запропонувати необхідні для дослідження класифікації (1.3, 2.1., 2.2., 2.3.), а також систематизувати теоретичну основу власного наукового пошуку (1.1.) Порівняльно-правовий метод використовувався під час порівняння положень нормативно-правових актів, які регулюють адвокатську діяльність в Україні (1.2., 1.3.). За допомогою

методу герменевтики з'ясовано сутність окремих наукових положень різних галузей знань щодо змісту наукових характеристик та класифікацій (1.2, 1.3, 2.1., 2.2., 2.3, 2.4). Соціологічний та статистичний методи використовувалися під час вивчення думок адвокатів щодо основних положень можливості впровадження моделі адвокатського розслідування на сучасному етапі (1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

Теоретичною основою дисертації є висновки і положення, обґрунтовані сучасними розробками в галузі філософії, загальнотеоретичної юриспруденції, криміналістики, кримінального права, кримінального процесуального права, психології тощо.

Нормативно-правовою основою дисертації є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та галузеве законодавство.

Емпіричну базу дослідження складають результати опрацювання матеріалів та різних практик організації роботи адвокатів у кримінальних провадженнях, судових рішень, досвіду роботи експертних установ та проведення опитування 75 адвокатів з різних регіонів України щодо доцільності та окремих проблемних питань формування моделі адвокатського розслідування.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що вона є першим комплексним криміналістичним дослідженням організації і тактики адвокатського розслідування.

У межах здійсненого дослідження одержано результати, які мають наукову новизну:

вперше:

визначено вихідні параметри для формування моделі адвокатського розслідування, зокрема: *по-перше*, адвокатське розслідування, як форма організаційно-тактичної діяльності у межах кримінального провадження може здійснюватися виключно: а) адвокатом, тобто фізичною особою, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом

України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; б) групою адвокатів, які здійснюють захист чи представництво у межах кримінального провадження; в) особами, які залучені адвокатами у спосіб, врегульований чинним законодавством; *по-друге*, адвокатське розслідування крізь призму діяльнісного підходу, характеризуючись пізнавальним змістом, спрямовується на пізнання конкретних об'єктів у межах кримінального провадження; *по-третє*, зміст адвокатського розслідування прямо корелює: а) зі змістом та межами сформульованого обвинувачення; б) з організаційною формою роботи адвоката у межах конкретного кримінального провадження; в) зі стадією кримінального провадження, на якій розпочинається робота захисника; г) з хронологічними параметрами досудового розслідування; *по-четверте*, організаційна форма, межі, якість та вибір організаційно-тактичного інструментарію для забезпечення адвокатського розслідування прямо корелює із професійною компетенцією захисника;

визначено та охарактеризовано структурні елементи адвокатського розслідування як системної форми діяльності: *по-перше*, організаційна складова адвокатського розслідування; *по-друге*, тактична складова; *по-третє*, психологічна складова;

сформульовано визначення *адвокатського провадження* як організаційної форми систематизації джерел інформації та інших документів, які сформовані адвокатом у межах роботи за конкретним кримінальним провадженням, що може здійснюватися у будь-якій формі із кінцевим складанням адвокатського висновку;

визначено типову структуру адвокатського провадження, зокрема: *по-перше*, дані, які стосуються доказування у відповідному кримінальному провадженні; *по-друге*, дані щодо процесуальної комунікації захисника із представниками сторони обвинувачення; *по-третє*, дані щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження; *по-четверте*, інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному

провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття стратегічних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні;

виокремлено та охарактеризовано ситуації захисту за критерієм ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення: *по-перше*, підзахисний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого сформульоване обвинувачення; *по-друге*, підзахисний визнає свою причетність до вчинення відповідного кримінального правопорушення, але не визнає зміст сформульованого обвинувачення, зокрема кримінально-правову кваліфікацію, здійснену органом досудового розслідування; *по-третє*, підзахисний визнає свою причетність до відповідної кримінально-релевантної події, але не визнає свою вину та не вважає, що мало місце кримінальне правопорушення; *по-четверте*, підзахисний не визнає свою причетність до кримінально-релевантної події та повністю заперечує свою вину у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення;

вдосконалено:

положення щодо реалізації професійних прав адвокатів, зокрема у частині отримання у межах адвокатського запиту інформації з обмеженим доступом шляхом розроблення пропозицій до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

положення щодо повноважень захисника у межах кримінального провадження, зокрема у частині здійснення доказування шляхом формування пропозицій щодо уточнення та доповнення КПК України відповідними нормами;

теоретико-прикладні положення щодо тактики діяльності захисника під час збирання доказів та його діяльності у межах адвокатського розслідування у частині: по-перше, розроблення моделі двоетапного опитування адвокатом підзахисного із конкретизацією відповідних тактичних прийомів; по-друге, виокремлення тактичних прийомів, які можуть використовуватись адвокатом під час участі у допиті свідків чи потерпілих, зокрема: а) «актуалізація

протиріччя»; б) «актуалізація компетенції та можливості»; в) «актуалізація деталей»;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення щодо наукового обґрунтування можливості впровадження моделі адвокатського розслідування у вітчизняну практику у частині характеристики, систематизації наукових положень та концепцій, які сформульовані вченими та виокремлення спектру проблемних питань, що потребують подальших наукових розвідок;

положення щодо використання під час адвокатського розслідування спеціальних знань у частині: *по-перше*, визначення системи факультативних завдань, які вирішуються за допомогою використання захисником спеціальних знань; *по-друге*, обґрунтування моделі використання спеціальних знань адвокатом у випадках експертного дослідження об'єктів, що знищуються або втрачають свої кількісно-якісні показники під час проведення їх експертного дослідження,

Особистий внесок здобувача. Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отриманні автором самостійно. У статті, виконаній спільно з А.І. Черемноюю «Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики», дисертантом самостійно окреслені організаційні проблеми використання спеціальних знань у формі проведення експертиз та запропоновані шляхи їх розв'язання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» та доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (26 квітня 2024 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (16 травня 2025 р., м. Одеса).

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, можуть бути використані та використовуються у:

практичній діяльності захисників – для організації роботи адвокатів у межах кримінального провадження щодо організації доказування та використання відповідних тактичних прийомів у своїй діяльності;

науково-дослідній діяльності – під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень проблемних питань діяльності адвокатури та використання здійснення адвокатами доказування у кримінальному провадженні (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 02 червня 2025 року);

освітньому процесі – викладені у дисертації положення використовуються під час підготовки посібників, методичних рекомендацій, проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Кримінальний процес» (акт впровадження в освітній процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 12 червня 2025 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 5 публікаціях, у тому числі 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 2 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування на 20 аркушах) та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 аркушів, з яких основного тексту – 187 аркушів, додатки розміщено на 10 аркушах.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ АДВОКАТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Сучасний стан наукового забезпечення формування моделі адвокатського розслідування

Здійснення наукового пошуку та пізнання окремих явищ та процесів є складною комплексною діяльністю, яка включає відповідні етапи, що покликані забезпечити послідовність, систематичність та об'єктивність отримання наукового результату. Безумовно, що структурованість таких етапів прямо корелює із галуззю наукового знання та найхарактернішою для неї методологією наукового пошуку, а також безпосереднім предметом дослідження. У той же час, необхідно наголосити, що сучасний розвиток наукового знання свідчить, що пізнання окремих явищ та процесів не відбувається в умовах повної невизначеності чи відсутності наукових напрацювань, а, як правило, будується на відповідній теоретичній основі, сформованій іншими дослідниками. Слушно наголосити, що така основа не завжди точно відповідає предмету відповідного дослідження, але знаходиться із ним у тісних кореляційних залежностях, а в окремих випадках відповідна система наукових напрацювань стає основою для виокремлення нових напрямів наукового пошуку.

Зважаючи на викладене, логіка та послідовність будь-якого наукового дослідження передбачає систематизацію напрацювань вчених, які дослідили фундаментальні проблеми відповідної галузі знань, а також окремі питання, які пов'язані із предметом конкретного наукового пошуку. Як відзначають дослідники: «Розробка наукового дослідження – складний та багатогранний процес, де кожен факт і явище може мати суттєвий вплив і значення для дослідження в цілому. Дослідник має враховувати, що наукові відкриття чи факти потребують наукового підґрунтя і навіть найменші процеси та явища

мають бути розкриті з наукової точки зору. Ігнорування цих принципів призводить до неповного розкриття наукової ідеї, а це означає малу практичну користь проведеного дослідження. Також кожен науковий факт потребує пояснення і розкриття з точки зору сучасної науки, а дослідження має показати його теоретичне і практичне значення. Не менш важливою є історична ретроспектива та опис наукових фактів в контексті історичного дослідження. Це робить наукове дослідження глибоким та наукоємним ресурсом та більш точно розкриває специфіку та особливості наукової галузі» [40]. Таким чином, можна звернути увагу, що аналізуючи напрацювання вчених, які використовуються як теоретична основа для власного наукового пошуку, на початковому етапі науковець вирішує такі основні завдання, які в подальшому впливають і на концептуальні підходи до подальшого вирішення завдання, сформульованого у власному дослідженні, зокрема: *по-перше*, конкретизує, за необхідності предмет власного наукового пошуку зважаючи на наявні межі та стан розробленості відповідної проблематики у конкретних галузях наукового знання; *по-друге*, забезпечує визначення кола дотичних наукових проблем, які безпосередньо пов'язані, але виходять за межі предмета наукового пошуку і можуть бути виокремлені як такі, що потребують подальших наукових розвідок тощо; *по-третьє*, забезпечує виокремлення у межах конкретного предмета наукового дослідження питань, що взагалі не досліджувались та потребують постановки нової наукової проблеми та її вирішення у межах дисертаційної роботи; *по-четверте*, визначення системи наявних напрацювань та напрямів їх використання для обґрунтування власної наукової позиції, ведення наукової дискусії та отримання науково обґрунтованих висновків за результатами проведеного дослідження.

У сфері правових досліджень, першоосновою для формування власних наукових висновків мають значення засадничі положення та принципи відповідної галузі права. Саме тому, формування теоретичної основи для власного наукового пошуку вимагає аналізу наукових напрацювань, де закладені витoki наукової проблеми, а також проаналізовані концептуальні

основи щодо різних шляхів її розв'язання. У контексті нашого наукового пошуку, такими вихідними положеннями є загальні засади кримінального провадження, які закріплені у КПК України 2012 року та, фактично, змінили філософію кримінального переслідування у частині нормативної фіксації доктрини змагального кримінального процесу.

Саме тому, звернімо особливу увагу, що правовою передумовою та вихідним положенням для постановки проблеми формування моделі адвокатського розслідування є закріплення у ст. 22 КПК України змагальності сторін та свободи у поданні ними доказів і доведенні перед судом їх переконливості як однієї із засад кримінального провадження. Зважаючи на це, формування теоретичної основи нашого наукового пошуку потребує аналізу напрацювань дослідників як щодо загальних питань засад кримінального провадження, так і щодо окремих із них, зокрема й закріпленої у ст. 22 КПК України, що дозволить виокремити засадничі теоретичні положення щодо постановки відповідної наукової проблеми. У контексті цього аналізу потребує дисертаційне дослідження Г.М. Мамки на тему «Засади кримінального провадження: наукові та правові основи» [109]. Аналіз вказаного дослідження свідчить, що автором комплексно проаналізована система засад кримінального провадження та їх функціонального призначення у правозастосуванні. Зокрема, на рівні окремого підрозділу, дослідженні питання щодо поняття, ознак та класифікації засад кримінального провадження, а також дослідженні питання щодо взаємодії загальноправових та загальнопроцесуальних принципів права під час кримінального провадження. Також, детальна увага автором звернута на функції та роль засад кримінального провадження у правозастосуванні. Не менш важливим є й напрацьовані автором положення щодо реалізації засад кримінального провадження у його стадіях, зокрема у стадії досудового розслідування. Крім того, у контексті нашого дослідження важливе значення мають і сформульовані автором положення щодо процесуальних наслідків

недотримання чи порушення засад кримінального провадження, а саме: а) визнання доказів недопустимими; б) скасування процесуальних рішень.

Продовжуючи аналіз, відзначимо дисертаційну роботу О.В. Гуріча на тему «Реалізація засади змагальності під час досудового розслідування» [51]. Зважаючи на безпосередній предмет свого наукового пошуку у представленому дослідженні автором: охарактеризований юридичний зміст змагальності сторін кримінального провадження; визначене місце змагальності сторін у системі засад кримінального провадження; розглянута процесуальна форма реалізації можливостей сторін під час збирання та перевірки доказів та стадії досудового розслідування, а також під час вирішення питання щодо обрання запобіжного заходу; визначена процесуальна форма реалізації засади змагальності під час затримання особи у кримінальному провадженні. У кореляції із предметом нашого наукового пошуку як теоретична основа для формування власних висновків нами будуть використанні напрацювання автора щодо реалізації засади змагальності під час здійснення доказування оскільки саме у цьому напрямі й спрямовується основна діяльність адвоката у межах реалізації моделі адвокатського розслідування як складової здійснення захисту у кримінальному провадженні. Також, формуючи теоретичну основу для власного наукового пошуку, слушно звернути увагу й на те, що питання змагальності досліджувались і у межах інших галузей наукового знання у зв'язку з їх міждисциплінарним та засадничим характером. Саме тому, відзначимо дисертаційне дослідження С.В. Луніна на тему «Принцип змагальності сторін як конституційна гарантія справедливого судочинства» [107]. У представленому дослідженні проаналізовані питання щодо: міжнародно-правового досвіду реалізації принципу змагальності сторін крізь призму його конституційного та процесуального закріплення; теоретичних основ змагального судового процесу; сутності змагання сторін у судовому процесі, його значення та місце серед інших засад судочинства; визначені особливості реалізації принципу змагальності у судовому процесі як гарантії ефективного судового захисту.

Також, необхідно звернути детальну увагу на дисертаційну роботу С.О. Ковальчука на тему «Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності», у якому автором проаналізовані теоретичні проблеми здійснення захисту на засадах змагальності та диспозитивності, зокрема щодо поняття, сутності та змісту змагальності. Під час аналізу цього питання автором надана детальна характеристика елементів принципу змагальності, що дозволило йому сформулювати власне визначення останнього. Особливий науковий інтерес для нашого дослідження становлять сформульовані автором положення щодо реалізації засад змагальності у діяльності суб'єктів захисту на початковому етапі розслідування, а також щодо особливостей здійснення захисту під час пред'явлення обвинувачення, обрані запобіжного заходу та проведенні слідчих дій. Необхідно звернути увагу на те, що вказане наукове дослідження виконане в умовах чинності КПК України 1960 року, автором сформульовані основні засадничі теоретичні приписи щодо здійснення захисту на засадах змагальності, що дозволить нам сформулювати власні теоретичні висновки щодо окремого блоку теоретичних та правових проблем.

Продовжуючи систематизацію вказаного блоку наукових положень, звернімо увагу на дисертацію О.В. Стрілецької на тему «Принцип змагальності у кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації та перспективи вдосконалення» [164]. Аналіз представленого дослідження свідчить, що авторкою на основі аналізу сучасного законодавства та судової практики визначено: сутність та зміст принципу змагальності у кримінальному процесі; досліджений зарубіжний досвід законодавчого закріплення принципу змагальності; досліджені питання реалізації принципу змагальності у ході проведення досудового розслідування. Вказані позиції авторки будуть використанні нами для формування власних положень. Водночас, необхідно звернути особливу увагу, що у представленому дослідженні авторкою поставлений ряд питань, які безпосередньо стосуються предмету нашого дослідження, а саме можливості запровадження

паралельного розслідування у кримінальному процесі у розрізі реалізації засади змагальності. Зокрема, авторкою наголошено, що оптимальною моделлю власне паралельного розслідування є здійснення саме адвокатського розслідування.

Додатково, необхідно зауважити, що теоретико-прикладні питання щодо сутності та реалізації принципу змагальності у кримінальному провадженні активно досліджувались вченими й на рівні наукових статей під різними кутами зору [док. див.: 12; 50; 58; 89; 103; 110; 113; 117; 138; 158].

Характеризуючи предмет нашого наукового дослідження, першочергову увагу необхідно звернути на його міждисциплінарний характер, оскільки модель адвокатського розслідування є проблематикою, яка прямо корелює із широким спектром питань щодо організації діяльності адвокатури як інституту, а також діяльності конкретного адвоката, проблемними питання кримінального процесуального права, особливо у контексті реалізації функцій представництва та захисту у кримінальному провадженні, а також окремими питаннями криміналістичної науки у частині екстраполяції окремих положень організації та тактики на сферу професійної діяльності адвоката.

Перш за все, необхідно коротко звернути увагу на те, що безумовно основою для побудови структури власного наукового пошуку є дослідження, які визначають основоположні засади діяльності адвокатури в Україні [док. див.: 9; 22; 76; 125; 151; 168; 179], а також наукові праці щодо етичних [166] та моральних [153] засад адвокатської діяльності. Аналітичне опрацювання вказаних наукових досліджень свідчить, що їх положення можуть бути використані у межах нашого дисертаційного дослідження для: *по-перше*, аналізу правової основи формування моделі адвокатського розслідування; *по-друге*, конкретизації функціональної спрямованості інституту адвокатури в Україні, зокрема й у контексті його порівняння із аналогічними інститутами зарубіжних країн; *по-третє*, виокремлення морально-етичних засад та правил діяльності адвоката під час здійснення адвокатського розслідування тощо. Загалом, необхідно наголосити, що вказані дослідження характеризуючи

засадничі принципи та основи діяльності адвокатури в Україні є невід'ємною складовою для формування належної теоретичної основи для здійснення власного наукового пошуку.

Зважаючи на викладене, перш за все, необхідно проаналізувати наукові праці, у яких обґрунтовані концептуальні теоретичні та прикладні питання реалізації функції захисту у межах кримінального провадження, адже адвокатське розслідування як організаційна модель роботи є структурним елементом захисту у кримінальному провадженні. У контексті цього, звернімо увагу на концептуальне наукове дослідження І.В. Гловюк на тему «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації» [36] у якому розроблена детальна класифікація кримінально-процесуальних функцій, зокрема в окрему класифікаційну групу виділені кримінально-процесуальні функції основоположного (первинного) рівня та їх реалізація у кримінальному провадженні, до яких віднесена і функція захисту. Аналізуючи вказане питання дослідниця обґрунтувала доктринальне теоретичне визначення функції захисту та охарактеризувала її сутність. Крім того, у дослідженні детально проаналізовані проблемні питання реалізації функції захисту в досудовому та судовому провадженні, а також окреслені шляхи їх вирішення. Зважаючи на концептуальний характер вказаного дослідження, окремі його положення, зокрема щодо розуміння функції захисту у кримінальному провадженні будуть використані нами як теоретична основа для обґрунтування власних наукових позицій у межах предмета дослідження. Продовжуючи аналіз, слушно звернути увагу й на монографічне дослідження М.С. Городецької на тему «Предмет відання у кримінальному процесі» [44] у якому авторкою крізь призму концепції предмета відання охарактеризовані й функції учасників кримінального провадження у їх єдності із територіальними, темпоральними та іншими характеристика, що дозволить у межах нашого наукового дослідження відповідно конкретизувати та детальніше охарактеризувати особливості реалізації функції захисту крізь призму вказаних складових. Як базову

теоретичну основу для власного наукового пошуку, слушно відзначити монографічне дослідження Т.О. Лоскутова на тему «Предмет регулювання кримінального процесуального права» [105], у якому автором поміж аналізу сутності теоретичних положень щодо предмета регулювання кримінального процесуального права охарактеризовані законні інтереси та свободи як елемент предмету регулювання кримінального процесуального права, що прямо корелюється із реалізацією відповідними суб'єктами функції захисту у кримінальному провадженні та, відповідно, можливості побудови ефективної моделі здійснення адвокатського розслідування.

У контексті цього блоку наукових праць, як фундаментальну теоретичну роботу необхідно відзначити дисертаційне дослідження В.О. Попелюшка на тему «Функція захисту у кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми» [135]. Аналіз вказаного дослідження свідчить, що автором комплексно досліджена функція захисту як категорія кримінального процесуального права та процесу, зокрема обґрунтоване теоретичне визначення категорії «захист», а також визначена його структура як вузької категорії. Не менш важливими є й напрацьовані автором положення щодо предмету захисту у кримінальному судочинстві, а також мети та завдань захисника. Крім того, слушно звернути особливу увагу на обраний вченим методологічний підхід згідно з яким ним проаналізовані структурні елементи складу злочину крізь призму виправдання та реабілітації особи. Закономірно, що під час формування моделі адвокатського розслідування, вказані положення забезпечать конкретизацію напрямів діяльності захисника під час здійснення адвокатського розслідування. Зважаючи на те, що концепція формування адвокатського розслідування прямо корелює із здійсненням доказування у межах кримінального провадження, особливу увагу необхідно звернути увагу на напрацьовані автором положення щодо: а) характеристики захисника як суб'єкта доказування; б) характеристика доказування як обов'язку захисника. У той же час, найвагомішими у межах предмету нашого наукового пошуку є фундаментальні напрацювання автора щодо доказових

прав захисника, а особливо щодо класифікації таких прав, що дозволить у межах нашого власного наукового пошуку конкретизувати напрями роботи адвоката у межах адвокатського розслідування. Аналіз представленої наукової роботи свідчить, що у ній вперше у теорії вітчизняного кримінального процесуального права закладені теоретичні витoki обґрунтування концепції адвокатського розслідування. Загалом у межах КПК України 1960 року автором доволі детально обґрунтована вказана концепція, зокрема питання щодо: а) інституту адвокатського розслідування; б) запитування та одержання захисником документів; в) опитування громадян; г) збирання захисником-адвокатом інших доказів. Наразі, ми не зупиняємось на детальному аналізі обґрунтованих автором положень, оскільки, зважаючи на фундаментальний характер цього дослідження, будемо звертатись до його положень у наступних розділах нашої роботи під час наукової дискусії та обґрунтування власних теоретичних та прикладних результатів.

Необхідно зауважити, що проблематика захисту у кримінальному провадженні досліджувалась значною кількістю науковців на монографічному рівні, а межі вказаного підрозділу не дають змоги для детального аналізу усіх наявних дисертаційних досліджень. Зважаючи на викладене, в подальшому наша пріоритетна увага буде сфокусована на напрацюваннях науковців у межах КПК України 2012 року, та лише окремих робіт підготовлених на базі КПК України 1960 року, які мають важливе теоретичне значення у кореляції з предметом нашого наукового пошуку.

Продовжуючи аналіз напрацювань вчених із метою формування теоретичної основи для власного наукового пошуку, слушно звернути детальну увагу на дисертаційні дослідження предметом яких є здійснення захисту у межах кримінального провадження чи діяльність адвоката у різних стадіях кримінального провадження. У контексті цього блоку наукових робіт звернімо увагу на дисертаційне дослідження Т.В. Волошанівської на тему «Засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду» [28].

Аналіз представленого дослідження свідчить, що особливий науковий інтерес у контексті нашого власного наукового пошуку становлять сформульовані дослідницею положення щодо сучасної трансформації права на захист у контексті практики ЄСПЛ та виокремлення із подальшою детальною характеристикою статичного та динамічного елементів права на захист. Крім того, у межах представленої наукової роботи авторкою проаналізована значна кількість проблемних питань щодо реалізації права на захист у кримінальному провадженні, що стане теоретичною основою для обґрунтування окремих авторських пропозицій. Також, слушно звернути увагу на дисертаційне дослідження Т.В. Бабчинської на тему «Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів» [6]. Так, авторкою у представленому дослідженні проаналізований спектр питань, що прямо корелюють із предметом нашого наукового пошуку і відповідно можуть використовуватись як його теоретичне підґрунтя, зокрема: визначено поняття, зміст та забезпечення права на захист у кримінальному провадженні; розглянуте питання реалізації права на захист під час ініціювання та проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у контексті відповідності міжнародним стандартам; з'ясовані особливості реалізації права на захист під час здійснення окремих процесуальних дій після повідомлення про підозру відповідно до вимог міжнародних стандартів; сформульовані пропозиції у КПК України щодо оптимізації права на захист відповідно до міжнародних стандартів. Продовжуючи аналіз звернімо увагу на дисертаційне дослідження Є.М. Пелікоса на тему «Забезпечення права на захист підозрюваного при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*)» [131]. Аналіз вказаного дослідження свідчить, що для досягнення його мети, автор поміж іншого, вирішувались такі задачі: розкрито порядок та підстави залучення захисника при здійсненні спеціального досудового розслідування; охарактеризовані особливості оголошення міжнародного розшуку як підстави проведення спеціального досудового розслідування; визначені особливості

участі захисника при здійсненні спеціального досудового розслідування. У контексті нашого наукового пошуку, особливий інтерес становлять положення щодо: *по-перше*, доцільності деталізації у підзаконних нормативно-правових актах, рішеннях органів адвокатського самоврядування процедури призначення адвокатів для здійснення захисту у спеціальному кримінальному провадженні з урахуванням спеціалізації адвоката; *по-друге*, обґрунтування, що діяльність захисника у разі оголошення підозрюваного у міжнародний розшук охоплює процесуальну та превентивну діяльність; *по-третє*, обґрунтування позиції щодо обов'язкового залучення захисника до прийняття рішення про проведення спеціального досудового розслідування. Продовжуючи, звернімо увагу на наукове дослідження І.М. Бігунець на тему «Повноваження захисника на досудовому розслідуванні» [15]. У межах отриманих висновків та наукових результатів цього дослідження доволі важливими є положення щодо обґрунтування повноважень захисника як ключової складової його правового статусу. Особливу цінність у контексті нашого наукового пошуку становлять сформульовані положення щодо шляхів збирання захисником доказів на стадії досудового розслідування, зокрема здійснення такої діяльності безпосередньо, а також опосередковано шляхом участі у діях щодо збирання доказів стороною обвинувачення. Доволі важливими є й напрацювання щодо збирання захисником доказів під час здійснення міжнародного співробітництва, а також характеристика практичної діяльності захисника щодо спростування підозри та обґрунтування посилення повноважень захисника в особливих порядках кримінального провадження.

Також слушно звернути увагу на наукове дослідження Р.О. Ємельянова на тему «Адвокат-представник потерпілого у кримінальному процесі», у якому сформульовано визначення представника потерпілого у кримінальному провадженні, а також виокремлені його основні функції: а) консультативна (роз'яснення його прав та обов'язків); захисна (захист прав і інтересів); забезпечувальна (забезпечення дотримання прав); запобіжна (запобігання

кримінальному переслідуванню та тиску на свого клієнта з боку правоохоронних органів) [60].

Заслуговує на увагу також дисертаційне дослідження А.М. Титова на тему «Основні принципи та особливості участі захисника на досудовому слідстві» [172]. Аналіз вказаного дослідження свідчить, що у контексті нашого власного наукового пошуку, особливу цінність становлять положення, що стосуються організаційно-тактичних особливостей діяльності захисника на етапі вступу у кримінальне провадження, під час безпосереднього здійснення досудового розслідування та на етапі завершення досудового розслідування, адже відповідні структурні елементи адвокатського розслідування можуть бути реалізовані саме на цій стадії кримінального переслідування. Також, заслуговує окремої уваги монографічна робота Є.І. Выборнової на тему «Реалізація права на захист на стадії досудового слідства» [19]. У межах представленого дослідження авторкою: уточнено поняття та зміст права на захист на стадії досудового слідства; сформульовані основні теоретичні позиції щодо сутності права на захист від обвинувачення та права на правову допомогу. Крім цього, з позитивного боку, необхідно відзначити напрацьовані авторкою положення щодо особливостей дії права на захист у часі та просторі, а також обґрунтування необхідності розширення процесуальних прав захисту на ранніх стадіях розслідування з урахуванням концепції змагальності. Продовжуючи огляд наукових джерел, відзначимо дисертаційне дослідження Р.А. Чайки на тему «Участь захисника на досудовому слідстві» [182]. Вивчення вказаного дослідження свідчить, що як теоретична основа для власного наукового пошуку нами можуть бути використанні напрацювання автора щодо процесуальної природи участі захисника у кримінальному судочинстві та його діяльності із забезпечення особі права на захист, а також системні позиції дослідника щодо шляхів вдосконалення права на захист від обвинувачення на досудових стадіях кримінального процесу з метою гармонізації такої діяльності із кращими міжнародними стандартами і практиками.

Необхідно звернути особливу увагу на те, що проблематика здійснення захисту у кримінальному провадженні є багатогранною та комплексною, має міждисциплінарний характер і тому, аналізувалась дослідниками не лише крізь призму процесуального аспекту, а також і у контексті психологічних та організаційно-тактичних основ такої діяльності. У контексті цього, звернімо увагу на дисертацію О.В. Дудко на тему «Помилки адвоката у кримінальному провадженні» [55], у якій дослідницею визначена сутність помилки адвоката у кримінальному провадженні, як різновиду кримінально-процесуальної помилки, сформульовано її поняття та надана класифікація таких помилок. Крім того, дослідницею надана характеристика помилок адвоката під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, сформульовані пропозиції щодо їх недопущення, виявлення та виправлення; охарактеризовані помилки адвоката під час формування та дослідження доказів на досудовому розслідуванні; сформульовані пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства з метою уникнення помилок адвокатами під час досудового розслідування. У контексті нашого наукового пошуку вказане дослідження має вагоме значення оскільки формування відповідної моделі адвокатського розслідування передбачає прийняття різного типу організаційно-тактичних рішень, які можуть супроводжуватися суттєвими помилками. Саме тому, опрацювання даних цієї наукової роботи щодо типових помилок під час досудового розслідування дозволить краще сформулювати рекомендації щодо тактичних прийомів здійснення захисту та формування доказової бази у межах адвокатського розслідування. Також, не менш важливим є й дисертаційне дослідження В.В. Бедь на тему «Використання адвокатом-захисником психологічних знань у кримінальному процесі» [13]. Вивчення представленого дослідження свідчить, що автором обґрунтована цілісна концепція використання психологічних знань у адвокатській діяльності, а також проведений аналіз ефективності використання психологічних знань адвокатом на різних стадіях кримінального провадження, зокрема й під час досудового розслідування. Зазначимо, що

напрацьовані автором положення будуть використанні нами під час обґрунтування та характеристики використання різних тактичних прийомів у реалізації моделі адвокатського розслідування. Продовжуючи, відзначимо дисертаційне дослідження П.В. Кучевського на тему «Діяльність адвоката у кримінальному процесі» [100]. У представленому дослідженні автором детально проаналізовані питання щодо визначення основних напрямів діяльності адвоката у кримінальному процесі, що дозволить нам конкретизувати функціональну спрямованість адвоката під час здійснення адвокатського розслідування. Крім того, у межах дослідження автор проаналізував особливості діяльності адвоката у різних ситуаціях, що також забезпечує визначення відповідних меж та структурних елементів адвокатського розслідування у межах визначених нами у дисертаційному дослідженні завдань. Також, окремо проаналізуємо монографічне дослідження на тему «Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування» [2]. Характеризуючи вказане дослідження, перш за все, необхідно звернути увагу на його комплексний характер, адже обравши доволі вузький предмет для наукового аналізу авторам вдалось всебічно його проаналізувати. Системне вивчення вказаної наукової праці свідчить, що науковцями доволі ґрунтовно проаналізовані питання щодо зарубіжного досвіду участі адвоката у досудовому розслідуванні. Окремий розділ монографії присвячений вивченню інституту в структурі діяльності адвоката в стадії досудового розслідування у межах якого науковці охарактеризували: а) поняття та зміст захисту у стадії досудового розслідування; б) структури захисту суб'єктів досудового розслідування як самостійної форми адвокатської діяльності; в) особливості здійснення захисту у кримінальних провадженнях, де участь захисника є обов'язковою.

Цікавим є й те, що адвокатська діяльність як відповідна форма професійної активності досліджувалась науковцями й крізь призму філософських підходів. Саме тому коротко звернімо увагу й на дисертаційне дослідження О.С. Заєць на тему «Інтенціональний аналіз професійної

адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» [66]. Обравши цікавий ракурс погляду на проблему дослідниця системно обґрунтувала домінантне місце у професійній діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та системне мислення, уявлення, зважаючи на те, що у комунікативній діяльності адвоката виникають два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом; 2) психологічний контакт із складом суду та іншими учасниками правового процесу. Крім того, авторкою сформульоване визначення категорії «ознаки професійної діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли у процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Принагідно наголосити, що протягом останніх років на шпальтах наукових видань триває жвава наукова дискусія щодо можливості уточнення предмета криміналістики як науки, зокрема включення до її структури наукових положень щодо організації та тактики здійснення захисту від кримінального переслідування, не формуючи при цьому протиправні та неетичні моделі роботи адвокатів, що будуть спрямовані на здійснення протидії розслідуванню на його відповідних етапах [док. див.: 26; 61; 124]. У контексті таких наукових дискусій та пошуків, слушно звернути окрему увагу на дисертаційні дослідження, які присвячені власне організаційно-тактичним особливостям діяльності захисника у кримінальному провадженні. Так, у межах цього блоку наукових робіт, перш за все, відзначимо дисертацію Я.О. Іваницького на тему «Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики» [70]. Аналізуючи вказане дослідження, необхідно звернути увагу, що автором доволі концептуально сформульована його мета, що витікає із поставлених для вирішення завдань. У кореляції із нашим науковим пошуком у наступних підрозділах напрацьовані автором положення будуть проаналізовані детальніше у межах наукової дискусії. Водночас, у межах оглядового аналізу, слушно звернути увагу, що за результатами свого

наукового пошуку автором виокремлена структура дій, які охоплюють таку системну категорію як адвокатська діяльність у межах кримінального провадження. Крім того, системно дослідивши сутність окремих термінологічних конструкцій автором запропонований удосконалений варіант визначення категорії «тактика професійного захисту». Аналізуючи тактичну складову, дослідник ґрунтовно та системно приділив увагу тактичній діяльності адвоката-захисника на стадії досудового розслідування та виокремив пов'язані із ним закономірності, а також сформулював категорію «методика професійного захисту» та запропонував її основні структурні елементи.

Також, необхідно звернути увагу на дисертаційне дослідження В.В. Грисюк на тему «Теоретичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності» [46]. Вказане дослідження у кореляції із предметом нашого наукового пошуку має вагоме значення оскільки у його межах вперше обґрунтоване поняття юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності під якими авторка розуміє сукупність даних про ефективне використання юридичних засобів, методів, правил і прийомів, необхідних для виконання функцій та досягнення цілей адвокатської діяльності. Крім того, не менш важливим є й проведене авторкою класифікаційне дослідження у межах якого вперше розроблена класифікація юридичних технологій адвокатської діяльності. Зважаючи на те, що структура адвокатського розслідування включає в себе організаційну та тактичну складову, особливої уваги заслуговують напрацювання авторки щодо: *по-перше*, формування парадигми стратегічного планування адвокатської діяльності, яка включає: а) стратегічну креацію; б) технологічність та таргетування; в) моніторинг законодавства; г) операційну гнучкість; *по-друге*, класифікацію технологічних прийомів здійснення адвокатської діяльності під якими дослідниця розуміє конкретні моделі безпосереднього використання юридичних технологій адвокатської діяльності під час проведення професійної діяльності адвоката-здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Крім дисертаційних робіт, на нашу думку, систематизуючи відповідну теоретичну основу, необхідно звернути увагу у на видання навчально методичного характеру, серед яких потрібно відзначити підручник «Правнича допомога та захист у кримінальному процесі» [171]. Так, у межах даної роботи, яка має комплексний характер, детально окреслений концепт правничої допомоги та захисту у кримінальному процесі. Також, авторами доволі детально охарактеризовані міжнародні стандарти забезпечення ефективної правничої допомоги та захисту у кримінальному процесі. Зважаючи на структуру нашого наукового дослідження, не менш важливим є й напрацювання автора щодо систематизації досвіду європейських країн в розбудові інституту правничої допомоги та захисту у кримінальному процесі. Окремо відзначимо доробок щодо питань здійснення захисту на досудовому слідстві, де науковці акцентували увагу на доказовій діяльності захисника, особливостях діяльності захисника під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також окремих питаннях організації захисту кримінальних проваджень на підставі угод. Також, необхідно звернути увагу на навчальний посібник «Захист у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні» [184]. Аналіз представленого дослідження свідчить, що його авторами системно проаналізовані питання щодо: а) особливостей здійснення захисту під час проведення слідчих (розшукових) дій; б) специфіка здійснення захисту під час повідомлення особі про підозру та на етапі закінчення досудового розслідування. Зважаючи на те, що автори акцентували основну увагу саме на стадії досудового розслідування у межах якої і може проводитись адвокатське розслідування, положення цієї роботи будуть використані нами під час обґрунтування, конкретизації та формування пропозицій щодо оптимізації окремих організаційно-тактичних складових здійснення адвокатського розслідування.

Підсумовуючи проведену нами систематизацію наукових напрацювань дослідників, що формують теоретичну основу для нашого власного наукового пошуку, слушно класифікувати останні на такі групи: *по-перше*, наукові праці,

що присвячені детальній характеристиці та аналізу засад кримінального провадження, зокрема всебічному та системному вивченню засади змагальності у кримінальному судочинстві; *по-друге*, наукові дослідження присвячені засадничим, правовим та організаційним особливостям адвокатської діяльності як відповідного різновиду професійної активності та загальним засадам роботи адвокатури України; *по-третьє*, наукові праці щодо особливостей здійснення захисту у кримінальному провадженні, у яких вказана діяльність проаналізована крізь призму конституційних засад, міжнародних стандартів, а також положень кримінального процесуального законодавства; *по-четверте*, напрацювання вчених щодо організаційних і тактичних особливостей діяльності адвоката під час здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Поряд із цим, наголосимо, що наукове обґрунтування проблеми адвокатського розслідування знаходиться у стані зародження та поступового становлення, адже не знайшло свого висвітлення на рівні окремого наукового дослідження, хоча й привертало увагу науковців у форматі постановки проблеми на рівні наукових статей та інших видів наукових продуктів, які будуть детально опрацьовані нами у роботі, свідчить, що питання адвокатського розслідування у межах вітчизняної правової науки не залишалось поза увагою науковців. Крім того, теоретичні дискусії щодо об'єкта та предмета окремих наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістики, свідчить про перегляд усталених підходів та пошук оптимальної моделі щодо наукового забезпечення адвокатів необхідними методичними рекомендаціями щодо організації і тактики їх діяльності у частині забезпечення доказування та вчинення комплексів інших дій, які спрямовані на встановлення істини під час досудового розслідування якщо вона прямо корелює із можливістю виправдання клієнта чи покращення його становища у спосіб, який не суперечить вимогам чинного законодавства, моральності та професійної етики.

Також слушно відзначити, що науковцями без прямого кореляційного зв'язку із концепцією формування адвокатського розслідування доволі активно, на рівні наукових статей, досліджуються питання організації і тактики здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Зважаючи на викладене, можна констатувати, що у вітчизняній юридичній науці питання щодо моделі адвокатського розслідування знаходиться у стані свого становлення: *по-перше*, наявні спроби вчених обґрунтувати його визначення та правові основи прикладної реалізації; *по-друге*, охарактеризовані окремі практики зарубіжних країн щодо здійснення адвокатського розслідування. У той же час, вказана модель залишається недослідженою на системно-структурному та функціональному рівні.

1.2. Адвокатське розслідування: поняття та змістовно-структурний аналіз

Аналізуючи наукові дослідження, що присвячені проблематиці діяльності захисника у кримінальному провадженні нами зверталась увага, що концепція моделі адвокатського розслідування, наразі, знаходиться у стані свого становлення, а дослідниками зроблені окремі спроби визначення змісту цієї категорії на рівні наукових статей. Системний науковий пошук, який характеризується комплексним характером та логічною завершеністю, перш за все, вимагає чіткого визначення понять та категорій, які у ньому використовуються. Більше того, слушно звернути увагу, що окремі наукові категорії, які мають значення для нашого наукового пошуку є доволі усталеними та використовуються у правовій науці крізь призму дослідження інших предметів наукового пізнання. Саме тому, з метою формування визначення та характеристики сутності «адвокатського розслідування» необхідним є аналіз таких категорій як «розслідування», «захист у кримінальному провадженні», «адвокатська діяльність» з метою: *по-перше*, на основі синергетичного підходу визначити зміст категорії «адвокатське

розслідування»; *по-друге*, визначити співвідношення цієї категорії з іншими категоріями правової науки, які позначають форми діяльності захисника у кримінальному провадженні; *по-третє*, сформулювати структурні елементи адвокатського розслідування як відповідної форми професійної діяльності; *по-четверте*, визначити предмет та межі адвокатського розслідування; *по-п'яте*, окреслити систему організаційних і тактичних інструментів, які можуть бути використанні у такій професійній діяльності захисника.

У контексті цього, першочергову увагу необхідно звернути на сутність категорії «розслідування» та її усталені трактування у межах наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістики. Аналіз наукових джерел свідчить, що на фундаментальному теоретичному рівні «розслідування» прямо корелює із такою категорією як «пізнання» відповідних явищ та процесів, яке може здійснюватися як ретроспективно, що є найбільш характерним для пізнання події кримінального правопорушення у парадигмі реактивної моделі організації роботи правоохоронних органів та суб'єктів захисту у кримінальному провадженні, так і в режимі реального часу, коли відповідні суб'єкти відповідно залучені до документування триваючої злочинної діяльності. Як відзначає М.В. Костицький: «Залежно від функціонального призначення, характеру і вже наявного знання про об'єкт і предмет, засоби, методи і методології пізнання, воно може проявлятися як буденне, міфологічне, релігійне, художнє, наукове, філософське. Центральним аспектом пізнання є проблема істини як адекватного відтворення супутніх характеристик об'єкта та предмета. У структурі пізнавальної діяльності виділяється чуттєвий і раціональний рівні. Чуттєве пізнання пов'язане із функціонуванням органів відчуття і є результатом безпосередньої взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання. І це обумовлює конкретність, індивідуальність і ситуативність отриманого знання. Раціональне пізнання є основою наукового або теоретичного пізнання» [88]. Загалом, ми не акцентуємо детальної уваги на характеристиці філософських та інших фундаментальних підходів до змісту пізнавальної діяльності, оскільки вказана проблематика доволі ґрунтовно

досліджена у наукових джерелах [док. див.: 3; 17; 18; 41; 83; 87; 114; 123]. Слушно підтримати позицію дослідників, що наголошують: «В межах гносеології до пізнавальної діяльності висувається низка методологічних вимог, зокрема: основою пізнання є розуміння предмета та об'єкта пізнання як явищ об'єктивних, що існують реально та незалежно від свідомості суб'єкта пізнання; пізнавальна діяльність ґрунтується на принципах причинності, пізнаваності, повноти й однозначності, порушення яких призводить до нерелевантності і дисфункціональності пізнання; пізнання відбувається за умови активного використання загальних раціональних методів, таких як аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, абстрагування; діяльність щодо отримання нових знань ґрунтується на зв'язку системи об'єктів пізнання (предметність пізнання), системи пізнавальних дій (сукупність методів, спрямованих на реалізацію пізнавальних цілей) і системи знань (поєднання вже наявних відомостей і одержання на їх основі нових знань); існуючий зв'язок охоплює всю сукупність пізнаваних процесів та явищ об'єктивної дійсності, всі наявні способи та методи виявлення, усвідомлення, формування, функціонування та розвитку форм відображення дійсності, а також усю множинність раніше встановлених знань» [7].

У контексті нашого дослідження, необхідно зауважити, що пізнання за своїм змістом є дещо вужчим ніж пізнання, що спрямовується на будь-які юридичні явища та процеси, оскільки останнє обмежується пізнанням кримінально-релевантної події та явищ, які прямо дотичні чи корелюють з останньою. У даному випадку, ми підтримуємо позицію науковців, які відзначають, що під кримінально-релевантною подією необхідно розуміти подію, яка на момент її початкового пізнання слідчим не характеризується категорично визначеними ознаками щодо її криміногенного характеру [108].

Зважаючи на це, необхідно звернути увагу, що для такого пізнання характерною є відповідна система ознак: а) як правило, ретроспективний характер такого пізнання, оскільки суб'єкти кримінального провадження пізнають подію, яка відбувалась у минулому на основі її відображення в

умовах об'єктивної реальності крізь призму матеріальної та ідеальної слідової картини; б) таке пізнання здійснюється у межах, які визначені кримінальним процесуальним законом для відповідного суб'єкта; в) здійснюється за допомогою організаційно-тактичних інструментів, які визначені нормами чинного законодавства, а також не суперечать моральним та етичним принципам відповідної професійної діяльності; г) базується на науково обґрунтованих правилах, прийомах та рекомендаціях; д) за функціональною спрямованістю передбачає з'ясування усіх обставин кримінально-релевантної події, що корелює із встановленням об'єктивної істини. Як відзначають дослідники: «кримінально-процесуальне пізнання має особливості притаманні суб'єкту, об'єкту та меті кримінального судочинства, що відрізняє його від інших видів пізнавальної діяльності. Пізнавальна сутність такого процесу полягає у ретроспективному розкритті (пізнанні) окремих сторін подій минулого та встановлення на цій основі об'єктивної істини. Причому таке пізнання здійснюється опосередковано шляхом чуттєвого пізнання (відчуття і сприйняття) окремих речей та слідів» [106].

Необхідно звернути увагу, що процес пізнання кримінально-релевантної події не є хаотичним явищем, а традиційною формою його структуризації є процес розслідування, який у наукових джерелах та практичній площині традиційно пов'язується із діяльністю суб'єктів, які здійснюють кримінальне переслідування відповідно до повноважень визначених КПК України та іншими нормативно-правовими актами. У той же час, необхідно звернути увагу на теоретичний підхід, що запропонований професором В.В. Тіщенко, який, аналізуючи сутність пізнавальної діяльності у ході розслідування, виокремив такі її ознаки: *по-перше*, пізнання у розслідуванні злочинів носить переважно ретроспективний характер, тому що об'єктом пізнання є подія, віддалена від моменту розслідування більшим чи меншим відрізком часу; *по-друге*, пізнання у процесі розслідування здійснюється спеціально визначеними для цього суб'єктами; *по-третє*, розслідування як процес пізнання має визначений адресат – суд, що остаточно оцінює законність розслідування,

вірогідність, об'єктивність, повноту його результатів; *по-четверте*, пізнання у розслідуванні протікає у вигляді процесуального доказування, тобто діяльності, що здійснюється за встановленим законом порядком шляхом збирання, дослідження та оцінки доказів; *по-п'яте*, процес пізнання розслідуваної події обмежений процесуальними термінами [173].

Зважаючи на викладені положення, якщо відійти від усталеного підходу, згідно з яким сутність розслідування пов'язується із діяльністю відповідних суб'єктів, що уповноваженні на здійснення кримінального переслідування, а сфокусувати основну увагу на пізнавальній сутності розслідування як відповідного процесу, то, на нашу думку, у широкому розумінні *розслідування можна визначити як унормовану процесуальними строками діяльність, яка здійснюється у встановлених законодавством формах та з використанням відповідних засобів, спрямована на пізнання сутності кримінально-релевантної події, а також з'ясування обставин, які підлягають встановленню у межах конкретного кримінального провадження*. На нашу думку, таке трактування розслідування необхідно розуміти у широкому значенні, де основний акцент зроблений на його пізнавальній складовій, адже у межах кримінального провадження пізнавальна сутність діяльності є характерною не лише для сторони обвинувачення, а й для сторони захисту, що також уповноважена на здійснення доказування у межах та спосіб визначений кримінальним процесуальним законодавством.

Проаналізувавши базову та вихідну науково-прикладну конструкцію, необхідно звернути увагу й на сутність інших категорій, з метою визначення місця адвокатського розслідування у структурі діяльності адвоката. Зважаючи на це, слушно також окреслити та визначити структуру «адвокатської діяльності» як найбільш широкої категорії нашого дисертаційного дослідження.

Принагідно відзначити, що у чинному законодавстві категорія «адвокатська діяльність» є нормативно визначеною, зокрема відповідно до п.2 ч.1 ст.1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»,

адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту. Слушно звернути увагу, що більш розгорнуте тлумачення цієї категорії наводиться у наукових джерелах. Так, І.В. Головань відзначає, що адвокатська діяльність – це діяльність із надання правової допомоги фізичним та юридичним особам, що здійснюється адвокатом в рамках встановлених законом організаційних форм [38]. Аналізуючи адвокатську діяльність крізь призму адміністративно-правового регулювання І.Г. Орловська вказує: «адвокатська діяльність є об'єктом адміністративно-правового регулювання і розглядається як система суспільних відносин, які виникають щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність), які врегульовуються нормами адміністративного права з метою забезпечення охорони й захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб, дотримання балансу публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави і суспільства в цілому [128]. У свою чергу С.С. Чернявський відзначає, що «адвокатська діяльність в основі якої є захист прав людини, реальність та надійність здійснення цього захисту у найважливіших сферах суспільного життя. Необхідність забезпечення охорони й захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом здійснення адвокатської діяльності є належним критерієм демократичності, гуманності» [185]. Також, аналізуючи адвокатську діяльність крізь призму адміністративно-правового впливу А.В. Захаров пише: «адвокатська діяльність є об'єктом адміністративно-правового дослідження та адміністративно-правового регулювання і розглядається як система суспільних відносин, які виникають щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність), які

врегульовані нормами адміністративного права з метою забезпечення охорони та захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб, дотримання балансу публічних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави і суспільства в цілому» [65]. Досліджуючи вказане питання М.Р. Аракелян відзначає: «за своєю суттю адвокатська діяльність є правозахисною, спрямованою на захист прав і свобод людини і громадянина. Ця обставина змінює зміст її філософсько-правових характеристик як щодо розширення змісту її гуманітарної правової значущості, так і правових форм їх закріплення у правовому статусі адвокатів, їхніх організацій, об'єднань. У цьому і полягає діалектика, сутність адвокатської діяльності. Адвокатура як структурна частина громадянського суспільства знаходиться у постійній взаємодії з державою» [4].

Аналіз законодавства та наукових визначень сутності адвокатської діяльності свідчить, що структура останньої охоплює декілька самостійних функціональних напрямів, одним з яких є здійснення захисту. Зважаючи на предмет нашого наукового пошуку, ми залишаємо поза детальною увагою питання щодо інших форм адвокатської діяльності акцентуючи основну увагу саме на сутності захисту з метою визначення його співвідношення з адвокатським розслідуванням. Так, згідно із положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під захистом розуміється вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. З метою уточнення та більш детального аналізу сутності та структури цієї категорії, необхідно звернути увагу, що вона доволі детально досліджувалась науковцями. Аналізуючи

вказане питання крізь призму кримінально-процесуальних функцій С.О. Ковальчук, відзначає: «Захист є однією з основних кримінально-процесуальних функцій, що реалізується у кожній кримінальній справі та являє собою напрямок діяльності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та їх захисника, спрямований на повне або часткове спростування підозри, обвинувачення, виявлення обставин, які виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, виключають або пом'якшують його відповідальність, порушення питання про обґрунтованість підозри, обвинувачення, а також реалізацію на цій основі комплексу прав, які забезпечують охорону інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного» [80]. Необхідно наголосити, що формулюючи таке визначення автор акцентував увагу на тому, що його структурним елементом є встановлення відповідного кола обставин, що вимагає застосування конкретного організаційно-тактичного інструментарію. Аналізуючи зміст цієї категорії, А.В. Рибікова звертає увагу, що «кримінальна процесуальна функція захисту становить регламентований законом напрям діяльності підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи щодо якої ведеться провадження із застосуванням примусових заходів виховного чи медичного характеру, особи щодо якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), їх законних представників і захисників, що спрямована на охорону прав та законних інтересів, надання необхідної кваліфікованої правової допомоги, виявлення обставин, які спростовують підозру, виключають або пом'якшують відповідальність особи, пом'якшують покарання та інші наслідки засудженої особи, реабілітацію невинного, на охорону особистих і майнових прав, а також недопущення порушень і необґрунтованих обмежень під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [146]. В продовження аналізу можна підтримати позицію дослідників, що звертають увагу на те, що зміст захисту як виду комплексної кримінальної процесуальної діяльності вбирає в себе усі напрямки захисної діяльності, що відбувається у межах кримінального

провадження, тому відразу бачиться правильним, розглядаючи захист через кримінально-процесуальну призму, визначити дві окремі його площини: 1) діяльність учасників процесу (підозрюваного, обвинуваченого та їх захисника) направлена на спростування обвинувачення та захист своїх законних прав та інтересів під час кримінального провадження; 2) діяльність спеціально уповноважених органів та учасників процесу направлена на захист прав та законних інтересів інших учасників кримінального провадження. Відповідно сутність та зміст захисту визначається автором як систематична творчо-інтелектуальна кримінально-процесуальна діяльність, яка зумовлена наявністю звинувачення, що ґрунтуються на законі та здійснюється суб'єктами захисту щодо відстоювання власних прав та свобод під час кримінального провадження та шляхом повної реалізації своїх законних прав та повноважень, сприяє встановленню певних обставин, які унеможливають або спростовують обвинувачення [69]. Більш лаконічно зміст цієї функції сформульовано іншими дослідниками, які відзначають, що функція захисту як одна з основних функцій кримінального провадження є багатоаспектною діяльністю, яка виражається у захисті від обвинувачення, захисті прав та охоронюваних законом інтересів обвинуваченого, надані йому юридичної допомоги у кримінальному провадженні, заперечені проти цивільного позову [116]. Доволі розширено трактує вказану категорію Д.П. Письменний, який відзначає, що «захист як особлива процесуальна функція – це діяльність, що протистоїть кримінальному переслідуванню та спрямовується на спростування підозри (обвинувачення), обґрунтування невинуватості обвинуваченого чи меншої його винуватості, що здійснюється за допомогою реалізації комплексу процесуальних прав, наданих законом підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому, їх захисникові та законному представникові» [132]. Також, слушно звернути увагу й на позицію В.М. Тертишника, який зауважує: «Функція захисту – правнича професійна діяльність спеціально уповноваженого на її виконання незалежного і самостійного суб'єкта кримінального процесу – захисника, що спрямована на

забезпечення верховенства права в кримінальному судочинстві, захист прав та законних інтересів особи, стосовно якої ставиться питання про притягнення її до кримінальної відповідальності, спростування підозри й обвинувачення, встановлення невинуватості особи або обставин, які пом'якшують її відповідальність, реабілітація незаконно звинуваченого» [170]. Крізь призму досягнення конкретного результату відзначають таку функцію інші дослідники, які наголошують, що функція захисту, суб'єктом реалізації якої є підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, а професійним – адвокат, який діє як захисник, вимагає реалізації низки активних дій, що кінцевою метою мають обґрунтувати доцільність ухвалення уповноваженою посадовою особою одного з таких рішень: 1) закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав; 2) закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 3) виправдання за реабілітуючими підставами; 4) кваліфікація діяння за ознаками статті КК України, яка передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, ніж той, що ставився у вину, та призначення покарання більш м'якого, аніж запропоноване прокурором чи призначене судом; 5) примирення винного з потерпілим; 6) закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у зв'язку із відмовою потерпілого, його представника від обвинувачення [85].

Так, проаналізовані наукові підходи свідчать, що захист у кримінальному провадженні розглядається як: а) систематична творчо-інтелектуальна діяльність, яка зумовлена наявністю звинувачення, що ґрунтується на законі та здійснюється суб'єктами захисту щодо відстоювання власних прав і свобод під час кримінального провадження та шляхом повної реалізації своїх законних прав та повноважень, сприяє встановленню певних обставин, які унеможливають або спростовують обвинувачення [69]; б) одна із складових охорони прав, свобод та законних інтересів та застосовується виключно для позначення напряму діяльності, спрямованого на захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного [81]; в) процесуальні дії

та відносини, які згідно із законом застосовуються в інтересах обвинуваченого та на забезпечення його прав [20]; г) передбачені кримінальним процесуальним законом засоби, застосування яких спрямоване на: забезпечення законності, об'єктивності та обґрунтованості досудового розслідування; доказування обставин, які спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого, виключають або пом'якшують його відповідальність; реалізацію та захист інтересів підозрюваного та обвинуваченого; запобігання та усунення порушень прав і свобод підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження [54]; д) система передбачених і не заборонених законом дій суб'єктів захисту та відносин, що виникають при цьому, спрямованих на повне чи часткове спростування юридичного боку підозри або обвинувачення, з'ясування обставин, які спростовують підозру або обвинувачення, виключають кримінальну відповідальність та покарання, забезпечують права, свободи та законні інтереси підзахисних [136].

Аналітичне опрацювання наукових підходів щодо сутності функції захисту та безпосередньої реалізації захисту у межах кримінального провадження свідчить, що вказана форма адвокатської діяльності крізь праксеологічний вимір характеризується доволі складною структурою, яка зумовлюється такими чинниками: *по-перше*, процесуальним статусом особи щодо якої здійснюється функція захисту; *по-друге*, метою здійснення такої діяльності, адже кваліфікована правова допомога не повинна корелювати із безумовним виправданням особи; *по-третє*, стадією кримінального провадження; *по-четверте*, стратегією кримінального переслідування особи, зокрема відповідним комплексом процесуальних інструментів, що використовуються стороною обвинувачення; *по-п'яте*, психологічними та іншими чинниками, що супроводжують кримінальне провадження та впливають на діяльність захисника, наприклад значний суспільний резонанс кримінального провадження, що вимагає публічної позиції сторони захисту

щодо спростування обвинувачення та власного пояснення окремих обставин кримінального провадження у межах дозволених КПК України.

Зважаючи на викладене, необхідно звернути увагу, що адвокатське розслідування як відповідна організаційна модель роботи захисника у межах кримінального провадження є вузькою категорією у порівнянні із реалізацією функції захисту, оскільки спрямована на пізнання кримінально-релевантної події та інших об'єктів та процесів, які слугують підґрунтям доказування у межах кримінального провадження. Відображаючи адвокатське розслідування у структурі професійної діяльності захисника можна використати таку структуру: «адвокатська діяльність» - «захист» - «адвокатське розслідування» як організаційно-тактична форма роботи, спрямована на вирішення доволі конкретного спектру задач.

Обґрунтування сутності адвокатського розслідування потребує відповідної логічної послідовності, яка, перш за все передбачає визначення вихідних параметрів щодо розуміння її сутності та відповідних меж, зокрема:

по-перше, адвокатське розслідування, як форма організаційно-тактичної діяльності у межах кримінального провадження може здійснюватися виключно: а) адвокатом, тобто фізичною особою, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (100%) [п. 1 Додатка Б]; б) групою адвокатів, які здійснюють захист чи представництво у межах кримінального провадження (82,7%) [п. 1 Додатка Б]; в) особами, які залученні адвокатами у спосіб, врегульований чинним законодавством (78,7%) [п. 1 Додатка Б];

по-друге, адвокатське розслідування крізь призму діяльнісного підходу, характеризуючись пізнавальним змістом, спрямовується на пізнання конкретних об'єктів у межах кримінального провадження, а саме: *по-перше*, сутності кримінально-релевантної події із акцентуванням основної уваги на механізмі безпосереднього вчинення кримінального правопорушення та обстановки його вчинення, оскільки паралельне з'ясування таких фактів забезпечує прийняття відповідних стратегічних рішень (93,3%) [п. 2 Додатка

Б] щодо: а) вжиття необхідних заходів для збирання фактичних даних, що формують правове підґрунтя для перекваліфікації дій особи, або в окремих випадках встановлення обставин, які пом'якшують або виключають її кримінальну відповідальність; б) структурування окремих обставин та елементів вчинення кримінального правопорушення, що потребують паралельного дослідження, оскільки результати таких досліджень прямо корелюють із параметрами даних і сформованими питаннями, зокрема під час призначення та проведення окремих видів судових експертиз; в) перевірки коректності формування окремих доказів за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема коректності отримання відповідних об'єктів для проведення подальших досліджень та даних, а також забезпечення необхідних гарантій дотримання прав та свобод підзахисного; *по-друге*, мотивів та передумов поведінки окремих учасників кримінального провадження, зокрема інших підозрюваних, свідків тощо (84%) [п. 2 Додатка Б], що в окремих випадках дозволяє: а) дозволяє сформулювати обґрунтовані сумніви щодо об'єктивності змісту окремих джерел доказів; б) окреслити необхідне коло тактичних прийомів, що сприятимуть конкретизації змісту окремих джерел доказів, зокрема й під час участі адвоката у безпосередньому проведенні слідчих (розшукових) дій. Необхідно зауважити, що така спрямованість діяльності адвоката жодним чином не повинна бути формою активної та протиправної діяльності щодо протидії роботі органів, які здійснюють кримінальне переслідування. Як відзначає О.А. Самойленко: «При цьому дедалі частіше практичні працівники правоохоронних органів стикаються з проблемами протидії розкриттю та розслідуванню злочинів із боку адвокатів. У засобах масової інформації з'являються результати журналістських розслідувань про правопорушення адвокатів у сфері здійснення ними своїх професійних обов'язків, повідомлення про зв'язки адвокатів із корумпованими представниками правоохоронних органів та суду. Діяльність адвоката, спрямована на спотворення в інтересах підзахисного істини у кримінальній справі або затягування слідства завдає істотної шкоди інтересам

кримінального правосуддя та створює значні труднощі для слідчого під час розслідування кримінальної справи» [149].

Водночас, необхідно звернути увагу, що загальна філософія роботи органів кримінального переслідування, зважаючи на їх функціональну спрямованість, передбачає обвинувальний ухил, тому основним завданням адвоката є формування об'єктивних інформаційних передумов погляду на сутність та окремі складові кримінально-релевантної події під іншим кутом зору та формування відповідних доказів. У межах цього підрозділу, ми не акцентуємо увагу на детальному аналізі таких залежностей, оскільки останні будуть проаналізовані нами під час характеристики організаційної складової адвокатського розслідування;

по-третє, зміст адвокатського розслідування прямо корелює: а) зі змістом та межами сформульованого обвинувачення (86,7%) [п. 3 Додатка Б], оскільки з позиції стратегічного формування захисту загалом та адвокатського розслідування як його складової забезпечує виокремлення окремих епізодів щодо яких висунуте обвинувачення чи структурних елементів механізму кримінального правопорушення, що потребують першочергового детального пізнання та оцінки з метою спростування окремих фактів загалом або визначення релевантності участі підозрюваного у реалізації окремих складових механізму кримінального правопорушення, що є особливо актуальним під час здійснення захисту осіб щодо яких сформульовано обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення в організованій формі, або групових кримінальних правопорушень, які вчиненні значною кількістю осіб в умовах раптово виниклого умислу, ситуативного об'єднання тощо, що є характерним для масових порушень громадського порядку та інших злочинів, механізм вчинення яких передбачає можливість ситуативного об'єднання значної кількості людей для відносно скоординованого здійснення протиправної діяльності; б) з організаційною формою роботи адвоката у межах конкретного кримінального провадження (90,7%) [п. 3 Додатка Б], адже чинне законодавство надає право підозрюваному залучити з метою здійснення

захисту п'ятьох захисників, що дозволяє структурувати функціональну спрямованість кожного із них і, наприклад, покласти функцію здійснення адвокатського розслідування на конкретного адвоката; формою кримінального провадження у межах якого здійснюється захист, що особливо актуально під час реалізації окремих порядків досудового розслідування, де як сторона обвинувачення так і сторона захисту формує доказову базу на основі аналізу відкритих джерел із використанням інструментарію OSINT [175] та окремих структурних елементів кримінального аналізу [167] тощо; в) зі стадією кримінального провадження, на якій розпочинається робота захисника (93,3%) [п. 3 Додатка Б], адже у даному випадку його пізнавальна діяльність реалізується за різними моделями: *по-перше*, спільне пізнання кримінально-релевантної події з органами кримінального переслідування у формі участі захисника у проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій; *по-друге*, паралельного пізнання окремих фактичних обставин кримінально-релевантної події та отримання необхідних фактичних даних; *по-третьє*, ретроспективного пізнання окремих подій та процесів, що уже детально пропрацьовано органами кримінального переслідування; г) з хронологічними параметрами досудового розслідування (72%) [п. 3 Додатка Б], що визначає: *по-перше*, пріоритетність обставин, які підлягають першочерговому пізнанню; *по-друге*, вибору організаційно-тактичного інструментарію, який забезпечує можливість такого пізнання на якісному рівні та у найкоротші терміни з метою уникнення передумов для затягування розслідування, порушення засади розумності строків та формування підстав для подання скарг на дії адвоката з боку органів кримінального переслідування;

по-четверте, аналіз матеріалів практики свідчить, організаційна форма, межі, якість та вибір організаційно-тактичного інструментарію для забезпечення адвокатського розслідування прямо корелює із професійною компетенцією захисника. Як відзначають дослідники, діяльність адвоката значною мірою зумовлюється специфікою його соціально-психологічної ролі. Соціально-професійний обов'язок адвоката полягає у наданні юридичної

допомоги громадянам і організаціям. Законом на адвоката покладений обов'язок захисту прав та інтересів підсудного. До найважливіших якостей, вмінь та знань адвоката належить: вміння встановлювати психологічний контакт із людьми, організованість, вміння знаходити і використовувати серед великої кількості доказів такі, які виправдовували б його підзахисного або полегшували провину, самостійність, принциповість, рішучість, уміння протистояти іншим учасникам процесу [68]. Загалом підтримуючи такий підхід, слушно звернути увагу й на те, що у контексті здійснення адвокатського розслідування як змістовно специфічної діяльності до структури професійної компетенції адвоката необхідно також відносити: *по-перше*, наявність реального досвіду здійснення захисту у кримінальних провадженнях відповідної категорії, оскільки проведене дослідження свідчить, що ефективність здійснення захисту є вищою серед адвокатів, що спеціалізуються на конкретних різновидах кримінальних правопорушень та обирають відповідну спеціалізацію для здійснення своєї професійної діяльності; *по-друге*, обізнаність адвоката із методами та прийомами оперативно-розшукової та слідчої діяльності; *по-третє*, наявність у адвоката власного досвіду попередньої роботи в органах, що здійснюють кримінальне переслідування. Вказані навички та досвід забезпечують більш ефективне планування адвокатського розслідування та вибору інструментарію пізнавальної діяльності.

Продовжуючи аналіз, слушно звернути увагу на визначення сутності та змісту адвокатського розслідування як відповідного структурного елементу здійснення захисту у межах кримінального провадження.

Аналізуючи вказану проблематику дослідники звертають увагу, що для підвищення дієвості інституту захисту у кримінальному провадженні необхідна системна реформа доказового права та інших приписів кримінального процесуального законодавства України, усунення штучно створеної конкуренції норм КПК України та приписів інших законів, що не виправдано обмежує доказову діяльність сторін кримінального

провадження, детальна регламентація у КПК України інституту адвокатського розслідування [150]. Загалом, із також позицією можна погодитись, водночас, необхідно звернути увагу й на те, що під час її формулювання основні акценти зроблені саме на проблемі кримінального процесуального права, а криміналістичні питання щодо необхідності формування відповідних організаційних та тактичних моделей здійснення адвокатського розслідування залишені поза увагою.

Зважаючи на викладене, звернімо увагу, що дослідниками, як зазначалось нами вище, зроблені окремі спроби щодо формулювання змісту та сутності адвокатського розслідування, що потребують аналізу.

Так, наразі науковці відзначають, що адвокатське розслідування - це вид публічно правової діяльності, що здійснюється адвокатом у кримінальних справах в інтересах підозрюваного або довірителя з метою виявлення і формування доказів та обставин, які мають значення для захисту прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача [145]. У свою чергу, І.М. Одинцова відзначає, що паралельне адвокатське розслідування у кримінальному провадженні – це окремий інститут кримінального процесуального права та заснована на цьому доказова діяльність захисника, що полягає у самостійному здійсненні у спеціальній процесуальній формі системи пізнавально-практичних та засвідчувальних дій, які зумовлені предметом та завданнями захисту, пошук джерел інформації, отримання та фіксація фактичних даних, їх перевірку та з'ясування належності до справи, допустимості та достовірності, забезпечення можливості для досягнення мети правосуддя [127]. Аналізуючи вказану проблематику, професор В.В. Тіщенко під адвокатським розслідуванням розуміє дії адвоката, що спрямовані на збирання (виявлення, фіксацію і вилучення) доказів у межах завдань та функцій захисту, а також дії адвоката із забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого [174]. Однією із комплексних та самих системних наукових робіт, де закладенні витoki

формування сутності адвокатського розслідування є дисертаційне дослідження В.О. Попелюшка, у якому вчений відзначає, що адвокатське розслідування як функціональний інститут кримінального судочинства є похідним від функції захисту і здійснюється в межах її реалізації. Воно здійснюється не поза досудовим слідством чи судовим розглядом справи, а виключно у зв'язку з цими провадженнями та у їх межах. Тому принципово неправильно характеризувати його як «паралельне розслідування». Адвокату-захиснику не обов'язково самостійно збирати докази захисту у кожній справі та у повному обсязі. У справах, в яких з'ясування слідчим (судом) обставин справи здійснюється всебічно, повно та неупереджено, захисник може обмежуватися лише участю у доказуванні та відстоювати свою позицію на наявних матеріалах справи. Проведення захисником самостійних дій, спрямованих на збирання доказів, необхідне лише у випадках неповноти досудового чи судового слідства або коли вони здійснюються з обвинувальним нахилом. Від цих же факторів залежить й обсяг власне адвокатського розслідування як противага цим явищам.

Запровадження адвокатського розслідування як альтернативи офіційному, при якому в обов'язок слідчого входило б збирання обвинувальних доказів, а в обов'язок захисника, – виправдувальних, є неприпустимим тому, що про повноцінний захист тоді б й не йшлося, бо можливості адвоката-захисника щодо збирання доказів у кримінальній справі і державних органів, наділених у цьому плані владними повноваженнями, були, є і завжди будуть неспіврозмірними [135].

Аналіз запропонованих визначень, свідчить, що дослідники доволі ґрунтовно поставились до спроб визначення сутності адвокатського розслідування, а окремі із них звернули увагу на необхідність його формування як окремого інституту кримінального процесуального права. Не вступаючи у наукову полеміку щодо таких наукових підходів, наголосимо, що концептуально адвокатське розслідування, на нашу думку, має розглядатись

як відповідний структурний елемент (організаційно-тактична форма) здійснення захисту особи у межах кримінального провадження.

Проаналізувавши вказані наукові підходи, на нашу думку, *адвокатське розслідування* – це системна пізнавально-фіксуєча діяльність захисника, яка здійснюється на стадії досудового розслідування та спрямована на формування доказів, які спростовують висунуте щодо особи обвинувачення або конкретизують висунуте обвинувачення з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів підзахисного.

Враховуючи, що ми дотримуємось позиції, згідно з якою адвокатське розслідування це системна діяльність, слушно на постановочному рівні окреслити відповідні структурні складові, що формують його внутрішню структуру, зокрема:

по-перше, організаційна складова адвокатського розслідування, яка передбачає: а) планування діяльності щодо формування альтернативної доказової бази, а також спростування доказів, зібраних стороною обвинувачення (92%) [п. 4 Додатка Б]; б) висунення альтернативних версій та формування алгоритму їх відпрацювання, зокрема на початковому етапі досудового розслідування (88%) [п. 4 Додатка Б]; в) формування стратегії використання, отриманої внаслідок адвокатського розслідування інформації (94,7%) [п. 4 Додатка Б]; г) організація взаємодії з іншими суб'єктами, що у передбачений законом спосіб можуть сприяти отриманню тієї чи іншої інформації, зокрема журналістами тощо (96%) [п. 4 Додатка Б];

по-друге, тактична складова, яка полягає у використанні етично допустимих та законодавчо дозволених тактичних прийомів щодо самостійного отримання захисником фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, а також формування фактичних даних нового або уточненого змісту під час участі захисника у проведенні слідчих (розшукових) дій. Крім того, тактична складова адвокатської діяльності передбачає: а) вивчення даних, щодо свідків обвинувачення та потерпілого (90,7%) [п. 5 Додатка Б]; б) оцінку методів та прийомів роботи

конкретного слідчого з метою побудови оптимальної тактичної лінії роботи з доказовою інформацією сторони обвинувачення (96%) [п. 5 Додатка Б]. У той же час, необхідно звернути увагу що така форма діяльності адвокатів, як і необхідність формування у межах криміналістичної науки відповідних тактичних прийомів піддається критиці. Так, А.Ф. Волобуєв відзначає, що під час застосування першого виду адвокатської діяльності вона є лише засобом отримання аргументів для побудови лінії захисту. Здійснюється це, перш за все, шляхом пошуку прогалин чи порушень законодавства з боку органу досудового розслідування, некваліфікованого застосування ним криміналістичних засобів, що ставить під сумнів отримані докази обвинувачення. При цьому адвокат використовує певні наукові положення і рекомендації криміналістики для визначення упущень з боку органу досудового розслідування, що дає підстави для спростування доводів сторони звинувачення і, безсумнівно, тлумачиться на користь підзахисного (навіть коли адвокат обізнаний щодо його вини у вчиненні злочину). У зв'язку з цим видається абсурдною ідея визначення завдань криміналістики, наприклад, щодо тактики дій адвоката під час досудового розслідування з метою спонукання недосвідченого слідчого до помилок при проведенні слідчо-розшукових дій. Це фактично означало б розроблення рекомендацій щодо протидії розслідуванню і перешкоджанню встановленню істини, а значить – і порушення прав інших учасників кримінального провадження [24].

по-третє, психологічна складова, оскільки змагальність як засада кримінального процесу, за своєю сутністю на психологічному рівні передбачає правове протистояння сторін, а пізнавальна діяльність будь-якого суб'єкта у межах кримінального провадження характеризується суттєвим психологічним складником, зокрема: а) необхідністю встановлення психологічного контакту із різними суб'єктами, що не лише характеризуються власною психологічною структурою, а, як правило, мають різну мотивацію своєї діяльності у межах розслідування кримінального провадження; б) здійснення діяльності в умовах постійних стресових ситуацій, які особливо

посилиються на етапі необхідності отримання інформації в умовах активної протидії стороні захисту, що потребує значних зусиль для підтримання психологічної стійкості. Як відзначають науковці, психічний стан емоційно-психологічної нестійкості адвоката доцільно розглядати як реакцію на наявні стресові фактори, пов'язані із особливостями його професійної діяльності. Органічний складник даного психологічного стану поєднує в собі суто психологічну складову (зниження компенсаторних можливостей боротьби із провокативною ситуацією) та емоційну складову (утруднене реагування на провокативну ситуацію з точки зору професійних та соціальних мірил поведінки адвоката узагальнено). Таким чином, термін «емоційно-психологічні проблеми» можна застосовувати до психології адвоката як підсумковий фактор наявних до цього подразників у вигляді нормативно-правового, комунікативного, соціального аспектів, що за умови соціальної нереспонсивності від партнерів по професійній та приватній комунікації можуть мати регресивний концепт психологічної аплікації [155].

Підсумовуючи викладене, необхідно відзначити такі основні позиції: *по-перше*, наукові дослідження щодо формування цілісного підходу до сутності та структури адвокатського розслідування, наразі, мають фрагментарний характер; *по-друге*, аналіз наукових джерел свідчить, що розроблення вказаної проблематики є своєчасним та актуальним на міждисциплінарному рівні; *по-третє*, комплексне дослідження вказаної проблеми та формування структури та характеристики елементів адвокатського розслідування вимагає формування нових криміналістичних положень та розроблення доповнень та уточнень до КПК України.

1.3. Професійні права адвоката та проблеми їх реалізації під час здійснення адвокатського розслідування

Зважаючи на предмет нашого наукового пошуку, слушно наголосити, що основна наша увага акцентується на вивченні організаційно-тактичних основ

здійснення адвокатського розслідування. У той же час, необхідно зауважити, що як організаційна, так і тактична складова такої діяльності повинна ґрунтуватись на нормах чинного законодавства, а окремі форми дискреції адвоката у межах кримінального провадження не мають суперечити засадничим правовим принципам, а також засадам кримінального провадження. У контексті цього, самостійного аналізу вимагає чинне наразі законодавство України, що спрямоване на регулювання здійснення захисту у кримінальному провадженні на предмет: *по-перше*, аналізу існуючих правових приписів, які формують передумови для здійснення адвокатського розслідування; *по-друге*, формування пропозицій, які доповнюють існуючі законодавчі норми можуть забезпечити запровадження у практику адвокатського розслідування як узгодженої системної діяльності, яка реалізується у межах здійснення захисту у кримінальному судочинстві.

Не вдаючись до детального аналізу сутності правового регулювання, оскільки це питання доволі ґрунтовно проаналізоване у теорії права та виходить за межі нашого наукового пошуку, ми підтримуємо позицію дослідників, які відзначають, що поняття правового регулювання є багатостороннім та може бути розглянуте із багатьох сторін, але необхідно погодитись із тим, що все ж таки, це процес регулювання відносин, які існують та виникають у суспільстві, що це регулювання здійснюється завдяки праву [77].

Безумовно, що правове регулювання будь-якої сфери суспільних відносин передбачає відповідні рівні, які корелюють із юридичною силою нормативно-правових актів, яка згідно із ч.1. ст.19 Закону України «Про правотворчу діяльність» є властивістю нормативно-правових актів та встановлених ними норм права, та є основою для визначення співвідношення їх взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів, зумовленою сукупністю ознак, що виникають із: а) засад конституційного ладу в Україні; б) компетенції та територіальної юрисдикції суб'єкта правотворчої діяльності, визначених Конституцією України та (або)

законом; в) інших особливостей визначених Конституцією України та (або) законом.

У контексті вказаного підрозділу, ми не претендуємо на комплексний аналіз правового регулювання адвокатської діяльності в Україні, оскільки це не є предметом нашого наукового пошуку, а також доволі детально проаналізовано як у наукових джерелах, так і на рівні розроблення проєктів нормативно-правових актів, які обговорюються у межах професійної спільноти з метою пошуку оптимальної моделі організації роботи адвокатури в Україні, що відповідатиме кращим світовим зразкам. У той же час, зважаючи на предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідним проаналізувати ключові положення нормативно-правових актів щодо системи та особливостей реалізації адвокатами своїх професійних прав, зокрема закріплених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адже незважаючи на деталізацію компетенцій та повноважень адвокатів у межах відповідних галузевих кодексів, положення цього закону є засадничими та вихідними для подальшої конкретизації відповідних функціональних прав захисника.

Перш за все, коротко звернімо увагу на конституційний рівень правового регулювання реалізації професійних прав адвоката крізь призму здійснення захисту у кримінальному провадженні. Аналізуючи вказане питання Т.Б. Вільчик відзначає, що регламентація відповідних відносин у Конституції України формує складний інститут правової допомоги, норми якого можна поділити на: 1) загальні (статті 1, 3 ч. 2, 21 Конституції України) і 2) спеціальні норми, що визначають основні принципи розвитку цього інституту в чинному законодавстві (ст. 55 ч. 1, ст. 29, 59, ст. 63 ч.2 Конституції України). Реалізація права на правову допомогу являє собою один з основоположних інструментів додержання прав людини. І хоча в Конституції України правовий статус адвокатури, нажаль, не визначено, але з окреслених у ній завдань адвокатури можна дійти висновку, що адвокатура є одним із інститутів правової системи держави, який виконує завдання, без здійснення яких функціонування цієї

системи неможливе [23]. Підтримуючи позицію дослідниці, необхідно звернути увагу, що основною нормою, що формує конституційні засади здійснення захисту у кримінальному провадженні є ст. 59 Конституції України, яка закріплює, що «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», а у відповідному офіційному тлумаченні частини першої ст. 59, даному в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.2000 р., адвокатура України визнається як спеціально уповноважений Конституцією недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах. В іншому своєму рішенні від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 він пов'язує таке право з гарантованою державою можливістю будь-якої особи незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. У цьому ж рішенні Конституційний Суд України зазначає, що гарантування кожного права на правову допомогу покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. При цьому вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги, за його твердженням, залежить від волі особи, яка бажає її отримати.

При цьому стаття 131-2 Основного Закону України конкретизує, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Отже, Конституція України закріплює право не на будь-яку правничу допомогу, а саме на професійну, яка, в свою чергу, надається адвокатурою. Слушно погодитись із науковцями, які відзначають, що як видається, Конституція України встановлює, що саме адвокатура є компетентним органом для надання професійної правничої допомоги в Україні, а будь-які інші органи не наділені таким правом. Адже лише адвокатська діяльність базується на перевірці

професійних знань, дотриманні Правил адвокатської етики, дисциплінарній відповідальності. Таким чином, тільки адвокатів наділено правом здійснювати кваліфікований захист прав та свобод людини і громадянина. Відзначимо, що у контексті положень ст. 59 Конституції України право на правничу допомогу має «кожен», що охоплює усіх без винятку осіб-громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Вбачається, здійснення права на правничу допомогу засновано на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [74].

Слушно підтримати позицію О. Крушніцької, яка відзначає, що формулювання професійної правничої допомоги у ст. 59 Конституції України є найбільш вдалим, оскільки самі він охоплює всю систему та види юридичної допомоги [95]. За змістом ст. 64 Конституції України конституційне право кожного на правову допомогу, в жодному випадку не може бути обмежене та має пряму дію, навіть у тому разі, якщо це право не передбачене відповідними законами. Отже, в об'єктивному розумінні право на професійну правничу допомогу виступає як найважливіша гарантія захисту всіх інших прав і свобод [10]. Як відзначає І.В. Міщук: «конституційне право людини на професійну правничу допомогу в суб'єктивному розумінні полягає в наступному. Так, по-перше, дане право виступає основним (фундаментальним), невід'ємним правом кожного, яке становить сукупність правових можливостей фізичної особи як учасника правовідносин, з метою досягнення поставлених юридичних цілей. По-друге, виступає як ключова конституційна гарантія для забезпечення інших прав людини (у тому числі права на справедливий суд)» [115].

Продовжуючи, відзначимо, що організаційно-тактична складова діяльності адвоката у межах кримінального провадження прямо корелює із системою його повноважень та компетенцій, які прямо визначені чинним

законодавством, саме тому подальше формування організаційних і тактичних моделей здійснення адвокатського розслідування вимагає аналізу положень спеціалізованого законодавства, що визначає особливості системи та реалізації адвокатом своїх професійних прав. Зважаючи на це, необхідно приділити детальну вагу аналізу окремих положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, перш за все, необхідно звернути увагу на те, що вказаний закон є загальним для регулювання усіх видів адвокатської діяльності незалежно від форми судочинства та встановлює засадничі основи відповідної форми професійної активності, фактично, відсилаючи для конкретизації значної кількості повноважень та компетенцій до норм відповідного галузевого законодавства, зокрема положень Кримінального процесуального кодексу України. Відзначимо, що ст.19 вказаного закону визначає відповідні види адвокатської діяльності, які відображають основну спрямованість надання адвокатом правничої допомоги, зокрема: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час

здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правничої допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань; 9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Крім того, для забезпечення реалізації вказаних видів адвокатської діяльності ст. 20 вказаного закону визначає, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої допомоги. У контексті цього, необхідно звернути увагу, що формуючи вказану норму саме у такій редакції законодавець певним чином збалансував діяльність адвоката щодо реалізації своїх повноважень та діяльність органів, які здійснюють кримінальне переслідування, оскільки останні, зважаючи на конституційні положення зобов'язані вчиняти усі свої дії виключно у межах та у спосіб, який визначеним нормами чинного законодавства, у той час як на адвоката покладається обов'язок не вчиняти дій, які: а) прямо заборонені чинним законодавством; б) суперечать принципам адвокатської етики; в) суперечать змісту договору, укладеного з клієнтом. Вказані положення свідчать, що, фактично у своїй професійній діяльності адвокат може вчиняти дії, які не знайшли прямого закріплення у законодавстві, але є такими, що прямо не заборонені чинним законодавством. У продовження конкретизації відповідних повноважень у цій же законодавчій

нормі визначається, що адвокат у своїй професійній діяльності користується такими правами: 1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); 2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами; 3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку; 5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; 6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг; 7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; 8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правничої допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом; 9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів; 10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань.

Як відзначають науковці: «професійні права адвоката, передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є базовою складовою усього комплексу професійних прав адвоката, оскільки при виникненні у адвоката функції представництва чи захисту вони доповнюються правами, передбаченими положеннями процесуального законодавства. Тому усі професійні права адвоката можна поділити за формально-юридичним критерієм на основні професійні права, які передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та процесуальні права, у рамках яких можна також виділяти права адвоката в кримінальному процесі, цивільному, господарському та ін. Також права адвоката можна класифікувати за змістовим критерієм. Крім того, серед професійних прав адвоката можна виділяти ті, які він може здійснювати на тих чи інших стадіях певного провадження, а також ті права, які можуть бути реалізовані адвокатом постійно (на будь-якій стадії) чи лише в межах певної стадії (стадій) провадження. Також є права, які адвокат може здійснити самостійно, а є ті, реалізація яких залежить від інших осіб» [178].

Поміж цього, необхідно звернути увагу, що законодавець особливу увагу приділив такому інструменту отримання інформації під час здійснення адвокатом своєї професійної діяльності як адвокатський запит. Так, відповідно до положень ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється. Адвокатський запит

не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства. Надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час здійснення кримінального провадження, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом. Крім того, з метою забезпечення належного реагування відповідних суб'єктів на адвокатські запити законодавець доволі чітко визначив: *по-перше*, види інформації, яка не може бути надана адвокату; *по-друге*, чіткі строки надання такої інформації залежно від її обсягу, структури та складності підготовки; *по-третє*, встановлення юридичної відповідальності за відмову у наданні чи надання не повної інформації на адвокатський запит.

Відзначимо, що аналіз як практичної діяльності адвокатів, так і теоретичних напрацювань щодо використання такого інструменту збирання інформації, свідчить що його праксеологічна реалізація не позбавлена значної кількості проблемних питань. Так, А.М. Долгополов відзначає: «На жаль, нині слід констатувати негативну динаміку щодо розгляду та задоволення адвокатських запитів, оскільки практика показує, що першопричиною цього явища є недотримання особами, яким направляються адвокатські запити, вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині зобов'язань щодо надання інформації або документів, які необхідні адвокату для належного захисту інтересів клієнтів. Звісно, є способи вирішення цієї проблеми, зокрема, шляхом внесення відповідних змін до законодавства в частині посилення відповідальності за незаконне залишення адвокатських запитів без належного розгляду» [52]. Крім того, автор відзначає, що «останнім часом трапляються непоодинокі випадки відмови в розгляді адвокатських запитів через відсутність у них конкретизації посади, прізвища, ім'я, по-батькові керівника органу (підприємства, організації, установи), якому адресовано адвокатський запит. Аналіз приписів закону дає підстави вважати, що останній не містить норми щодо обов'язку адвоката при подачі адвокатського запиту вказувати прізвище, ім'я, по батькові керівника органу (підприємства, організації, установи), якому адресовано запит» [52].

Крім того, у контексті реалізації такого структурного елемента професійних прав адвоката, необхідно відзначити й інші концептуальні проблеми, на які уже зверталась увага у наукових джерелах, а також робились окремі спроби їх вирішення під час розроблення проєктів нормативно-правових актів. Так, необхідно звернути увагу, що законодавець встановлює доволі чіткі обмеження щодо можливості отримання із використанням такого інструментарію інформації з обмеженим доступом у будь-якій формі, що, фактично, за певних обставин значно обмежує можливості адвоката щодо належного виконання своїх професійних обов'язків, зокрема в умовах воєнного стану, коли значна кількість інформації, яка раніше була доступною для ознайомлення та опрацювання, наразі, отримала статус інформації з обмеженим доступом, або помилково трактується як така, окремими суб'єктами владних повноважень. Цікавими у контексті цього є окремі викладки сформовані аналітиками, які відзначають, що «із введенням в Україні воєнного стану правила обмеження доступу до публічної інформації не змінилися, однак змінилися обставини, за яких їх мали б застосовувати. Це збиває з пантелику багатьох розпорядників: чому так і що тут робити? Хоча, напевно, жоден з розробників Закону не міг і уявити, що колись його будуть виконувати в умовах воєнного стану, «трискладовий тест» є доволі гнучкою конструкцією, яка власне і розрахована на екстраординарні випадки. До слова, українські правила не є чимось новим і небаченим, це міжнародний стандарт обмеження доступу до інформації. На жаль, на практиці, до застосування «трискладового тесту» (читайте: правомірного обмеження доступу) доходить нечасто, а от фактично інформацію не надають. Для цього вигадують різноманітні приводи: і ті, що передбачені Законом, і що в голову прийде. Замість того, щоб виконувати Закон, окремі розпорядники втягують запитувачів у довколаправові дискусії: а чи можна, а чи варто? Частина запитувачів, аби відновити своє право на інформацію, звертаються до суду. Ми проаналізували 50 рішень адміністративних судів, винесених після повномасштабного вторгнення. Усі вони стосуються ненадання інформації у

час війни (більшість – тією чи іншою мірою обмеження доступу). На жаль, тільки в одній справі розпорядник бодай спробував застосувати трискладовий тест. І це при тому, що більшість розпорядників запевняли, що запитувана інформація належить до інформації з обмеженим доступом. І на превеликий жаль, у п'яти справах суди визнали такі дії правомірними» [126].

На вказану проблему звертають увагу й інші науковці, що відзначають, що «одним із найбільш дискусійних аспектів його реалізації є норма Закону, згідно з якою на суб'єктів, яким адресовано такий запит, не покладається обов'язок щодо надання інформації з обмеженим доступом та копій документів, що містять таку інформацію. На підставі розкриття правової природи кожного з різновидів такої інформації, якими, відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», є конфіденційна, таємна та службова інформація, нами звертається увага на наявні недоліки в такого правового регулювання, зокрема, що стосується можливості отримання інформації, яка є конфіденційною» [62]. Аналізуючи вказану проблему, інші дослідники висловлюють більш категоричну позицію відзначаючи, що «аналізуючи вище зазначені норми закону, можна дійти до переконання, що по своїй суті, будь яка інформація, може бути віднесена, держателем цієї інформації, до інформації з обмеженим доступом, окрім загально доступної, тобто, де-факто тої інформації, яка міститься в відкритих джерелах. У зв'язку із цим, виникає декілька логічних запитань: Якщо, ця інформація міститься в відкритих джерелах, то для чого тоді адвокату, звертатися із адвокатським запитом для отримання цієї інформації!? Якщо таку інформацію, можна отримати із загально доступних джерел, в чому полягає логіка законодавця і чим він керувався коли зазначав в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» статті 20 та 24!? При такому підході, є не зрозумілим. Для покращення та виправлення цієї ситуації, яка склалася із адвокатським запитом, як думається, доцільно було б прирівняти в юридичній силі адвокатський запит до ухвали суду, якою останній витребує інформацію в розпорядника цієї інформації» [49]. Інші науковці цілком слушно відзначають,

що «право адвоката вимагати певну інформацію – одне з найважливіших його прав і один з основних засобів отримання правової інформації і один із інструментів для громадян доступу до публічної інформації. На сьогодні можна визначити низку проблем інформаційно-технічного характеру, а також вузького формалізму низки офіційних відповідей органів державної влади на адвокатські запити. Ця процедура вимагає повторного подання клопотання адвоката до відповідних органів, щоб вони розглянули ту саму інформацію. Наразі назріла потреба спрощення процедури подання адвокатського запиту як засобу правової комунікації в сфері правозахисної діяльності. Зокрема, документообіг має подаватись в електронному вигляді і в зазначений термін виконання не менше як 5 робочих днів від моменту подання. Роль адвокатського запиту в сфері правозахисної діяльності – вид комунікації: спілкування і відбір пояснень та отримання інформації шляхом адвокатського запиту до відповідного органу» [152].

Наголосимо, що з одного боку така позиція законодавця видається логічною та послідовною, оскільки окремі види інформації потребують застосування особливих порядків охорони, зокрема й надання відповідного грифу секретності. У той же час, пряма заборона на ознайомлення із такою інформацією певним чином має дискримінаційний характер, оскільки, фактично констатує, що з позиції держави адвокат є недостатньо надійним суб'єктом для отримання таких даних, що, фактично принижує соціальний статус та роль професії у порівнянні з іншими видами правничої діяльності, зокрема й виконання функції обвинувачення у кримінальному провадженні, а в окремих випадках перешкоджає адвокату реалізовувати свої професійні права на належному професійному рівні. Зважаючи на це, вважаємо слушним зупинитись на формуванні відповідної правової моделі, яка частково може усунути вказану проблему.

Так, відповідно до ст.21 Закону України «Про інформацію» інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Відповідно у ч.2 цієї ж статті визначено, що конфіденційною є інформація про

фізичну особу, інформація доступ до якої обмежений фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватись за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо це не встановлено законом. Аналогічні види інформації з обмеженим доступом визначає й Закон України «Про доступ до публічної інформації». Аналіз ч.2. ст.6 цього закону свідчить, що державою встановлюється відповідна сукупність вимог, які необхідні для обмеження доступу до інформації: *по-перше*, виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя; *по-друге*, розголошення такої інформації може завдавати істотної шкоди цим інтересам; *по-третє*, шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні. Фактично, вказані положення є основою для подальшого застосування «трискладового тесту». Як відзначається у спеціалізованій літературі «*трискладовий тест*» є юридичною конструкцією – засобом для перевірки наявності необхідних умов для обмеження доступу до інформації. Це ті умови, виконання яких є обов'язковим для того, щоб виняток з відкритості інформації був правомірним. Іншими словами – обмеження доступу до публічної інформації без застосування трискладового тесту є незаконним і порушує право особи на інформацію. Будь-якому обмеженню доступу до інформації з боку розпорядника повинно передувати застосування «трискладового тесту». «Трискладовий тест» не є винаходом українського законодавця. Він уже тривалий час вважається належним стандартом для розв'язання конфлікту між різними правами чи інтересами – у цьому випадку між правом на доступ до інформації та іншими правами або інтересами, що

можуть вимагати обмеження доступу. Саме формулювання тесту може значно відрізнятися у різних міжнародних документах та національних законах [39].

Продовжуючи, звернімо увагу, що у межах вказаного закону сформульовано і визначення таємної інформації із акцентуванням уваги, що таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Зважаючи на ст.1 Закону України «Про державну таємницю», окремим видом таємної інформації є державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнанні у порядку встановленому законом державною таємницею і підлягають охороні державою. У аналізованому нами вище законі визначений і перелік інформації, яка може бути віднесена до службової інформації, зокрема інформація: 1) що міститься у документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію, доповідні записки, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійснення контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та (або) прийняттю рішень; 2) зібрана у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Крім того, необхідно звернути увагу, визначаючи вказані терміни законодавець лише окреслив своєрідні контури меж інформації з обмеженим доступом, оскільки окремі суб'єкти можуть доволі розширено тлумачити межі таких відомостей у відповідних відомчих наказах. Системний погляд на проблему свідчить, що фактично до інформації з обмеженим доступом може бути віднесено широкий спектр даних, які під час здійснення захисту у кримінальних провадженнях щодо злочинів окремих категорій, зокрема економічної, корупційної, професійної спрямованості можуть мати вагоме

значення для формування адвокатом відповідної стратегії захисту, а також вибору конкретних тактичних прийомів його здійснення.

Зважаючи на викладені законодавчі норми, практику адвокатської діяльності та сутність ефективної реалізації функції захисту у кримінальному провадженні, видається, що абсолютне обмеження можливості доступу адвоката до інформації з обмеженим доступом у широкому трактуванні цієї категорії видається необґрунтованим, оскільки охорона такої інформації, включає доволі виважену систему правових норм та інституційних механізмів, що забезпечують різні види юридичної відповідальності, зокрема й кримінальної у разі її розголошення. Саме тому, на нашу думку, у контексті діяльності адвоката, на теоретичному рівні, слушно запропонувати відповідну типологізацію такої інформації з урахуванням можливості доступу до неї адвоката із визначенням відповідних форм такого доступу та подальшого використання, зокрема:

по-перше, інформація з обмеженим доступом, яка не може бути отримана адвокатом у межах реалізації професійного права на адвокатський запит (69,3%) [п. 6 Додатка Б]. На нашу думку, до такої інформації необхідно віднести: *по-перше*, інформацію, яка сформована у межах кримінального провадження, у якому адвокат здійснює функцію захисту (97,3%) [п. 7 Додатка Б], а саме: а) інформація, викладена у документах, які сформовані за результатами здійснення оперативно-розшукової діяльності, оскільки розголошення таких даних може призвести до ідентифікації та розшифрування осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво із уповноваженими суб'єктами; б) інформація, яка становить таємницю досудового розслідування і порядок відкриття якої іншій стороні кримінального провадження чітко визначений кримінальним процесуальним законодавством; *по-друге*, будь-яку інформацію з обмеженим доступом, яка за об'єктивними критеріями не є релевантною для пізнання події відповідного кримінального правопорушення та забезпечення ефективної реалізації функції захисту у кримінальному провадженні (78,7%) [п. 7 Додатка Б];

по-друге, інформація з обмеженим доступом, яка може бути отримана адвокатом у межах реалізації права на адвокатський запит у випадку дотримання відповідного комплексу умов (65,3%) [п. 6 Додатка Б]. Аналізуючи вказані умови, на нашу думку, необхідно виокремити ключові з них: а) інформація прямо корелює із кримінально-релевантною подією; б) ознайомлення із такою інформацією суттєво впливає на можливість реалізації адвокатом функції захисту у кримінальному провадженні; в) адвокатський запит щодо отримання такої інформації є вмотивованим і містить мету її отримання та визначає можливість подальшого алгоритму її використання; г) адвокатський запит містить вказівку на форму ознайомлення із відповідною інформацією. Необхідно відзначити, що робота захисника у межах кримінального провадження, а саме здійснення адвокатського розслідування концентровано спрямовується на отримання фактичних даних, які можуть бути використанні як докази у межах конкретного кримінального провадження. Водночас, формування такого переліку фактичних даних вимагає системної пізнавальної діяльності та аналітичного осмислення і оцінки великих обсягів інформації, зокрема й з метою формування чіткої стратегічної моделі забезпечення доказування. У контексті цього, в окремих ситуаціях адвокатський запит, який стосується інформації з обмеженим доступом може бути спрямованих на ознайомлення із такими даними без виготовлення копій чи отримання інших форм матеріальних носіїв такої інформації, оскільки навіть безпосереднє ознайомлення із інформацією на умовах визначених її утримувачем може сформувати уявлення щодо структури та моделі подальшого здійснення адвокатського розслідування чи формування відповідної моделі захисту у межах кримінального провадження.

Окремо, необхідно звернути увагу й на те, що своєрідним виключенням є інформація, яка становить державну таємницю, оскільки вимагає від суб'єкта наявності відповідної форми допуску до секретності, а аналіз особливостей адвокатської діяльності в Україні свідчить, що: *по-перше*, адвокати, які здійснюють захист у межах кримінального провадження не мають

відповідного допуску до державної таємниці, оскільки виконання таких обов'язків не надає їм права на його отримання; *по-друге*, окремі категорії адвокатів, мають допуск до державної таємниці, у зв'язку із виконанням функцій чи зайняттям посад, які не пов'язані із здійсненням адвокатської діяльності, наприклад, проведення відповідних наукових досліджень, що також фактично нівелює можливість отримання доступу до інформації, яка становить державну таємницю.

Зважаючи на викладене, на нашу думку, ч.2 ст.24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» слушно викласти у такій редакції:

«Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств установ та організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату інформацію, копії документів, або забезпечити можливість ознайомлення із такими документами у місці їх фактичного зберігання.

У разі отримання адвокатського запиту щодо ознайомлення з інформацією з обмеженим доступом, яка не є державною таємницею, власник або утримувач такої інформації протягом десяти робочих днів, зобов'язаний поінформувати адвоката щодо порядку надання доступу до такої інформації, а також меж ознайомлення з нею.

У разі відмови у наданні доступу до інформації з обмеженим доступом така відмова письмово надсилається адвокату із розгорнутим обґрунтуванням її причини.

Адвокатський запит щодо ознайомлення з інформацією з обмеженим доступом, крім встановлених цим законом вимог, має містити обґрунтування необхідності та мету отримання такої інформації, а також зобов'язання щодо узгодження порядку її подальшого використання із власником чи володільцем».

У контексті відмови у наданні інформації, слушно підтримати позицію Ю.Ю. Сізінцової, яка відзначає: «відмова у наданні інформації є

обґрунтованою у разі, якщо розпорядник в листі вказує, якому саме з інтересів загрожує розголошення запитуваної інформації, у чому полягає істотність шкоди цим інтересам від її розголошення, чому шкода від оприлюднення такої інформації переважає право громадськості знати цю інформацію в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини» [154].

Формулюючи на законодавчому рівні вказані положення, необхідно зауважити, що вони спрямовані не лише на оптимізацію пізнавальної діяльності адвоката та підвищення правового статусу адвокатського запиту як інструменту збирання інформації, а й стратегічно на розвантаження судової системи, оскільки систематичні відмови у наданні інформації чи неповне надання інформації на відповідні адвокатські запити призводить до вимушених звернень адвокатів до відповідних судів із клопотаннями про витребування доказів, що завантажує судову систему та не дозволяє належним чином забезпечити реалізацію принципу процесуальної економії. Як відзначає С. Г. Музичко: «принцип процесуальної економії формує сукупність послідовних дій, які утворює раціональне використання часу, економії матеріальних і людських ресурсів, спрощення існуючих процедур задля пристосування до існуючих соціально-економічних та правових умов і потреб суспільства» [121].

Підсумовуючи викладене, необхідно звернути увагу, що функціональні професійні права адвоката, які визначені у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є засадничими для їх конкретизації у галузевому процесуальному законодавстві та використання як вихідних положень для розроблення окремих організаційних і тактичних засад здійснення адвокатського розслідування.

1.4. Кримінальне процесуальне регулювання повноважень захисника як правова основа для формування моделі адвокатського розслідування

Проаналізувавши особливості реалізації окремих професійних прав адвоката, які визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та які можуть розглядатись як структурні елементи здійснення адвокатського розслідування необхідно детально проаналізувати повноваження та компетенції захисника, що визначені кримінальним процесуальним законодавством, оскільки діяльнісна характеристика адвокатського розслідування прямо корелює із такими повноваженнями та компетенціями. Принагідно наголосити, що проблематика здійснення захисту у кримінальному провадженні досліджувалась значною кількістю науковців на що нами зверталась увага вище під час аналізу теоретичної основи нашого дисертаційного дослідження. У контексті цього, зауважимо, що ми не ставимо за мету комплексно проаналізувати діяльність захисника у межах кримінального провадження, адже концептуально розглядаємо адвокатське розслідування як структурний елемент реалізації функції захисту у кримінальному провадженні та акцентуємо ключову увагу саме на організаційно-тактичних засадах такої діяльності. Крім того, вище ми визначити, що за своєю сутністю адвокатське розслідування є пізнавальною діяльністю, спрямованою на всебічне пізнання відповідної кримінально-релевантної події, що зумовлює необхідність детального аналізу: *по-перше*, особливостей діяльності захисника саме на стадії досудового розслідування, адже саме на цій стадії кримінального процесу вчиняється основний масив процесуальних дій, що спрямовані на пізнання кримінально-релевантної події, а безпосередньо судова стадія, хоча й не виключає можливості, в окремих випадках, додаткового пізнання, все ж таки більше орієнтована на роботу сторони обвинувачення та захисту з уже зібраними фактичними даними, які у своїй сукупності формують відповідну систему доказів та доведенні переконливості таких даних перед судом; *по-друге*, особливостей діяльності

захисника саме із збирання фактичних даних на стадії досудового розслідування, а саме інструментарію, що визначений для цього законодавством, а також інших форм діяльності, які не суперечать вимогам чинного законодавства, адже на відміну від органів, що здійснюють кримінальне переслідування у своїй діяльності адвокат може діяти у будь-який спосіб, який не суперечить вимогам чинного законодавства та принципам адвокатської етики.

Звертаючись до аналізу вказаного питання під різними кутами зору, науковці відзначають, кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право «захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або, за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника, одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» (п. 3(с) ст. 6 ЄКПЛ). Ефективний захист прав людини в кримінальному провадженні неможливий без усвідомлення ролі спеціальних правових інститутів у цьому процесі, а саме – адвокатури, покликаної активно сприяти охороні прав і свобод громадян, зміцненню законності й здійсненню правосуддя. Мету адвокатської активності в кримінальному провадженні взагалі можна визначити як протест проти порушення будь-яких прав та інтересів осіб, представництво або захист яких здійснює адвокат [30]. Загалом підтримуючи вказану позицію, необхідно зробити окреме уточнення, оскільки, на нашу думку, діяльність адвоката у кримінальному провадженні не варто зводити лише до протестної активності, адже у вказаному випадку концептуально із структури його діяльності випадає безпосереднє здійснення пізнання події кримінального правопорушення та ролі підзахисного у його вчиненні, а така діяльність матиме характер реагування на дії сторони обвинувачення і лише у випадку порушення відповідного права чи законного інтересу підзахисного, що значно звужує фактичну роль адвоката у межах кримінального провадження, особливо у контексті здійснення доказування. Як відзначає О.С. Старенький, на суб'єктів доказування зі сторони обвинувачення

покладається обов'язок щодо здійснення доказування в кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 91 КПК України), а суб'єкти доказування зі сторони захисту – наділяються правом щодо здійснення доказування. Разом із тим, в окремих випадках обов'язок доказування покладається і на сторону захисту. Так, відповідно до ч. 1 ст. 47 КПК України, захисник, виступаючи суб'єктом доказування зі сторони захисту, зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого [161].

Всебічний аналіз проблеми, вимагає звернення до безпосереднього аналізу норм кримінального процесуального законодавства, щодо аналізу відповідної системи інструментів пізнавальної діяльності захисника у межах кримінального провадження. Перш за все звернімо увагу, що у наших наукових працях, ми звертали увагу на існуючий дисбаланс повноважень між стороною обвинувачення та стороною захисту, незважаючи на закріплення у ст. 22 КПК України засади змагальності [96]. Додатково, необхідно зауважити, що аналіз вихідних та засадничих норм КПК України свідчить, що сутність захисту у кримінальному провадженні на відміну від сутності обвинувачення, досудового розслідування та інших визначальних процесуальних конструкцій, навіть не знайшла свого нормативного закріплення у ст. 3 КПК України. Видається, що вказану проблему законодавець спробував вирішити у ч. 1 ст. 45 КПК України, яка визначає, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої

передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Водночас, аналіз сказаної норми, яка акцентує увагу на те, що захисник здійснює захист відповідної категорії осіб, свідчить, що власне детальний зміст цієї діяльності КПК України не розкриває. Вивчення наступних норм свідчить, що вони присвячені питанням: а) загальних правил участі захисника у кримінальному провадженні; б) обов'язків захисника; в) загальних засад залучення захисника; г) особливостей процедури залучення захисника для здійснення захисту за призначенням; д) підтвердженню повноважень захисника; е) питанням обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні; є) особливостям процедури залучення захисника до проведення окремої слідчої (розшукової) дії; ж) особливостям процедури відмови від захисника та його заміни. Необхідно відзначити, що, фактично, вказані норми маючи більше процедурний характер у контексті діяльності захисника у кримінальному провадженні все таки закріплюють й окремі його права, а саме: *по-перше*, захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого; *по-друге*, до першого допиту підозрюваного мати з ним зустріч без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту - мати такі зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні. У той же час, особливу увагу необхідно звернути на ч. 4 ст.46 КПК України, яка визначає, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. Фактично, зміст вказаної норми для з'ясування структури прав захисника відсилає до ч. 3 ст. 42 КПК України. О.Р. Балацька зазначає, що специфіка захисника-адвоката як учасника кримінального провадження полягає в тому, що він діє від імені й в інтересах іншої особи, надає правову допомогу підзахисному,

зокрема здійснює захист його прав, свобод і законних інтересів. Захисник як суб'єкт захисту з'являється в силу забезпечення права особи на захист у визначеному законом порядку (ст. ст. 48, 49 КПК України). Для цієї категорії суб'єктів захисту притаманний особливий процесуальний статус, який полягає в наявності в захисника права користуватись процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, та прав і обов'язків, якими він володіє відповідно до закону як окремий учасник кримінального провадження й адвокат, що здійснює захист у кримінальному провадженні як вид адвокатської діяльності [11]. Інші вчені справедливо звертають увагу, що аналіз наукових джерел і матеріалів правозастосовної практики свідчить, що адвокати систематично стикаються з проблемами щодо реалізації своїх процесуальних прав. Особливо це стосується права на адвокатське розслідування, доступу до матеріалів справи на ранніх етапах розслідування, можливості подавати та отримувати докази, а також за забезпечення реальної конфіденційності спілкування з клієнтом. Для вирішення цих проблем необхідно внести зміни до КПК України, зокрема, чітко врегулювати право захисника на здійснення адвокатського розслідування та адвокатських запитів. Важливо законодавчо передбачити відповідальність посадових осіб за необґрунтовану відмову в наданні інформації або документів на адвокатські запити, що дозволить ефективніше здійснювати захист [191].

У контексті цього, спираючись на вказану норму, можна виокремити такі права захисника, що забезпечують його пізнавальну діяльність у межах кримінального провадження, зокрема: *по-перше*, збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; *по-друге*, брати участь у проведенні процесуальних дій; *по-третє*, під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; *по-четверте*, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; *по-п'яте*, одержувати копії

процесуальних документів та письмові повідомлення. Аналіз вказаних положень свідчить, що інструментарій пізнавальної діяльності адвоката крізь призму кореляції його повноважень із правами підозрюваного є доволі обмеженим, а окремі із таких прав сформульовані доволі узагальнено, що вимагає конкретизації безпосередньої структури їх реалізації.

Звернімо особливу увагу на особливості реалізації такого права як *збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази*. Як відзначають дослідники, збирання доказів у кримінальному провадженні й оцінки їхньої належності передбачає «вписування» останніх у контекст гіпотетичної картини розвитку розслідуваних подій з позиції якої визначається їх значущість для проведення слідчих заходів і доказових процедур. Причому логічні аспекти побудови цієї картини та формування доказової бази щодо її обґрунтування знаходяться у своєрідній двобічній кореляції: з одного боку конструктивне розгортання перших спрямовує пошукові стратегії слідства на виявлення нових значущих для справи фактів, а з іншого – на підставі розширеної таким чином фактичної бази здійснюються подальші логічні кроки в плані добудовування зазначеної картини шляхом підтвердження, відхилення чи коригування її компонентів у світлі нововиявлених доказових матеріалів [35]. Наголосимо, що автори зробили акцент на діяльності сторони обвинувачення, яка у контексті пізнавальної діяльності, зокрема у частині формування стратегії та логічних схем кореляції різних даних вказані положення можуть бути екстрапольовані й на діяльність сторони захисту у кримінальному провадженні.

Розпочинаючи аналіз цього блоку питань слушно звернути увагу на позицію Г.В. Мудрецької, яка відзначає, що нині положення щодо збирання доказів захисником є декларативними, а проголошений принцип змагальності кримінального процесу на стадії досудового розслідування стає декларативним. Причиною таких тенденцій є відсутність закріпленого правового механізму реалізації зазначених прав захисника на досудовій стадії кримінального процесу. Так, закріпивши у ч. 3 ст. 93 КПК України права

захисника, законодавець не вирішив, а лише додав питання. Зокрема: який механізм проведення опитування захисником осіб за їх згодою? Який порядок фіксації отриманих відомостей і, насамперед, який порядок оцінки допустимості таких доказів? Саме доказів, а не відомостей, бо законодавець у ч. 3 ст. 93 КПК України закріплює: «Захисник має право збирати докази ...». У цьому напрошується висновок про те, що захиснику законодавцем дозволено збирати докази, не дотримуючись вимог КПК України. На нашу думку, така ситуація свідчить про прогалини у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві [119]. Можна погодитись із позицією дослідниці, яка звертає увагу на таку важливу проблему, що вимагає більш детальнішого аналізу норм щодо здійснення доказування у кримінальному провадженні.

Так, відповідно до ч.1 ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Аналіз вказаної норми доволі чітко відображає декларативність та дисбаланс щодо реалізації принципу змагальності, адже її буквальне тлумачення свідчить, що сторона захисту, зокрема й адвокат не бере участі у *встановленні наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню*. Необхідно звернути увагу, що, на перший погляд, вказана правова конструкція видається логічною, адже тягар доказування вини законодавством повністю покладений на сторону обвинувачення. Водночас, це не відповідає сутності діяльності адвоката у кримінальному провадженні, оскільки навіть за відсутності обов'язку доказування окремих обставин щодо кримінального провадження, адвокат все таки здійснює пізнавальну та іншу діяльність щодо встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження, адже значення для останнього мають не лише фактичні дані, які

підтверджують вину особи у вчиненні кримінального правопорушення й ті, які спростовують відповідні твердження сторони обвинувачення. Крім того, вказана норма видається цілком алогічною у кореляції із ч. 2 ст. 92 КПК України, яка визначає, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає, тобто і на адвоката, який уповноважений подавати такі докази і відповідно має обов'язок щодо доказування їх належності та допустимості. У той же час, найбільш вагомою у контексті нашого дослідження є ч. 3 ст. 93 КПК України, яка визначає, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

У контексті цієї норми, перш за все, необхідно звернути увагу, що буквальне тлумачення вказаної норми свідчить, що перелік засобів за допомогою яких адвокат може здійснювати збирання доказів у кримінальному провадженні не є вичерпним, а навіть більше, що такі докази можуть збиратись й у спосіб не передбачений КПК України. Видається, що формулюючи вказану норму у такій редакції, законодавець залишає для адвоката відповідні додаткові опції та інструменти для збирання доказів, але, фактично, нівелює можливість реалізації відповідною редакцією ч. 1 ст. 84 КПК України яка чітко визначає, що **доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом**. Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що докази, які відповідають критеріям належності та допустимості можуть бути отримані адвокатом виключно у порядку визначеному КПК

України, що свідчить про: *по-перше*, неузгодженість та не системність норм чинного кримінального процесуального законодавства; *по-друге*, безпідставного застосування до діяльності адвокатів принципу, що їх дій повинні здійснюватися виключно у спосіб передбачений КПК України нівелюючи можливість використання дискреції, якщо вона й визначена іншими нормативно-правовими актами. Крім того, на вказану проблему слід також поглянути й крізь призму визначених КПК України джерел доказів. Так, ч.2 ст.84 КПК України визначає, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. У контексті цього, звернімо увагу на можливості та реальний інструментарій отримання адвокатом такого виду доказів як **показання**. Відповідно до ч.1 ст.95 КПК України показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Не вдаючись до детального аналізу характеристик вказаних відомостей, відзначимо ключову із них – **надаються під час допиту**, що, фактично, свідчить проте, що адвокат не має належних повноважень для самостійного без участі сторони обвинувачення формування такого джерела доказів як показання. На підтвердження цієї тези, відзначимо, що п. 7 ч.1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надає адвокату право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та **опитувати осіб за їх згодою**. У той же час, на перший погляд цілком слушне і закономірне професійне право адвоката, фактично не може бути реалізованим у межах кримінального судочинства із таких причин: *по-перше*, власне стилістичне формулювання відповідної дії «опитувати», а не «допитувати», передбачає суттєву відмінність цієї дії від допиту як відповідної слідчої (розшукової) дії, передбаченої КПК України, зокрема й у частині формулювання кінцевого документу, а саме не протоколу допиту до якого

встановлені доволі чіткі вимоги, а іншого документа – пояснення, яке у межах розслідування кримінального провадження не має належного процесуального значення; *по-друге*, чітка вказівка у відповідній нормі на те, що опитування таких осіб може відбуватись лише за їх згодою, тобто, фактично, жодна особа не має нормативно-визначеного обов'язку надавати пояснення чи будь-яку іншу інформацію, яка аналогічна показанням адвокату, а більше того, такий правовий підхід посилює ч.3 ст.95 КПК України, яка визначає, що свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт - слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку; *по-третє*, власне сам КПК України містить вказівку на вчинення такої дії як «опитувати» лише двічі: а) у контексті діяльності дізнавача; б) у контексті діяльності суду щодо опитування особи на предмет добровільності укладення угоди у кримінальному провадженні; *по-четверте*, відсутність будь-яких форм відповідальності за відмову надати пояснення адвокату навіть без посилання на жодні причини, зокрема ст.385 КК України встановлює відповідальність саме за відмову давати показання, а також будь-яких заходів впливу з боку адвоката щодо особи, які відмовляється надавати пояснення.

Фактично, якщо коротко підсумувати вказаний блок питань, то необхідно звернути увагу, що у межах, наразі, у межах КПК України адвокат обмежений реалізації свого права на формування такого виду доказів як показання самотійно без участі сторони обвинувачення. Аналіз норм чинного КПК України свідчить, що законодавець пропонує стороні захисту відповідні алгоритми участі у формуванні такого джерела доказів як показання залежно від ситуацій у яких вони отримуються, зокрема:

по-перше, звернення із відповідним клопотанням щодо допиту свідка, якщо наприклад, вказана особа може повідомити інформацію щодо кримінального правопорушення чи інші обставини, які мають значення для всебічного та об'єктивного розслідування, але не була встановлена стороною обвинувачення. У той же час, необхідно звернути увагу, що задоволення такого клопотання не є обов'язком сторони обвинувачення, а опрацьовані

нами матеріали практики свідчать, що стороною обвинувачення вказані клопотання задовольняються, якщо особа раніше не допитувалась у межах кримінального провадження. У той же час, у значній кількості випадків адвокат розпочинає свою діяльність щодо здійснення захисту особи у кримінальному провадженні не одразу після внесення відомостей в ЄРДР та його початку, оскільки чинне законодавство дозволяє адвокату вступати у кримінальне провадження незалежно від його стадії. У таких випадках, з метою ефективного здійснення захисту доволі часто недостатньо лише ознайомлення із матеріалами, які стали підставою для повідомлення про підозру, а виникає потреба самостійного пізнання окремих обставин кримінального правопорушення, зокрема й шляхом допиту осіб, які допитувались слідчим на початковому етапі розслідування. Наразі єдиним інструментом для реалізації такої пізнавальної функції на стадії досудового розслідування є звернення із клопотанням щодо повторного проведення відповідної слідчої (розшукової) дій, що як свідчить практика не можна визначити як ефективний інструмент оскільки представники сторони обвинувачення посилаючись на повноту початкового допиту та відсутність необхідності проведення повторного допиту відмовляють у задоволенні таких клопотань, що залишає захиснику лише дві альтернативи: а) відмовитись від використання такого інструменту; б) оскаржувати дії представника сторони обвинувачення, що призводить до надмірного завантаження усіх учасників кримінального провадження, відступу від принципу процесуальної економії та загалом логіки розумної змагальності у кримінальному провадженні.

Як відзначає В.Г. Дрозд, однією із основоположних засад кримінального провадження є змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають право на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України. Аналізуючи відповідні приписи КПК України, спрямовані на реалізацію цієї засади, варто зауважити, що тільки слідчий та прокурор наділені повноваженнями щодо самостійного

провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які є основним засобом збирання доказів у кримінальному провадженні. Водночас, сучасний напрям розвитку кримінального процесуального законодавства, забезпечуючи реалізацію цієї засади певною мірою закріплює «компенсуючі» норми для інших учасників кримінального провадження. Це зокрема виражається і в положеннях ст.220 КПК України, де встановлено, що клопотання сторони захисту, потерпілого його представника чи законного представника, представника юридичної особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор слідчий, прокурор повинні розглянути у строк не більше трьох днів з моменту подання і задоволення їх за наявності відповідних підстав [53]. Погоджуючись із позицією дослідниці щодо наявності у кримінальному процесуальному законодавстві «компенсуючих» норм, слушно звернути увагу, що, на нашу думку, останні не здатні забезпечити повну реалізацію принципу змагальності, оскільки їх реалізації супроводжується доволі широкими дискреційними повноваженнями слідчого та прокурора, які приймають рішення щодо достатності підстав як керуючись об'єктивними обставинами відповідного кримінального провадження, так і внутрішнім переконанням, яке безумовно є важливою складовою прийняття будь-якого процесуального рішення, але в окремих випадках може безпідставно сприяти відмові у задоволенні клопотань захисника із суб'єктивних причин, зокрема: *по-перше*, наявність конфліктних відносин між захисником та слідчим/прокурором, які сформувались під час спільної роботи у межах інших кримінальних проваджень, адже незважаючи на те, що сама суть змагальності передбачає відповідні форми протистояння сторін, в окремих випадках це може мати форму відвертого конфлікту, який є тривалим у часі та не вирішується; *по-друге*, в окремих випадках, клопотання сторони захисту щодо повторного допиту окремих осіб у межах кримінального провадження може сприйматись стороною обвинувачення як форма протидії досудовому розслідуванню шляхом затягування його строків, зокрема коли об'єктивні

підстави свідчать, що проведення повторного допиту особи є проблемних з причин його перебування в іншому регіоні, проходження служби у ЗСУ та інших об'єктивних чинників.

Можна повністю підтримати позицію О. Яновської, що відзначає, що у будь-якому разі заявлення клопотань адвокатом свідчить, зокрема, про наявність якихось порушень, прогалин, спрощень, допущених у ході слідства чи судового розгляду, у зв'язку з чим наведені адвокатом аргументи вимагають ретельної перевірки і оцінки прокурором, судом. Відхилення клопотань, спрямованих на збирання доказів, може мати наслідком суттєве обмеження прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, а також тяганину в судочинстві; воно є одним із джерел судових помилок. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) вважає, що принцип процесуальної рівності сторін як один із елементів більш широкої концепції справедливого судового розгляду вимагає, щоб кожній стороні надавалась розумна можливість представляти свою позицію за таких обставин, які не ставлять цю сторону в істотно не вигідне щодо протилежної сторони становище (див. пункт 72 і пункт 74 рішення ЄСПЛ від 7 червня 2001 р. у справі «Кресс проти Франції») [193];

по-друге, безпосередньої участі адвоката під час допиту відповідних учасників кримінального провадження слідчим або прокурором. Водночас, такий пізнавальний інструмент також не можна визнати ефективним, оскільки аналіз ст. ст. 133, 223 та 224 КПК України свідчить, що на слідчого/прокурора не покладається обов'язку повідомлення сторони захисту про проведення слідчих (розшукових) дій. Справедливо звернути увагу, що таких підхід законодавця видається певною мірою логічним, оскільки з тактичного боку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку тощо потребує застосування фактору раптовості та зашифрування наміру щодо проведення такої слідчої (розшукової) дії з боку сторони обвинувачення, з метою уникнення знищення фактичних даних, речей та документів, які мають значення для кримінального провадження. Водночас, не усі слідчі (розшукові)

дії із тактичного боку потребують застосування фактору раптовості та підготовки у режимі конспірації. Видається, що встановлюючи такий підхід законодавець спрямовував основний акцент на забезпечення таємниці досудового розслідування, зокрема й від сторони захисту до відкриття матеріалів іншій стороні у порядку передбаченому КПК України. Фактично, якщо проаналізувати чинні норми КПК України та відповідну практику, то можна дійти висновку, що на стадії досудового розслідування адвокат може прийняти участь у допиті, наприклад, свідка лише у тому випадку, коли сам свідок повідомить адвокату про його виклик до слідчого/прокурора та потребуватиме надання професійної правничої допомоги під час допиту. Можна підтримати позицію В. К. Волошиної, яка наголошує, що закріплене у ч. 8 ст. 95 КПК України положення уже заздалегідь призначено до сторони захисту, яка, своєю чергою, позбавлена права отримувати показання, що є джерелом доказів. Усі показання, отримані стороною обвинувачення під час досудового розслідування, подаються з матеріалами справи до суду, коли сторона захисту позбавлена зробити це саме, що є обмеженням принципу змагальності [29].

Безумовно, що вказаний концептуальний підхід у КПК України буде збережено і надалі, водночас, належна реалізація засади змагальності вимагає й нового погляду на проблему проведення допиту у кримінальному провадженні, зокрема розширення кола суб'єктів, що можуть його проводити під час здійснення досудового розслідування. Принагідно звернути увагу на те, що здійснюючи пошук шляхів вирішення вказаної проблеми науковці пропонують доволі кардинальні рішення, зокрема І.В. Дурбівка пропонує доповнити КПК України ст.45-1 «Права адвоката» наступного змісту: «1. Адвокат має право бути повідомленим про дату, час та зміст процесуальних дій, брати участь у їх проведенні, під час яких ставити запитання учасникам кримінального провадження, знайомитися з протоколами проведених процесуальних дій, подавати свої зауваження та заперечення. 2. Адвокат має право звертатись з адвокатським запитом до органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань; ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання підозрюваного чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом». Видається, що вказана пропозиція є доволі сміливою, адже авторка не диференціює слідчі (розшукові) дії, а фактично пропонує закріпити право адвоката бути повідомленим про дату, час та місце проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії у межах кримінального провадження, що видається нам передчасним та може суттєво вплинути на законну та обґрунтовану діяльність обвинувачення, а в окремих випадках і створення передумов для неможливості досягнення мети окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема тих, що із тактичного боку можуть бути успішними лише за наявності фактору раптовості та попередньої конспірації їх підготовки та проведення. Тим більше останнім часом, правоохоронними органами встановлюються систематичні факти витoku інформації щодо проведення слідчих (розшукових) дій як з боку представників судової системи так і адвокатів [1].

Видається, що у даному випадку, концептуально виваженим є пошук збалансованого правового рішення щодо вирішення поставленої проблеми, оскільки повідомлення адвоката про проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії, зокрема й тих, що проводяться без участі підзахисного в

окремих випадках створює суттєві ризики для ефективної реалізації стороною обвинувачення своїх функцій.

Так, однією із запропонованих у наукових джерелах моделей вирішення цієї проблеми є фактичне розширення переліку джерел доказів у кримінальному провадженні, зокрема включення до цього переліку опитування, проведеного адвокатом як елемента його гарантій під час здійснення захисту у межах кримінального провадження. Концептуально проаналізувавши вказане питання О.С. Старенький відзначає: «можемо зробити висновок, що кримінальними процесуальними гарантіями захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні є: надання поясненням учасників кримінального провадження та інших осіб, отриманих захисником, статусу доказів; нормативне закріплення процесуального порядку опитування захисником учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою; надання захиснику права складати протоколи опитування учасників кримінального провадження та інших осіб» [160]. Інші вчені, на підставі аналізу здійснення практик захисту у кримінальному провадженні відзначають, що найбільш толерантним у сенсі обсягу прав щодо адвокатського розслідування, на сьогодні, є модель, що запроваджена у США. Серед великого напрацьованого у цьому напрямі досвіду цікавим для запровадження на вітчизняних теренах, у рамках реалізації принципу змагальності та рівності сторін, було б створення окремої структури так званих «слідчих захисту», які мали б займатись пошуком доказів на користь підозрюваного (обвинуваченого), а також залучення до цього процесу приватних детективів, що потребує прийняття низки нормативно-правових актів, які б регламентували вказану діяльність [112]. Розвиваючи свої ідеї в інших наукових працях, авторка пропонує доповнити ч.3 ст.93 КПК України двома додатковими абзацами такого змісту:

«Захисник може здійснювати збирання доказів шляхом проведення допиту; пред'явлення особи або речей для впізнання; огляду місцевості,

приміщення, речей або документів; відтворення дій, обстановки, обставин певної події; освідчування особи та інших процесуальних дій згідно із правилами цього Кодексу, передбачених для відповідних слідчих (розшукових) або інших процесуальних дій, та з урахуванням особливостей визначених абзацом 4 ч.3 цієї статті.

При проведенні захисником процесуальних дій не допускається застосування примусу або будь-якого іншого обмеження прав і свобод людини».

Окрім цього, ч.1 ст.106 необхідно викласти у новій редакції: «Протоколи процесуальної дії складаються особою, яка проводить процесуальну дію під час її проведення або безпосередньо після її закінчення» [111]. Принагідно звернімо увагу, що вказані пропозиції авторки сформульовані давно, але так і не знайшли свого закріплення у КПК України навіть в адаптованому вигляді, що свідчить про недостатній інтерес законодавця до посилення повноважень адвоката здійсненні доказування у кримінальному провадженні та вжиття належних правових заходів для реального формування змагальності у кримінальному процесі. Актуальність таких тез підтверджується й тим, що у новітніх наукових дослідженнях вчені знову звертають увагу на необхідність узгодження та конкретизації вказаних норм кримінального процесуального законодавства. Так, Г.В. Мудрецька, відзначає, що системний аналіз ст.84 КПК України свідчить, що докази у кримінальному провадженні можуть з'являтися тільки у результаті процесуальних дій суду, прокурора, слідчого, дізнавача. Захисника серед них не вказано. Вказівка у частині 3 статті 93 КПК України про захисника як про суб'єкта, правомочного збирати докази, не погоджено із ст.84 КПК України. Крім того, у тексті частини 3 статті 93 КПК України відсутнє право захисника «подавати докази». Закріплені в законі засоби збирання адвокатами відомостей знову ж таки не приносять бажаного результату [119].

Професор В.В. Тіщенко, аналізуючи вказану проблему значно ширше ніж крізь призму контексту доказування взагалі ставить питання про адвокатське

провадження, відзначаючи, що: «Дії адвоката, що спрямовані на збирання (виявлення, фіксації і вилучення) доказів на стадії досудового розслідування злочинів в межах завдань і функцій захисту, а також дії адвоката із забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого - тобто адвокатське розслідування, доцільно було б оформлювати у вигляді *адвокатського провадження*. В матеріалах такого провадження можна зосередити в хронологічному порядку всі документи щодо дій адвоката, починаючи з його вступу у кримінальне провадження і до закінчення досудового розслідування; дій з виявлення, отримання, фіксації джерел доказової інформації, з надання такої інформації слідчому, прокурору, слідчому судді і документи, що свідчать про реакцію на такі подання, клопотання щодо перевірки версій захисту і проведення конкретних слідчих дій, копії протоколів слідчих дій, в яких брав участь адвокат, зауваження, заперечення, скарги щодо організації, проведення слідчих дій, наявності конкретних процесуальних порушень стороною обвинувачення тощо. Адвокатське провадження доцільно завершувати обґрунтованим *адвокатським висновком*, який подається до суду поряд з *обвинувальним актом*, що надходить від сторони обвинувачення. Це особливо важливо у випадку досудового розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Таким чином буде досягнута рівновага сторін у подані та аргументації своїх позицій у правовій та фактичній оцінці сутності та обставин події, а також змісту і характеру правової поведінки обвинуваченого. В такому разі, на нашу думку, суд буде знаходитися в більш сприятливих умовах для винесення справедливого рішення у кримінальному провадженні і визначення долі обвинуваченого [174].

У контексті цього, доволі цікавим є досвід, напрацьований та імплементований вченими та практиками у КПК Грузії, де в ст.39 передбачено, що обвинувачений має право за власний рахунок, самостійно або (і) за допомогою адвоката здійснювати збирання доказів. Докази, зібрані обвинуваченим, мають однакову юридичну силу з доказами, зібраними

стороною обвинувачення. Якщо для збирання доказів необхідно проведення слідчих чи інших процесуальних дій, які не можуть бути самостійно проведені обвинуваченим чи його адвокатом, він має право звернутися з клопотанням про винесення відповідної ухвали до судді, який зобов'язаний вжити всіх заходів для того, щоб стороні обвинувачення не стало відомо про збирання доказів стороною захисту. За обґрунтованим клопотанням сторони захисту, на підставі ухвали суду слідчі дії проводить слідчий, який не може бути особою, що проводить слідство у даній справі. Слідчого підбирає керівник слідчого органу, про його особисті і контактні дані сторона захисту повідомляється до проведення слідчих дій за клопотанням. Водночас сторона захисту не має права звертатись до суду з клопотанням про проведення обшуку або виїмки (ст. 111 КПК Грузії). Зі змісту ст. 112 КПК Грузії, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що законом прямо передбачено право сторони захисту проводити слідчі дії, ці положення стосуються лише окремих дій, наприклад, проведення опитування, оскільки законодавець у згаданій статті зазначає, що слідчі дії, що обмежують недоторканість приватної власності, володіння або особистого життя, проводяться на підставі ухвали суду за клопотанням сторони.

Частково підсумовуючи викладене, звернімо увагу на те, що у межах відповідного підрозділу нами акцентована увага на одному із найпроблемніших аспектів здійснення адвокатської діяльності у межах кримінального провадження, а саме участі захисника у доказуванні та використанні ним процесуальних інструментів. Аналіз теоретичних підходів, результати проведеного нами дослідження, а також опрацювання матеріалів практики, дозволяє виокремити відповідні тенденції щодо цього напряму: *по-перше*, констатація як вченими, так і практиками відносної декларативності засади змагальності у сучасному кримінальному процесі через наявність суттєвого дисбалансу щодо можливостей використання інструментів та засобів збирання доказів під час досудового розслідування; *по-друге*, необхідності узгодження окремих норм кримінального процесуального закону

у частині інституту доказування щодо конкретизації ролі захисника у вказаному процесі на стадії досудового розслідування; *по-третє*, нагальної необхідності розширення процесуального інструментарію, який може бути використаний захисником для збирання доказів у кримінальному провадженні; *по-четверте*, необхідності закріплення у КПК України системи процесуальних дій, які за своїм змістом тотожні окремим слідчим (розшуковим) діям та забезпечують захиснику можливість автономного збирання доказів та формування адвокатського провадження.

Зважаючи на викладене, на нашу думку, можна запропонувати окремі зміни та доповнення до КПК України:

- *ч.1 ст.84 КПК України викласти у такі редакції:*

«Доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, захисник, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню».

- *доповнити КПК України ст.224-1 «Пошукові дії захисника» та викласти її у такій редакції:*

1. Пошуковими діями захисника є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

2. Підставами для проведення пошукових дій захисника є наявність достатніх даних, вважати, що за їх результатами можуть бути отримані фактичні дані, які є доказами у кримінальному провадженні.

3. Під час проведення пошукових дій захисника забороняється використання будь-яких засобів примусу, зокрема й встановленого КПК України для забезпечення проведення аналогічних за змістом слідчих (розшукових) дій.

У разі неможливості проведення пошукової дії захисника без застосування заходів правового примусу, захисник має право звернутись із

клопотанням до слідчого або прокурора про проведення слідчої (розшукової) дій. У разі задоволення такого клопотання слідчий, прокурор зобов'язані повідомити захисника про дату, час та місце її проведення, а також надати право захиснику безперешкодної участі у її проведенні.

4. За результатами пошукових дій захисника складається протокол, який повинен відповідати вимогам до протоколу, визначеним цим Кодексом для протоколу слідчої (розшукової) дії.

5. Захисник має право направити такий протокол слідчому або прокурору, а також відкривати їх зміст іншій стороні на стадії закінчення досудового розслідування.

Захисник зобов'язаний направити такий протокол слідчому або прокурору негайно після його складання, якщо під час пізнавальної дії захисника отримана інформація про реальну загрозу життю, здоров'ю, майну будь-якого учасника кримінального провадження чи членів їх сімей з метою вжиття негайних заходів реагування уповноваженими працівниками правоохоронних органів.

6. Захисник на договірних засадах має право залучати до проведення пошукових дій інших осіб, якщо це не суперечить вимогам чинного законодавства.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Адвокатське провадження як складова організації роботи захисника у кримінальному провадженні

Проаналізовані нами вище джерела, а також матеріали практики свідчать, що проблематика участі захисника у кримінальному провадженні доволі активно досліджується дослідниками крізь призму різного комплексу проблемних питань, зокрема щодо реалізації функції захисту та іншої активності захисника, що прямо пов'язана із реалізацією останньої. У той же час, необхідно звернути увагу, що діяльність адвоката у межах кримінального провадження, як і будь-яка форма людської діяльності, задля досягнення своєї мети потребує відповідної організації на основі певних принципів та стандартів. Щодо діяльності адвоката у межах кримінального провадження, що засадничі основи організації такої роботи визначені відповідними нормами чинного законодавства та відповідною системою етичних приписів. Водночас, необхідно відзначити, що ключову складову організаційного рівня роботи адвоката у кримінальному провадженні займає технологічний рівень, зокрема: *по-перше*, планування загально часу для роботи із конкретним кримінальним провадженням (73,3%) [п. 8 Додатка Б]; *по-друге*, планування часу та особливостей відпрацювання окремих елементів, які є предметом пізнавальної уваги захисника (90,7%) [п. 8 Додатка Б]; *по-третє*, систематизація відповідних матеріалів (97,3%) [п. 8 Додатка Б].

Необхідно відзначити, що у межах моделі здійснення адвокатського розслідування відповідна систематизація інформації з якою працює адвокат та яка є основою для побудови ефективної стратегії захисту має вирішальне значення. Саме тому, аналізуючи організаційну складову адвокатського розслідування, необхідно звернути певну увагу на особливості систематизації

та роботи із інформацією та документами, що використовуються стороною захисту у межах конкретного кримінального провадження. Використовуючи аналогії, напрацьовані у межах роботи сторони обвинувачення можна відзначити, що типовою формою організації роботи із документами є формування матеріалів кримінального провадження, чітка структура яких досі є предметом наукової дискусії[120], матеріалів оперативно-розшукових справ та інших категорій справ, які ведуться відповідними оперативними підрозділами. Водночас, вивчення практики роботи адвокатів, свідчить, що, наразі, не сформовано усталеної форми організації джерел інформації, їх систематизації та формування відповідних класифікаційних груп даних, що адвокат використовує під час роботи у межах конкретного кримінального провадження. Справедливо зауважити, що вироблення єдиної моделі організації даних у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні загалом, та здійснення адвокатського розслідування зокрема, навряд чи можливе, адже це прямо корелює із автономією адвоката щодо вибору тих чи інших форм зберігання, систематизації та опрацювання інформації, що зумовлюється: *по-перше*, особливостями організації структури мислення конкретного адвоката та сформованого професійного досвіду роботи із відповідними носіями фактичних даних; *по-друге*, складністю кримінального провадження та відповідно значною кількістю інформаційних джерел, що підлягають систематизації та опрацюванню; *по-третє*, методикою збирання адвокатом відповідних даних, що стосуються конкретного кримінального провадження, осіб та фактів, що із ним пов'язані, зокрема чи використовуються адвокатом аналітичні продукти сформовані ним особисто чи на його замовлення, що не мають прямого доказового значення, водночас деталізують відповідні складові механізму вчинення кримінального правопорушення та сприяють висуненню конкретизованих гіпотез та вироблення стратегічних рішень щодо спростування сформульованого щодо особи обвинувачення та надання доказів, які формують альтернативну версію конкретної події. Опрацювання практики роботи адвокатів, свідчить, що

форми систематизації відповідної інформації доволі сильно різняться у залежності від того чи здійснює особа індивідуальну адвокатську діяльність чи працює у відповідному об'єднанні, де до роботи з одним провадженням може бути залучено декількох адвокатів та їх помічників, які структурують інформацію за правилами конкретного об'єднання чи адвоката. Водночас, обґрунтовуючи адвокатське розслідування як форму організації роботи адвоката у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, вважаємо за необхідне запропонувати відповідну організаційну модель систематизації інформації у межах такої діяльності. Вище нами відзначалось, що окремі дослідники звертають увагу на доцільності існування адвокатського провадження як відповідної форми систематизації інформації. На нашу думку, така позиція може бути підтриманою, а *адвокатське провадження визначено як організаційна форма систематизації джерел інформації та інших документів, що сформовані адвокатом у межах роботи за конкретним кримінальним провадженням яка може здійснюватися у будь-якій формі із кінцевим складанням адвокатського висновку.*

Визначаючи адвокатське провадження як організаційну форму документального забезпечення адвокатського розслідування, на нашу думку, слушно запропонувати типову структурну модель його побудови, яка значним чином буде знаходитись у кореляційній залежності із такими характеристиками як: *по-перше*, кількість епізодів злочинної діяльності (92%) [п. 9 Додатка Б]; *по-друге*, вид кримінального правопорушення (81,3%) [п. 9 Додатка Б]; *по-третє*, кількість підозрюваних, зокрема загальна кількість підозрюваних та тих, щодо яких захисник здійснює свою діяльність, тощо (70,7%) [п. 9 Додатка Б].

Загалом, визначаючи структуру адвокатського провадження, на нашу думку, слушно запропонувати такі блоки: *по-перше*, дані, які стосуються доказування у відповідному кримінальному провадженні (98,7%) [п. 10 Додатка Б]; *по-друге*, дані щодо процесуальної комунікації захисника із представниками сторони обвинувачення (96%) [п. 10 Додатка Б]; *по-третє*,

дані щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження (65,3%) [п. 10 Додатка Б]; *по-четверте*, інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття стратегічних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні (97,3%) [п. 10 Додатка Б].

Вище нами відзначалось, що найтісніший кореляційний зв'язок існує між здійсненням адвокатського розслідування та забезпеченням процесу доказування у межах кримінального провадження. Зважаючи на це, пропонуємо детально зупинитись на організації та структуруванні матеріалів, що забезпечують процес доказування. При цьому, відзначимо, що зважаючи на детальну розробленість загальних положень щодо змісту доказування, його сутності та основних форм здійснення у межах різного типу наукових досліджень [док. див.: 8; 16; 64; 84; 147; 157; 159; 163], ми не акцентуємо детальну увагу у межах вказаного підрозділу на аналізі цієї проблематики. Характеризуючи особливості структурування відповідних матеріалів, на нашу думку, слушно використати методологічні підходи сформовані у межах класифікаційних досліджень, оскільки структурування таких матеріалів без виключень передбачає їх своєрідну класифікацію за відповідними критеріями.

Розпочинаючи аналіз, на нашу думку, як перший класифікаційний критерій можна запропонувати *джерело походження матеріалів*, які мають відповідні фактичні дані, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні. За вказаним критерієм відповідні матеріали можна розділити на такі класифікаційні групи:

по-перше, матеріали сформовані стороною обвинувачення та передані захиснику у порядку встановленому кримінальним процесуальним законодавством. У межах цього блоку для більшої деталізації та оптимізації опрацювання додатково слушно виокремити: а) матеріали, які сформовані стороною обвинувачення до вступу захисника у справу; б) матеріали

сформовані стороною обвинувачення після вступу захисника у кримінальне провадження. Такий додатковий розподіл важливий у контексті часової економії та підвищення ефективності організації роботи захисту, адже закономірно, що матеріали, які сформовані стороною обвинувачення до вступу захисника у кримінальне провадження повинні бути піддані більш критичному аналізу та опрацюванню;

по-друге, матеріали отримані адвокатом безпосередньо від підзахисного. Також слушно відзначити, що у структурі таких матеріалів необхідно виділити такі класифікаційні групи, що слушно структурувати у межах кримінального провадження окремо: а) матеріали, що містять інформацію, яка повністю відома стороні обвинувачення; б) матеріали, які містять дані, що доповнюють чи конкретизують відповідні інформаційні масиви, які сформовані стороною обвинувачення; в) матеріали, які не відомі стороні обвинувачення на відповідному етапі. Структурування даних у такий спосіб, дозволяє захиснику отримати чітке уявлення щодо наявності чи відсутності у нього тактичної переваги, часових параметрів такої переваги у разі її наявності та визначення оптимальних шляхів для її реалізації;

по-третє, матеріали отримані адвокатом самостійно з інших джерел. Формування відповідної структури матеріалів за такими класифікаційними критеріями має важливе значення оскільки забезпечує: *по-перше*, можливість ранжування вказаних матеріалів за рівнем необхідності їх повторного вивчення; *по-друге*, оцінки співвідношення різних складових доказової бази; *по-третє*, визначення подальшої стратегії посилення доказової бази за відповідними напрямками.

Крім того, на нашу думку, можна запропонувати окрему класифікаційну модель відповідних матеріалів *за епізодами злочинної діяльності* щодо яких сформульоване обвинувачення. Необхідно наголосити, що формування класифікацій за таким критерієм може бути деталізоване, зокрема така характеристика може бути сформована: *по-перше*, хронологічною послідовністю відповідних епізодів злочинної діяльності, що має логічне

обґрунтування, адже практика діяльності щодо збирання доказів у межах кримінального провадження як стороною захисту так і стороною обвинувачення свідчить, що якість та повнота доказових матеріалів прямо корелює із критеріями хронологічного пізнання відповідної події, а чим такий критерій триваліший тим важчим є формування належного доказового матеріалу щодо окремих структурних елементів кримінального правопорушення; *по-друге*, за рівнем доведеності участі підозрюваного у конкретних епізодах злочинної діяльності; *по-третє*, за рівнем інформаційного забезпечення адвоката щодо кожного епізоду злочинної діяльності.

Також аналізуючи вказаний блок адвокатського розслідування необхідно зауважити, що вказані матеріали можуть бути структуровані **за критерієм «особа підзахисного»**. У контексті цього, додатково необхідно звернути увагу, що у межах структурування інформації щодо підзахисного необхідно виокремлювати такі структурні блоки: а) дані щодо причетності підзахисного до конкретного кримінального правопорушення; б) дані, які характеризують соціальну, економічну та психологічну структуру підзахисного як особистості; в) дані щодо взаємовідносин та зв'язків підзахисного з іншими учасниками кримінального провадження, зокрема іншими підозрюваними, свідками, посадовими особами сторони обвинувачення тощо. Також, слушно звернути особливу увагу на те, що використання такого класифікаційного критерію є доволі ефективним, якщо кримінальне переслідування здійснюється щодо декількох осіб у межах різних форм співучасті чи організованих форм злочинної діяльності. Структурування інформації за таким критерієм забезпечує у роботі адвоката вирішення таких завдань: *по-перше*, визначення рівня доведеності обвинувачення щодо кожного підозрюваного; *по-друге*, наявну кваліфікацію дій кожного підозрюваного на підставі зібраних доказів, а також можливі перспективи її зміни як у бік покращення так і у бік погіршення становища підзахисного; *по-третє*, визначення підозрюваного, якому може бути запропонована угода із стороною

обвинувачення та наслідки укладення такої угоди для інших підозрюваних щодо яких здійснюється захист.

Як відзначалось нами вище, другим структурним блоком адвокатського провадження є дані щодо комунікації захисника із стороною обвинувачення у межах кримінального провадження. Аналіз практики роботи захисників у кримінальному провадженні свідчить, що суттєвою складовою їх діяльності є організація різних форм комунікації, найважливішою з яких є комунікація із стороною обвинувачення, що здійснюється у парадигмі постійної змагальності. Принагідно наголосити, що комунікація як відповідна складова кримінального провадження досліджувалась науковцями під різними кутами зору, зокрема й на рівні концептуальних наукових досліджень. Так, можна підтримати позицію І.В. Ракіпової, яка відзначає, що комунікація у кримінальному провадженні може розглядатись у широкому та вузькому розумінні. Так, комунікацією у кримінальному процесі у широкому розумінні (кримінально-процесуальною комунікацією) є елемент кримінально-процесуальної діяльності – комунікація найвищого порядку сфери кримінального судочинства, що характерна для кримінально-процесуального комунікативного простору сфер правотворення так і правозастосування, в тому числі правозастосовного (судового, доктринального) тлумачення до, під час та після застосування кримінально-процесуальної норми. Комунікацією у кримінальному процесі у вузькому розумінні є обмін процесуально-значимою інформацією учасниками кримінальної процесуальної діяльності між собою та судом у зв'язку із вирішенням кримінального провадження. Комунікація у кримінальному процесі у вузькому розумінні виникає у кримінально-процесуальних відносинах між суб'єктами кримінального процесу та всіх стадіях кримінального провадження, в особливих порядках кримінального провадження [144]. Необхідно відзначити, що відповідна комунікація у межах кримінального провадження між адвокатом та стороною обвинувачення може мати різний характер, а за її результатами не завжди утворюються формалізовані інформаційні продукти, що можуть стати частиною

адвокатського провадження, зокрема: *по-перше*, усна (неформальна) комунікація захисника та сторони обвинувачення, яка фактично не заборонена кримінальним процесуальним законом та іншими нормативно-правовими актами і може стосуватись організаційно-технологічних моментів кримінального провадження, наприклад узгодження часу проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; *по-друге*, комунікація, яка відбувається у процесуальній формі під час проведення слідчих (розшукових) дій, а її результати та позиції сторін (доповнення, зауваження, уточнення) стають частиною відповідних протоколів, що є джерелами доказів у межах кримінального провадження і тому, продукти такої комунікації слушно структурувати у відповідному блоці адвокатського провадження, який акумулює інформацію щодо доказування конкретних обставин кримінального правопорушення чи інших фактів, які мають значення для всебічного та об'єктивного розслідування кримінального провадження; *по-третьє*, процесуальна комунікація, яка здійснюється у формі подання клопотань та подачі сторони обвинувачення інших документів, що потребують реагування і відповідно за результатами такої комунікації, формуються інформаційні продукти у виді процесуальних документів, які і мають акумулюватись у вказаному структурному блоці адвокатського розслідування. Слушно звернути увагу на те, що системне акумулювання таких документів повинне здійснюватися не лише з метою забезпечення належного документообігу у адвокатській діяльності, а й для подальшої аналітичної роботи. Більше того, необхідно відзначити, що аналітична робота із цією складовою адвокатського провадження має свої методичні особливості організації, які спрямовані на підвищення її ефективності. Так, на нашу думку, аналітичному опрацюванню підлягає кожен документ, який сформований за результатами такої комунікації одразу після його отримання, незважаючи на сутнісний критерій його змісту. Наприклад, отримання відповіді на клопотання сторони обвинувачення щодо проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії має піддаватись ґрунтовному аналітичному аналізу у контексті всієї стратегії

досудового розслідування та здійснення захисту, але на початковому етапі ключовим є визначення мотивації прийняття слідчим або прокурором відповідного рішення. Так, наприклад відмова у задоволенні клопотання сторони захисту щодо проведення відповідної слідчої (розшукової) дії дозволяє висунути відповідні гіпотези, якщо аналіз проведений крізь призму стратегії сторони обвинувачення у межах всього кримінального провадження, зокрема:

а) заявлене клопотання необґрунтовано сприйнято стороною обвинувачення як спосіб затягування досудового розслідування через складність або неможливість проведення відповідної слідчої (розшукової) дії у відповідних часових параметрах;

б) відмова у задоволенні клопотання пов'язана із тим, що отримані за результатами проведення слідчої (розшукової) дії дані, здатні поставити під сумнів сформульоване обвинувачення навіть опосередковано та, фактично, дестабілізувати сформовану стороною обвинувачення стратегію. Безумовно, що відмова у задоволенні клопотань із таких внутрішніх підстав є грубим порушенням норм кримінального процесуального законодавства, але як свідчить практика, сторона обвинувачення зберігаючи обвинувальний ухил та філософію своєї діяльності у такій парадигмі доволі часто зловживає своїми дискреційними повноваженнями;

в) відмова у задоволенні клопотання має виключно формальний характер і є «відпискою» сторони обвинувачення відповідному захиснику, що значним чином пов'язано із суттєвою завантаженістю слідчих підрозділів і доволі формального ставлення до розгляду клопотань сторони захисту, особливо якщо кримінальне провадження не характеризується резонансним характером та не привертає увагу значної частини суспільства. Загалом визначення мотивації відмови у задоволенні відповідного клопотання може здійснюватися як на підставі аналізу його стилістичного змісту так і форми аргументації вказаної відмови. Аналітичне опрацювання інформаційного продукту такого типу у межах адвокатського розслідування дозволяє захиснику прийняти

відповідне тактичне рішення щодо оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, а також і певні стратегічні рішення щодо: а) підготовки нових клопотань за відповідним напрямом, зокрема якщо адвокатом висунута гіпотеза, що відмова пов'язана саме із небажанням сторони обвинувачення змінювати сформовану стратегію, аналізувати та відпрацьовувати нові версії тощо; б) критичного осмислення уже наявної доказової бази, та визначення тих доказів, що могли змінити свій статус у контексті належності та допустимості у разі проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Наприклад, практика адвокатської діяльності свідчить, що подання клопотання захисником щодо допиту понятих, які були присутніми під час проведення слідчої (розшукової) дії, доволі часто може або поставити під сумнів зміст протоколу її проведення або й взагалі визнати такий доказ недопустимим, що у подальшому може зруйнувати суттєву частину доказової бази сформованої стороною обвинувачення. Такий стан справ зумовлений тим, що слідчі доволі формально відносяться до залучення понятих до проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а саме: а) допускають початок, а іноді і повне проведення слідчої (розшукової) дії без участі понятих і лише в подальшому підписують у вказаних осіб відповідні документи, які є джерелами доказів; б) не здійснюють активного залучення понятих до проведення слідчої (розшукової) дії, оскільки поняті виконують функцію просто пасивного спостерігача доволі часто не вникаючи у суть слідчої (розшукової) дії і, як наслідок, під час проведення допиту не можуть пояснити окремі деталі та особливості її проведення, а залучення понятих за своїм функціональним призначенням спрямоване саме на їх активну участь у відповідній слідчій дії, роз'яснення слідчим усіх дій, які відбуваються надання інших пояснень щодо відповідних процедур. Тому залишається відкритим питання чи може бути слідча (розшукова) дія вважатись проведеною за участю понятого, якщо під час допиту виявиться, що, фактично він був стороннім спостерігачем та не повною мірою усвідомлював суть дій та процедур, які проводять правоохоронні органи.

Крім того, окремо, необхідно звернути увагу, що на етапі закінчення досудового розслідування, важливим є аналітичне опрацювання усіх документів, які сформовані під час процесуальної комунікації сторони обвинувачення та сторони захисту, оскільки комплексний аналіз на етапі завершення адвокатського розслідування та підготовки до судового розгляду, що також потребує формування відповідної стратегії дозволяє адвокату зробити висновки щодо: а) сформованої психологічної структури комунікації сторони обвинувачення та сторони захисту, що дозволяє адвокату обрати більш оптимальну стратегію психологічної поведінки під час судового розгляду; б) на підставі аналізу ефективності такої комунікації, дозволяє адвокату, у комплексі із аналізом інших матеріалів кримінального провадження визначити слабкі місця у системі доказів, яка сформульована стороною обвинувачення, і, відповідно, обрати коректну та ефективну тактику щодо дослідження доказів під час судового розгляду; в) визначити модельну структуру та алгоритм подачі клопотань під час судового розгляду тощо. Саме тому, на перший погляд вказаний блок документів, які сформовані у межах адвокатського розслідування має важливе значення для аналітичного опрацювання, хоча і сприймається доволі часто захисниками як технологічна складова їх роботи.

Продовжуючи, необхідно звернути увагу й на те, що у межах адвокатського розслідування окремо повинні бути систематизовані дані **щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження**. На перший погляд, вказаний структурний блок, зважаючи на те, що діяльність адвоката у межах адвокатського розслідування спрямовується на формування доказової бази може характеризуватись низьким рівнем кореляції із такою діяльністю. Водночас, детальне опрацювання матеріалів практики свідчить про тісний кореляційний зв'язок із належною побудовою стратегії захисту, здійсненням адвокатського розслідування та відповідного виду запобіжного заходу який обрано стосовно підозрюваного, особливо у випадках початку роботи захисника на більш пізніх

стадіях розслідування кримінального провадження. У контексті цього, перш за все, необхідно звернути увагу, що вид запобіжного заходу в окремих випадках прямо корелює із можливістю різних типів впливів на підозрюваного під час здійснення досудового розслідування з боку сторони обвинувачення, зокрема наприклад обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою: *по-перше*, створює на підозрюваного значний рівень морально-психологічного тиску, особливо у випадках коли особа раніше не притягувалась до кримінальної відповідальності та не знайома із особливостями перебування у місцях несвободи, що як свідчить практика руйнує стійкість її емоційно-психологічної структури та впливає на подальшу поведінку під час досудового розслідування; *по-друге*, поміщення підозрюваного в умови ізоляції від суспільства формує широкий спектр можливостей для сторони обвинувачення, зокрема проведення широкого спектру заходів, що спрямовані на отримання відповідних даних із використанням негласних форм, методів та засобів, які передбачені для агентурно-оперативної роботи з особами в умовах ізоляції; *по-третє*, технологічна складність роботи захисника із підозрюваним, зокрема здійснення із ним оперативної комунікації у випадках кардинальної зміни ситуації у кримінальному провадженні та виявлення нових фактичних даних, що вимагають суттєвої модернізації роботи сторони захисту.

Зважаючи на викладене, необхідно відзначити, що особливо детального опрацювання та систематизації у межах адвокатського розслідування потребують документи та будь-які інші дані, які стали підставою для обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу пов'язаного з ізоляцією від суспільства, зокрема й у формі цілодобового домашнього арешту. На нашу думку, ключовим та стратегічним завданням під час аналізу такої інформації є оцінка вірогідності застосування стороною обвинувачення негласних заходів різного характеру для впливу на підозрюваного та отримання додаткової інформації щодо окремих складових механізму кримінального правопорушення та інших даних, що мають значення для розслідування

кримінального провадження. Безумовно, що формування стійного аналітичного висновку щодо можливості вжиття таких заходів стороною обвинувачення є доволі складним завданням, водночас аналіз окремих параметрів кримінального провадження дозволяє, на нашу думку, зробити такий висновок із високим ступенем вірогідності. Так, аналіз матеріалів практики свідчить, що типовими передумовами для вжиття таких заходів з боку сторони обвинувачення є: а) наявність декількох епізодів злочинної діяльності, щодо окремих з яких участь підозрюваного недоведена, або доведена частково; б) вчинення кримінального правопорушення в організованій формі, у випадках коли затриманий лише підозрюваний щодо якого здійснюється захист, а інші особи не встановлені, або встановлені, але не затримані працівниками правоохоронних органів; в) вчинення особою відповідного виду кримінального правопорушення, що вимагає від сторони обвинувачення вжиття щодо такої особи негласних заходів в умовах ізоляції в обов'язковому порядку; г) відпрацювання стороною обвинувачення версії, що підозрюваний є членом організованого злочинного угруповання учасники якого не притягуються до кримінальної відповідальності у межах відповідного кримінального провадження або не встановлені; д) у межах кримінального провадження не встановлене місцезнаходження знарядь вчинення кримінального правопорушення, а також інших речових доказів, інформацією про місцезнаходження яких, на думку сторони захисту, може володіти підозрюваний.

Безумовно у даному випадку, діяльність адвоката повинна спрямовуватись не на протидію досудовому розслідуванню, а мінімізацію ризику самовикриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки тягар доказування покладається на сторону обвинувачення, а сам підозрюваний може у межах правового поля сфокусувати свою увагу виключно на питаннях свого захисту та уникнення самовикриття. Зважаючи на викладене, у разі оцінки відповідних матеріалів, що структуровані у межах адвокатського провадження окремим блоком та аналітично опрацьовані

адвокатом, останній фокусує свою діяльність на: *по-перше*, використанні усіх передбачених кримінальним процесуальним законом можливостей для зміни особі запобіжного заходу на такий, що не пов'язаний з ізоляцією від суспільства; *по-друге*, постійний моніторинг та негайне реагування на порушення будь-яких прав підозрюваного, що знаходиться в умовах ізоляції; *по-третє*, пояснення підозрюваному тактичних особливостей та лінії його поведінки та комунікації під час перебування у місцях несвободи, зокрема: а) мінімізацію комунікації з іншими особами щодо обставин кримінального провадження; б) здійснення будь-яких контактів із іншими особами на волі виключно у межах правового поля і за участі захисника; *по-третє*, вимоги негайної зустрічі із захисником у разі переведення особи у інше приміщення камерного типу під будь-яким приводом тощо.

Не менш важливою є оцінка таких даних і в іншій тактичній ситуації здійснення захисту та проведення адвокатського розслідування, зокрема й коли щодо стороною обвинувачення, незважаючи на тяжкість вчиненого злочину та особу підозрюваного не вносилося клопотання про обрання запобіжного заходу, який пов'язаний з ізоляцією від суспільства. Так, практика застосування судами запобіжного заходу у виді тримання під-вартою дозволяє виокремити певні параметри коли такий запобіжних захід застосовується із високим ступенем вірогідності. Водночас, у межах загальної діяльності щодо здійснення захисту та адвокатського розслідування як його складової, адвокат, оцінюючи такі дії сторони обвинувачення та суду, опрацювавши матеріали кримінального провадження зобов'язаний висувати та аналізувати версію, що клопотання про обрання запобіжного заходу, пов'язаного з ізоляцією від суспільства не вносилося стороною обвинувачення умисно із тактичних міркувань, оскільки для вирішення стратегічної задачі сторони обвинувачення доцільнішим є перебування особи на волі. Зокрема, описаний підхід може використовуватись стороною обвинувачення в умовах значної невизначеності щодо окремих складових кримінально-релевантної події, зокрема: а) кола осіб, які причетні до неї; б) окремих осіб, які не причетні

до кримінально-релевантної події, але є стійкими чи ситуативними зв'язками підозрюваного та становлять інтерес для сторони обвинувачення у межах цього чи іншого кримінального провадження; в) місцезнаходження окремих матеріальних об'єктів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні тощо. Крім того, формуючи стратегію захисту адвокату необхідно чітко усвідомлювати, що для сторони обвинувачення в окремих слідчих ситуація та за окремими видами кримінальних правопорушень важливим є постійний моніторинг посткримінальної поведінки особи, зокрема й за допомогою негласних засобів, що дозволяє отримувати нові фактичні дані для: а) аналітичної роботи відповідних підрозділів; б) визначення додаткового переліку слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести; в) уточнення стратегії формування доказової бази; г) отримання під час негласного моніторингу посткримінальної поведінки додаткових даних, що свідчать про можливу причетність особи до кримінально-релевантної події. Саме тому, оцінивши такі матеріали та сформувавши стійку гіпотезу щодо мотивації дій сторони обвинувачення, адвокату слушно провести зустріч із підзахисним та надати чіткі роз'яснення щодо моделі відповідної посткримінальної поведінки, що: а) повинна відбуватись у межах правового поля та виконання обов'язків, що покладені на підозрюваного у межах обрання відповідного запобіжного заходу; б) не створювати передумов для отримання стороною обвинувачення прямих чи непрямих доказів, причетності підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення, особливо у випадках коли стратегія захисту базується на невизнанні особи своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення.

Продовжуючи, звернімо увагу на завершальний структурний інформаційний блок, який на нашу думку, має формуватися у межах адвокатського провадження, а саме інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття стратегічних та організаційно-

тактичних рішень у кримінальному провадженні. На нашу думку, вказаний інформаційний блок є доволі об'ємним у разі використання адвокатом широкого інструментарію аналітичної роботи та може бути додатково структурований на такі інформаційні кластери:

- *інформація щодо підзахисного та системи його зв'язків*. Безумовно, що філософія роботи адвоката із клієнтом передбачає відповідний рівень довіри, відкритості та повідомлення усього спектру даних, що можуть мати значення для кримінального провадження. Водночас, аналіз практики адвокатської діяльності свідчить, що у сучасних реаліях така ситуація є доволі рідкою, а самі підзахисні не повідомляють значну кількість важливої інформації своєму адвокату із таких причин: а) на суб'єктивну думку підзахисного, окрема інформація чи будь-які інші фактичні дані навіть точкового характеру не мають значення для кримінального провадження і тому, не повідомляються адвокату, наприклад факти притягнення до адміністративної відповідальності; систематичне спілкування із окремими категоріями осіб; систематичне відвідування певних місць тощо; б) дані приховуються навіть від адвоката через реальний страх протиправного впливу на особу, зокрема й з боку інших представників кримінального середовища у разі їх розголошення, навіть не зважаючи на чітке розуміння категорії адвокатської таємниці та обов'язку захисника забезпечити її збереження; в) дані приховуються з морально-психологічних міркувань, оскільки зважаючи на психологічну організацію підзахисного останній соромиться повідомити певну інформацію захиснику очікуючи осуду, несприйняття чи взагалі можливість відмови захисника від участі у кримінальному провадженні, зокрема, як правило, така інформація стосується особистого життя підзахисного, наявності окремих форм сексуальних девіацій та інших даних, які на його думку не можуть бути повідомлені жодній особі. Безумовно, що найефективнішим інструментом отримання такої інформації є безпосередня комунікація адвоката та підзахисного через встановлення стійкого психологічного контакту та довірливих відносин, а в окремих випадках навіть залучення профільних

фахівців-психологів для сприяння реалізації цієї задачі та отримання усього спектру інформації, необхідної для здійснення ефективного захисту. Водночас, використання такого інструменту має й свої недоліки, оскільки підзахисний сприймає відповідні дані, події та факти крізь призму свого особистого досвіду та психологічної структури особистості, і тому, такі дані не завжди відображають реальну сутність окремих об'єктів пізнання. У такому випадку у межах адвокатського розслідування та формування об'єктивної системи даних у межах даного блоку адвокату доцільно вживати заходів щодо самостійного збирання інформації стосовно підозрюваного використовуючи передбачені законодавством інструменти, зокрема й аналітичну роботу із відкритими даними, використання інструментарію OSINT та інших можливостей, а в окремих випадках і залучення фахівців аналітиків для формування об'єктивних аналітичних продуктів, щодо підзахисного та його способу життя. Формування такого інформаційного блоку у діяльності адвоката вирішує одночасно декілька стратегічних задач, зокрема: а) визначення оптимальної форми встановлення психологічного контакту та вибору оптимальної форми емоційно-психологічної роботи з клієнтом; б) прогнозування можливої лінії поведінки підзахисного під час досудового розслідування, зокрема й визначення можливих факторів та ризиків щодо впливу на його дії сторонніх осіб поза участі адвоката та без його відома; в) оцінка потенційних дій сторони обвинувачення щодо вивчення окремих складових життя підзахисного та використання таких даних для посилення позицій сторони обвинувачення. Необхідно відзначити, що спектр даних, що можуть аналізуватись щодо підозрюваного, зокрема і з залученням професійних аналітиків є доволі широким, але у його структурі слушно виокремити окремі блоки, які, на нашу думку, потребують першочергового аналізу та вивчення: а) дані щодо психологічної структури підзахисного, зокрема й особливостей його взаємодії з іншими захисниками, причини припинення роботи з ними інші дані, що вміщуються у комунікативну структуру «адвокат-клієнт»; б) систему формальних та неформальних зв'язків

підзахисного, зокрема й таких, що мають нестійкий характер, але можуть бути використанні стороною обвинувачення, зокрема осіб з якими підзахисний раніше відбував кримінальне покарання, або пов'язані в інший спосіб і, які, обізнані щодо окремих складових його життя; в) формування альтернативного фінансового профілю особи, особливо у кримінальних провадженнях щодо злочинів економічної спрямованості, оскільки активне використання методик кримінального аналізу свідчить, що у провадженнях цієї категорії формування фінансового профілю особи стороною обвинувачення є невід'ємною складовою їх професійної діяльності у частині здійснення кримінального переслідування.

- *інформація щодо свідків сторони обвинувачення.* У контексті цього, необхідно звернути увагу, що у даному блоці систематизації підлягає не інформація щодо безпосереднього змісту показань свідків, оскільки такі дані мають бути систематизованими у відповідному блоці разом із іншою сукупністю доказів щодо обставин, визначених ст.91 КПК України. Вказаний блок повинен бути більше присвячений систематизації та аналізу інформації щодо відповідних параметрів та характеристик свідка як особистості крізь призму його зв'язку із кримінально-релевантною подією та іншими обставинами та явищами, що мають значення для кримінального провадження. Зважаючи на викладене, можна виокремити такі типові блоки інформації щодо свідків, які підлягають систематизації та подальшому аналізу у межах кримінального провадження:

по-перше, ступінь зв'язку свідка із відповідним кримінальним правопорушенням та іншими обставинами кримінального провадження. Так, у межах вказаного критерію можна виокремити такі види зв'язку свідка із відповідними обставинами кримінального правопорушення: а) зв'язок високого ступеня інтенсивності – особа було очевидцем вчиненого кримінального правопорушення або свідком окремих складових докримінальної та посткримінальної поведінки підзахисного; б) зв'язок низького ступеня інтенсивності – особа випадково отримала інформацію щодо

окремих елементів механізму кримінального правопорушення не усвідомлюючи, що є свідком відповідного складного механізму протиправної поведінки конкретної особи; в) зв'язок низького рівня інтенсивності – особа є свідком у кримінальному провадженні, але повідомляє інформацію, яка має опосередковане відношення до кримінально-релевантної події або дає показання з чужих слів. Безумовно, що вказана класифікація не є вичерпною, але навіть її побудова у такій простій формі дозволить адвокату: а) забезпечити кращий рівень підготовки до участі у допиті таких осіб під час досудового розслідування, проведенні одночасного допиту двох та більше осіб тощо та заздалегідь планувати відповідну систему тактичних прийомів, які спрямовані на виявлення суперечностей та неточності показань у відповідному кримінальному провадженні; б) планувати стратегію та тактику допиту вказаних осіб під час судового розгляду;

по-друге, ступінь зв'язку свідка із підозрюваним у відповідному кримінальному провадженні. За сказаним критерієм можна виокремити такі категорії свідків обвинувачення: а) свідки, які входять до категорії оточення підозрюваного та перебувають із ним у різних формах стосунків, зокрема близькі родичі, колеги по постійній роботі, особи із які також приймали безпосередню участь у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; б) свідки, які не входять до категорії оточення відповідного підозрюваного та сформували свою думку щодо нього та його ролі у вчиненні відповідного кримінального правопорушення після його вчинення та під час досудового розслідування. Важливість виокремлення другої групи свідків має важливе значення оскільки, як свідчить практика, навіть використання законних та етичних прийомів під час допиту таких осіб з боку слідчого чи прокурора може сформувати у них інше уявлення щодо реальної сутності кримінального правопорушення та емоційне ставлення щодо нього, особливо якщо стороною обвинувачення використовуються такі тактичні прийоми як демонстрація фото жертв кримінального правопорушення, місця події, знарядь вчинення злочину, що може значно вплинути на сприйняття відповідної події свідком та

формування відповідного психологічного ставлення до неї. Крім того, не менш важливим є й опрацювання даних щодо особливостей особистих відносин між свідками із категорії оточення підозрюваного та самим підозрюваним, оскільки це дозволяє адвокату на відповідному рівні визначити мотивацію дій конкретного свідка чи змісту їх показань, наприклад, умисні перебільшення чи неточності щодо дій підозрюваного, на які не звернута увага слідчим, оскільки ним не з'ясовані факти систематичних неприязних відносин свідка з підозрюваним, які можуть мати особистий характер, зумовлюватись конкуренцією у межах кримінального середовища чи під час ведення бізнесу. Наявність такої інформації, під час допиту свідка у судовому засіданні дозволяє поставити адвокату запитання щодо вказаних фактів і таким чином навіть опосередковано ставити під сумнів об'єктивність та точність інформації, яка повідомлена свідком, що впливає на внутрішнє переконання судді та має особливо важливе значення під час здійснення судового розгляду судом присяжних;

по-третьє, ступінь зв'язку свідка із жертвою кримінального правопорушення у разі розслідування злочинів проти особи. З'ясування вказаних обставин має важливе значення оскільки інтенсивність такого зв'язку прямо корелює із сприйняттям особи підозрюваного та вчиненого ним діяння. Зважаючи на викладене, встановивши такий зв'язок, адвокат отримує можливість своєчасного вибору правового, етичного та дієвого тактичного інструментарію для постановки під сумнів об'єктивності, незалежності показань таких свідків, або доведення надмірного та необ'єктивного сприйняття ними окремих елементів чи обставин, які стосуються кримінально-релевантної події;

по-четверте, обставини життя свідка, що дозволяють поставити під сумнів об'єктивність його показань та надійність такого свідка загалом. Так, встановлюючи такі обставини, адвокату слушно звернути увагу на з'ясування таких фактів: а) притягнення особи до будь-яких форм юридичної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань; б) проходження

служби у правоохоронних органах, що може свідчити про упереджене ставлення до підозрюваного загалом та підсвідоме психологічне прагнення підтримати сторону обвинувачення гіперболізуючи чи упускаючи у своїх показаннях окремі дані, які мають значення для кримінального провадження; в) інтенсивність співпраці такої особи із правоохоронними органами, наприклад систематичне залучення як понятого одним органом досудового розслідування тощо; г) наявність досвіду жертви аналогічного кримінального правопорушення як безпосередньо свідка так і близьких йому осіб, що може вплинути на об'єктивність сприйняття кримінально-релевантної події та особи підозрюваного; д) притягнення свідка до будь-яких форм юридичної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків, зокрема як експерта, лікаря тощо, що може поставити під сумнів професійну компетенцію, а також встановлення зв'язків таких осіб, що можуть свідчити про їх заангажованість та необ'єктивність щодо конкретного підозрюваного;

- *інформація щодо слідчого та прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням відповідного кримінального провадження.* У контексті цього блоку, необхідно наголосити, що на нашу думку, недопустимим як з правової так і з етичної точки зору збирання будь-якої особистої інформації щодо вказаної категорії осіб, а у випадку виникнення у адвоката обґрунтованої підозри що вказані особи виконуючи свої службові обов'язки чи поза виконанням своїх службових обов'язків чинили адміністративне чи кримінальне правопорушення, що знаходить у прямій залежності із відповідним кримінальним провадженням він зобов'язаний у встановлений законодавством спосіб повідомити про такі факти уповноважений правоохоронний орган для їх вивчення і вжиття передбачених законодавством України заходів реагування. У той же час, законодавство та правила адвокатської етики не забороняють адвокату вивчати інформації щодо професійної компетенції таких осіб та сталих патернів їх професійної поведінки, зокрема: а) типових тактичних прийомів, які використовуються ними під час проведення відповідних слідчих

(розшукових) дій, що значно простіше, якщо адвокат у професійному контексті працював із відповідним представником сторони обвинувачення; б) рівень відповідальності та детальності вивчення обставин кожного кримінального правопорушення, що зумовлюється перш за все рівнем професійно-психологічної компетентності представника сторони обвинувачення; в) наявність досвіду розслідування окремих категорій кримінальних проваджень, адже, наприклад під час розслідування злочинів економічної спрямованості та окремих інших категорій правопорушень, наявність у свідчого відповідного професійного досвіду має вирішальне значення; д) емоційно-психологічну модель організації роботи конкретного представника сторони обвинувачення із стороною захисту, оскільки як свідчить практика в окремих випадках представники сторони обвинувачення в силу свого досвіду, відповідних професійних навиків, а також психологічної структури особистості на початковому етапі завжди обирають конфліктну модель та здійснюють подальшу роботу в умовах умисної постійної конфронтації із стороною захисту уникаючи будь-яких очевидних конструктивних моделей взаємодії.

Систематизація такої інформації, перш за все, має ключове значення для визначення стратегії роботи адвоката у кримінальному провадженні на так званому технологічному рівні комунікації із стороною обвинувачення, а також і формування загальної стратегії захисту з урахуванням особистих характеристик та компетенцій сторони обвинувачення.

2.2. Ситуації захисту: поняття, типові завдання та напрями планування їх розв'язання

Проаналізувавши окремі організаційні елементи щодо організації адвокатського розслідування, необхідно звернути увагу, що його ефективність прямо корелює із відповідною послідовністю дій захисника, які логічно обґрунтовані, узгоджені за своєю метою та стратегічно очікуваними

результатами, що виключає можливість неупорядкованої ситуативної діяльності, а вимагає чіткого планування. Безумовно, у контексті цього необхідно зауважити, що динаміка розслідування кримінального провадження, неочікувані організаційно-тактичні рішення сторони обвинувачення, в окремих випадках, змішують захисника діяти ситуативно, реагуючи на зміну ситуації у розслідуванні, але, також принагідно й наголосити, що саме ефективне планування своєї діяльності і дозволяє уникати неочікуваного розвитку ситуації розслідування та не допускати організаційно-тактичних помилок, внаслідок непередуманих раптових рішень, що змушена приймати сторона захисту як негайну реакцію на дії слідчого чи прокурора.

Як і для будь-якої складної та комплексної форми людської діяльності планування під час здійснення адвокатського розслідування є доволі складним завданням і вимагає від адвоката не лише правничий, а й аналітичних, організаційний та інших компетенцій, що забезпечують можливість формування стратегічної системи із заздалегідь заданим вектором розвитку. Також, необхідно звернути увагу, що, фактично, сторона обвинувачення та сторона захисту здійснюють планування у контексті пізнання однієї кримінально-релевантної події, водночас, методики планування, які використовуються слідчим під час досудового розслідування не можуть бути екстрапольовані на діяльність адвоката у зв'язку із різними чинниками та факторами, що впливають на організацію здійснення саме адвокатського розслідування. Опрацювання матеріалів практики роботи адвокатів щодо планування здійснення захисту у межах кримінального провадження та відповідної моделі адвокатського розслідування свідчить про можливість виокремлення основних факторів, що впливають на форму, якість та види планування діяльності захисника, зокрема: *по-перше*, рівень обізнаності захисника із матеріалами кримінального провадження та доказовою базою, яка, наразі, є у розпорядженні сторони обвинувачення; *по-друге*, етапом кримінального провадження на якому захисник розпочинає свою роботу; *по-*

третє, кількістю проведених стороною обвинувачення слідчих (розшукових) дій, зокрема й таких, які у разі наявності на час їх проведення у підзахисного адвоката були б проведені за його участі і відповідно рівень його поінформованості щодо окремих проблемних питань був би значно вищий; *по-четверте*, сукупною характеристикою кримінального провадження, яка охоплює такі показники: а) складність кримінального провадження; б) хронологічна тривалість досудового розслідування; в) кількість епізодів щодо яких сформульоване обвинувачення; г) кількість підозрюваних, у межах кримінального провадження тощо.

Продовжуючи аналіз, звернімо увагу, що характеристика особливостей планування адвокатського розслідування, для її практичної значимості та можливості використання адвокатами у своїй практиці вимагає визначення своєрідної вихідної системи даних та показника, який дозволяє типізувати окремі структурні елементи адвокатської діяльності та визначити стратегію та особливості подальшого планування у їх кореляції. Використовуючи напрацювання теорії криміналістики можна запропонувати як робочу категорію «ситуацію захисту», під якою, на нашу думку, необхідно розуміти сукупність правових, інформаційних та організаційно-тактичних факторів, які склались на відповідному етапі участі захисника у кримінальному провадженні та є передумовами для формування стратегії та обрання локальних тактичних прийомів здійснення захисту.

Аналіз практики роботи адвокатів у межах кримінальних проваджень, дозволяє класифікувати відповідні ситуації захисту і, за результатами сформованої класифікації, визначити особливості здійснення планування адвокатського розслідування. Визначаючи відповідні класифікаційні критерії, на нашу думку, до них можна віднести: *по-перше*, ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення; *по-друге*, темпоральний фактор вступу захисника у кримінальне провадження та початок виконання ним функції захисту; *по-третє*, стан та структура доказової бази сформованої стороною обвинувачення у межах відповідного кримінального провадження; *по-*

четверте, кількісні показники епізодів злочинної діяльності щодо яких сформульовано обвинувачення.

Так, за першим критерієм, зокрема ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення можна виокремити такі типові ситуації захисту, що впливають на особливості планування адвокатського розслідування:

по-перше, підзахисний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення щодо якого сформульоване обвинувачення. Необхідно відзначити, що у даному випадку ситуацію захисту можна охарактеризувати як безконфліктну, крім окремих випадків, коли у слідчого та захисника виникає обґрунтована внутрішня підозра про непричетність особи до вчинення кримінального правопорушення та визнання вини під впливом певних мотивів, які підзахисний ретельно приховує навіть від адвоката, що, згідно із опрацюванням матеріалів практики може мати місце під час: а) розслідування окремих форм організованої злочинної діяльності, коли особа для формування авторитету у кримінальному середовищі, під факторами тиску з боку представників організованих злочинних угруповань визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення; б) розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, де ситуативно трапляються випадки визнання особою вини у вчиненні кримінального правопорушення з метою своєрідного «захисту» від кримінального переслідування близьких осіб.

Загалом у такій ситуації захисту, планування адвокатського розслідування підпорядковується загальній стратегічній меті – мінімізація тяжкості кримінального покарання, яке буде призначене особі за результатами винесення остаточного судового рішення. Визначаючи таку мету як стратегічну для сказаної ситуації захисту, необхідно також сформулювати відповідну систему завдань, які повинен вирішувати захисник у межах її реалізації, зокрема: а) вживати усіх передбачених чинним законодавством заходів для неможливості висунення особі додаткового обвинувачення або зміни обвинувачення у бік погіршення становища підзахисного; б) акцентувати пріоритетну увагу на виявленні та фіксації фактичних даних, які

можуть бути доказами у кримінальному провадженні, спрямованими на доказування підстав, які пом'якшують кримінальну відповідальність особи відповідно до ст. 66 КК України, а в окремих випадках і заохочувальних норм, які сформульовані в інших статтях кримінального закону; в) збирання фактичних даних, що спростовують чи зменшують розміри позовних вимог у разі подання потерпілим чи іншим уповноваженим суб'єктом цивільного позову. Зважаючи на викладене можна запропонувати таких типовий план та алгоритм розв'язання відповідних завдань у вказаній ситуації захисту:

- вивчення наявних у розпорядженні захисника матеріалів кримінального провадження з метою встановлення таких показників та формування відповідних висновків: а) сукупності та структури доказів, які підтверджують вину особи у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення; б) рівня релевантності зібраних доказів поясненням підзахисного та його мотивів щодо визнання вини у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення; в) наявності зібраних стороною обвинувачення доказів, які пом'якшують чи скасовують кримінальну відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, зокрема й наявності достатньої кількості належно зібраних доказів, які дозволяють застосувати норми Особливої частини КК України, які мають заохочувальний характер; г) оцінки доказів, якими обґрунтовані заявлені у межах відповідного кримінального провадження цивільні позови;

- концентрація зусиль захисника на збиранні додаткових доказів, які фіксують відповідну кримінально-правову кваліфікацію діяння, якщо підзахисний визнає свою вину саме у його вчиненні з метою недопущення висунення додаткового обвинувачення чи зміни висунутого обвинувачення, зокрема й під час судового розгляду у бік погіршення становища обвинуваченого, а також мінімізацію ризиків апеляційного оскарження відповідного судового рішення у зв'язку із мірою призначеного покарання чи іншими обставинами, які погіршують становище підзахисного;

- концентрація зусиль захисника на збиранні фактичних даних та формування моделі їх презентації, зокрема й під час судового розгляду, які відображають наявність обставин, що пом'якшують кримінальну відповідальність. У контексті цього, необхідно звернути увагу, що такі обставини, що сформульовані у ст.66 КК України можна з позиції практичної площини класифікувати на два види: *по-перше*, очевидні обставини: а) вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім; б) вчинення кримінального правопорушення жінкою у стані вагітності; в) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане із вчиненням кримінального правопорушення; *по-друге*, оціночні (які потребують застосування комплексних інструментів доказування їх наявності під час досудового розслідування), зокрема: а) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення; б) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; в) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення; г) вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; д) вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; е) вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого; є) вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності. Наведена класифікація є доволі умовною та простою, але, у той же час структурує напрями роботи та рівень зусиль захисника у межах відповідного кримінального провадження, адже встановлення факту вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, фактично, не потребує суттєвих затрат інтелектуальних та часових ресурсів, а також детального планування, оскільки подання відповідного документа

(свідомості про народження) є достатнім для встановлення такого факту у той час коли доказування, наприклад, вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин потребує спланованого системного комплексного підходу, який структурно охоплює: а) витребування документів у інших осіб, наприклад щодо раптового звільнення особи з роботи, скрутного матеріального становища; б) отримання показань свідків щодо перебування особи у певному емоційно-психологічному стані протягом тривалого часу, а також детальної характеристики, наприклад, тяжких особистих чи сімейних обставин, що могли стати детермінуючим фактором відповідної протиправної поведінки; в) в окремих випадках призначення психологічної експертизи з метою отримання висновку експерта, який є належним доказом, підтверджуючим наявність вказаної обставини тощо;

- вжиття відповідного комплексу заходів, що спростовують обставини, які обтяжують кримінальну відповідальність, і які, також можуть бути класифіковані на: *по-перше*, очевидні, зокрема: а) тяжкі наслідки, завдані злочином; б) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини; вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах; вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством; *по-друге*, оціночні (які потребують застосування комплексних інструментів доказування їх наявності під час

досудового розслідування), зокрема: а) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; б) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою; в) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності; г) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; д) вчинення злочину з особливою жорстокістю; е) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; є) вчинення злочину загальнонебезпечним способом; ж) вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів;

- збирання та формування цілісної системи доказів, що спростовують розмір цивільного позову заявленого відповідними суб'єктами кримінального провадження, адже опрацювання матеріалів практики дозволяє виділити такі тенденції: а) реальне завищення вартості майна, яке було пошкоджене внаслідок вчинення кримінального правопорушення та розміру інших витрат, які пов'язані із усуненням наслідків його вчинення; б) безпідставні позовні вимоги щодо відшкодування надмірного розміру моральної шкоди, що заявляється потерпілими у межах кримінального провадження.

по-друге, підзахисний визнає свою причетність до вчинення відповідного кримінального правопорушення, але не визнає зміст сформульованого обвинувачення, зокрема кримінально-правову кваліфікацію здійснену органом досудового розслідування. Необхідно відзначити, що у даному випадку ситуацію захисту можна охарактеризувати як середнього рівня конфліктності, оскільки визнаючи свою причетність до вчинення відповідного кримінального правопорушення між підозрюваним (стороною захисту загалом) та стороною обвинувачення існує правовий спір щодо сутності трактування змісту конкретного діяння, що безумовно створює й психологічний конфлікт між сторонами під час реалізації ними свої процесуальних та інших повноважень.

Як свідчить практика, виникнення такої ситуації характерне для: а) вчинення кримінальних правопорушень, де фундаментальною основою для кримінально-правової кваліфікації є суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, зокрема ставлення особи до наслідків своїх дій та чіткого їх усвідомлення або наявності достатніх підстав для прогнозування реальності їх настання; б) вчинення кримінального правопорушення в організованій формі, коли підзахисний не заперечуючи свою причетність до нього, не погоджується із кримінально-правовою кваліфікацією у частині інституту співучасті та застосування органом досудового розслідування положень КК України, які визначають особливості співучасті у кримінальному правопорушенні.

Аналізуючи матеріали практики, необхідно звернути увагу, що у такій ситуації стратегічною метою діяльності захисника, зокрема й у межах фокусу збирання доказів у межах адвокатського розслідування є: а) забезпечення перекваліфікації дій особи стороною обвинувачення на стадії досудового розслідування; б) створення передумов для перекваліфікації дій особи під час судового розгляду кримінального провадження судом першої інстанції чи у порядку перегляду судових рішень апеляційним судом.

Визначаючи таку мету як стратегічну для сказаної ситуації захисту, необхідно також сформулювати відповідну систему завдань, які повинен вирішувати захисник у межах її реалізації, зокрема:

- вивчення наявних у розпорядженні захисника матеріалів кримінального провадження з метою встановлення таких показників та формування відповідних висновків щодо: а) наявних у межах кримінального провадження доказів, які спрямовані на формулювання обвинувачення саме за відповідною статтею чи частиною статті КК України; б) оцінки наявності потенційних джерел доказів, що можуть підтверджувати сформульоване обвинувачення у разі їх отримання стороною обвинувачення; в) визначення слабких місць, розбіжностей, неповноти та неточності сформованої системи доказів, які створюють передумови та визначають конкретні напрями пошуку нових

фактичних даних, що можуть стати підставою для перекваліфікації діяння особи;

- детальне вивчення захисником механізму вчинення кримінального правопорушення, докримінальної та посткримінальної поведінки підзахисного, оскільки саме сказані елементи, як правило, характеризують ставлення особи до вчиненого, усвідомлення ним своїх дій та їх наслідків, що забезпечує конкретизацію суб'єктивної сторони вчинення кримінального правопорушення. Аналізуючи проблематику механізму вчинення злочину А.Ф. Волобуєв пише: «механізм злочину розглядається як функціональна динамічна система, у якій взаємодіють певні елементи злочину, між цими елементами проявляються характерні зв'язки та залежності, які можуть бути використані при розслідуванні злочинів для встановлення обставин, які входять у предмет доказування» [25]. Так, відображаючи важливість детального опрацювання стороною захисту доказової бази, яка може стати підставою для зміни кваліфікації дій обвинуваченого у бік покращення його становища, слушно навести судову практику. Так, *«прокурором в судовому засіданні обвинувачення відносно ОСОБА_3 за кваліфікацією ст. 115 ч. 1 КК України підтримано, змін обвинувачення до суду не надходила. Ретельно аналізуючи доводи сторін кримінального провадження, пояснення свідка, експерта, потерпілої, враховуючи зібрані у справі письмові докази, встановлені обставини не дають суду підстав для кваліфікації дій обвинуваченого за ч. 1 ст. 115 КК України як умисне вбивство.*

В обвинувальному акті зазначено, проте не доведено в суді, що ОСОБА_3 мав умисел на позбавлення життя ОСОБА_7 і саме з цією метою заподіяння смерті ОСОБА_7, він взяв кухонний ніж та, діючи умисно, вийшов на поріг та наніс удар ножем в область життєвого важливого органу серця потерпілого, спричинивши тілесні ушкодження у вигляді проникаючого, сліпого, колото-різаного поранення грудної клітини, яке супроводжувалось пошкодженням серця та крововиливами в навколосерцеву сумку та ліву плевральну

порожнину, та яке відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, від яких настала смерть ОСОБА_7.

В ході судового розгляду, як і під час всього досудового слідства, ОСОБА_3 давав чіткі та послідовні покази про те, що умислу на позбавлення життя потерпілого ОСОБА_7 він не мав, оскільки, він захищався від нападу ОСОБА_7 та з цією метою взяв ножа, але потерпілий сам схватив його за плечі і наблизився до нього впритул, внаслідок чого напорівся на ніж.

Наявність у ОСОБА_3 тілесних пошкоджень у вигляді садно та крововиливи, які відносяться до легких тілесних ушкоджень, підтверджує покази обвинуваченого щодо того, що йому наносилися удари і він боявся за своє здоров'я та життя.

Також, відсутність у обвинуваченого ОСОБА_3 умислу на вбивство потерпілого, об'єктивно підтверджується показами як самого обвинуваченого, так і потерпілої ОСОБА_6, свідка ОСОБА_8, експерта ОСОБА_16 щодо способу нанесення тілесного ушкодження, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень. Так, покази зазначених осіб однозначно вказують на те, що жодної наступальної дії та провокування потерпілого зі сторони обвинуваченого не було, натомість останній тримав ніж, кінець рукоятки якого був впертий в його передню частину грудної клітини, а спричинення тілесного ушкодження у вигляді проникаючого, сліпого, колото-різаного поранення грудної клітини, яке супроводжувалось пошкодженням серця та крововиливами в навколосерцеву сумку та ліву плевральну порожнину, та яке відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, було випадковим та від дій, в тому рахунку і потерпілого ОСОБА_7.

Проаналізувавши у сукупності вимоги закону, вивчивши встановлені обставини справи, суд приходить до висновку, що наведені мотиви стороною обвинувачення є неспроможними з огляду на суб'єктивне ставлення винуватого до наслідків своїх дій, які свідчили про те, що він, хоча й не наніс удар ножем, проте відносно наслідку у виді смерті діяв з необережності.

Тобто в судовому засіданні стороною обвинувачення не представлено, а судом не здобуто переконливих доказів, які б свідчили про наявність у обвинуваченого ОСОБА_3 умислу на позбавлення життя потерпілого ОСОБА_7. Крім того, всі сумніви щодо доведеності вини мають тлумачитись на користь обвинуваченого.

Також, мотивуючи своє рішення про відсутність у ОСОБА_3 прямого умислу на протиправне заподіяння смерті, суд бере до уваги його поведінку, яка передувала злочину, а саме, що він не був ініціатором конфлікту, який виник між ним та потерпілим, а також очевидно віктимну поведінку потерпілого ОСОБА_7, який фактично спровокував конфлікт, наслідком якого стало заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження. Тому доводи сторони обвинувачення про те, що ОСОБА_3 вчинив умисне вбивство, є необґрунтованими і не заслуговують на увагу, оскільки вони нічим не підтверджені. Вказані дії ОСОБА_3 повністю охоплюються диспозицією ч.1 ст.119 КК України, як вбивство, вчинене через необережність, були помилково кваліфіковані органом досудового розслідування за ч.1 ст.115 КК України, як умисне вбивство» [21]. Додатково, для обґрунтування необхідності детального вивчення адвокатом механізму вчинення кримінального правопорушення у такій ситуації захисту доцільно навести у позицію позицію Верховного Суду, висловлену у постанові суду від 09 вересня 2021 року у справі №361/2548/18, відповідно до якої питання про наявність умислу вирішується з огляду на сукупність всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховується кількість, характер і локалізація поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінка винного до, під час і після злочину;

- визначення переліку та систематизація фактичних даних, які можуть спростувати сформульоване обвинувачення у частині кримінально-правової кваліфікації відповідного діяння. У контексті цього, адвокату доцільно сфокусувати увагу на трьох основних блоках питань: по-перше, детальний аналіз подій та фактів, які перебували кримінально-релевантній події

(поведінка потерпілого, обстановка комунікації між потерпілим та підзахисним, стосунки потерпілого та підзахисного); по-друге, спосіб та обстановка безпосереднього вчинення кримінального правопорушення (знаряддя злочину, особливості нанесення ударів тощо); по-третє, посткримінальна поведінка підзахисного (виклик швидкої медичної допомоги, вжиття самим підзахисним заходів щодо надання першої медичної допомоги, а також інших дій, які у своїй сукупності спрямовані на мінімізацію чи уникнення відповідних наслідків його дій тощо).

- безпосереднє збирання доказів, які підтверджують обставини, що у своїй сукупності є достатніми для зміни кримінально-правової кваліфікації діяння у бік покращення становища обвинуваченого.

по-третє, підзахисний визнає свою причетність до відповідної кримінально-релевантної події, але не визнає свою вину та не вважає, що мало місце кримінальне правопорушення. Необхідно відзначити, що така ситуація захисту, як правило, складається під час розслідування кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень з необережною формою вини та доволі складним механізмом їх вчинення, де окремі навіть деталізовані параметри впливають на можливість оцінки відповідної кримінально-релевантної події як кримінального правопорушення, наприклад, кримінальні правопорушення, що пов'язані із порушенням правил дорожнього руху чи безпечної експлуатації транспорту. У такій ситуації захисту основною стратегічною метою захисника є: *по-перше*, закриття кримінального провадження та стадії досудового розслідування; *по-друге*, виправдання підзахисного у разі направлення кримінального провадження до суду з обвинувальним актом та початку судового провадження. Необхідно зауважити, що у ефективність діяльності захисника у такій ситуації захисту і щодо кримінальних проваджень цієї категорії прямо корелює із темпоральною характеристикою участі захисника у кримінальному провадженні та його безпосередньої участі у проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій, оскільки вихідна інформація, яка зібрана на початковому етапі розслідування,

як правило, є фундаментом для побудови доказової бази усього кримінального провадження, наприклад, протокол огляду місця події є визначальним інформаційним джерелом для належного експертного дослідження механізму дорожньо-транспортної пригоди та формування експертом відповідного висновку щодо оцінки дій водія у відповідній дорожній ситуації. Важливість участі захисника на початковій стадії кримінального провадження, у даному випадку, додатково зумовлюється тим, що повторне дослідження окремих обставин події, навіть у разі задоволення відповідного клопотання сторони захисту органом досудового розслідування в окремих випадках є неможливим (втрата ключових параметрів, що, наприклад, характеризують місце вчинення дорожньо-транспортної пригоди) або таке дослідження буде неточним (суттєва зміна обстановки на місці вчинення дорожньо-транспортної пригоди), що призводить до отримання стороною захисту фактичних даних, що можливо використати для призначення власного експертного дослідження, яке може визнаватись судом таки, що проведене на основі нерелевантних і недостатньо точних фактичних даних, у порівнянні із експертними дослідженнями, що проведені стороною обвинувачення на що буде звернута увага нами у подальших підрозділах дослідження на конкретних прикладах із судової практики, зокрема й на основі правових позицій Верховного Суду.

У такій ситуації захисту, першочерговим завданням адвоката з метою визначення стратегії свого власного розслідування є:

- опрацювання наявних вихідних матеріалів, які зібрані органом досудового розслідування на початковому етапі з метою оцінки: а) повноти та якості проведення відповідних початкових слідчих (розшукових) дій, зокрема вивчення протоколу огляду місця події та додатків до нього (схем, фототаблиці тощо); б) визначення особливостей процедури проведення таких слідчих (розшукових) дій, зокрема залучення відповідного експерта криміналіста для повноти і коректності фіксації окремих параметрів та даних, які характеризують механізм відповідної події; в) виявлення суттєвих недоліків, які допущені під час огляду та можуть ставити під сумнів точність

та коректність зібраних під час першочергового огляду місця події даних, що є технологічною інформаційною основою для подальшого проведення відповідних судових експертиз;

- залучення відповідного спеціаліста для оцінки такої інформації. У контексті цього, необхідно відзначити, що безумовно необхідність залучення спеціаліста значним чином зумовлюється і власним досвідом адвоката щодо здійснення захисту клієнтів у конкретних категоріях кримінальних проваджень. Водночас, на нашу думку, аналізуючи вказане питання крізь приму професійної відповідальності адвоката та наявності обов'язку ефективного здійснення захисту свого клієнта залучення спеціаліста для аналізу таких матеріалів є обов'язковим. Так, спільна робота адвоката та спеціаліста за даним напрямом дозволяє: а) виявити суттєві помилки, що допущені органом досудового розслідування під час безпосередньої технологічної фіксації параметрів події; б) виокремити параметри, які не були встановлені та зафіксовані відповідним суб'єктом під час проведення огляду місця події, але у комплексній сукупності даних мають важливе значення для оцінки дій підзахисного у конкретних умовах; в) визначення фактичних даних, що можуть бути отримані у межах проведення інших слідчих (розшукових) дій, а також тих, параметри яких не можливо визначити через їх незворотну втрату, наприклад, характеристики гальмівного шляху транспортного засобу на дорожньому покритті, оскільки у силу фізичних причин під впливом об'єктивних факторів вказані сліди-відображення зникають з відповідного об'єкта протягом короткого періоду часу залежно від погодних умов та інтенсивності експлуатації відповідної ділянки дороги тощо; г) сформулювати типовий перелік заходів, які спрямовуються на уточнення відповідних параметрів та отримання нових фактичних даних (клопотання про проведення слідчого експерименту, додаткового чи повторного огляду місця події, призначення експертних досліджень, повторного допиту окремих категорій осіб у межах кримінального провадження тощо);

- вжиття безпосередніх дій, спрямованих на отримання додаткових фактичних даних, які забезпечують отримання додаткової та нової інформації щодо характеристики усіх параметрів відповідної події, що у сукупності впливають на віднесення останньої до класифікаційної групи – кримінальне правопорушення, зокрема: по-перше, реалізація професійного права адвоката на адвокатський запит та отримання відповідної інформації, наприклад щодо: а) детальної характеристики усієї сукупності погодних умов та інших фізичних параметрів у яких відбувалась подія; б) даних щодо алгоритму, хронологічних параметрів та інших даних звернення особи до закладу охорони здоров'я з приводу тілесних ушкоджень, що дозволяє ставити під сумнів їх отримання саме під час конкретної кримінально-релевантної події тощо; по-друге, ініціювання проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою конкретизації зібраної інформації та отримання нових фактичних даних, що передбачає безпосередню участь адвоката у проведенні такої слідчої (розшукової) дії із метою ініціативної позиції щодо постановки питань, акцентування уваги на необхідності визначення відповідних характеристик та технічних показників тощо; по-третє, залучення спеціальних знань, шляхом замовлення та отримання результатів альтернативних експертних досліджень, які виконані із урахуванням параметрів, уточнених захисником за результатами фактичних даних, отриманими ним під час проведення свого власного розслідування; по-четверте, проведення опитування учасників кримінально-релевантної події з метою визначення: а) можливості ними об'єктивно оцінювати та характеризувати окремі елементи кримінально-релевантної події; б) точності інформації, що надана ними стороні обвинувачення, а у разі виникнення обґрунтованих сумнівів ініціювати повторний допит таких осіб слідчим за участі адвоката з метою надання йому можливості уточнити окремі дані та показники викладені у попередніх протоколах допиту.

Аналіз представленої ситуації крізь призму конкретного виду кримінального правопорушення зумовлений її розповсюдженістю, згідно з

проведеним дослідженням, саме для такої категорії кримінальних правопорушень, що не виключає можливості екстраполяції такої ситуації захисту, її завдань та основних напрямів їх розв'язання й на кримінальні провадження розпочаті за фактами інших кримінальних правопорушень.

по-четверте, підзахисний не визнає свою причетність до кримінально-релевантної події та повністю заперечує свою вину у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення. Така ситуація захисту може бути охарактеризована такими параметрами: а) високий рівень конфліктності між стороною обвинувачення та стороною захисту; б) відсутність належного професійного та психологічного контакту між сторонами; в) активна конфронтація із використання усіх можливостей правового поля, наприклад, реалізація усіх дискреційних повноважень сторони обвинувачення у спосіб, який ускладнює роботу сторони захисту у кримінальному провадженні; г) умисне приховування та затримки із наданням інформації, яка може бути відкрита сторонам у межах встановлених чинним законодавством; д) акцентування уваги сторони обвинувачення на першочерговому отриманні та закріпленні доказів, які, на думку, сторони обвинувачення підтверджують сформульована щодо особи обвинувачення; е) застосування стороною обвинувачення найбільш обтяжливих для підзахисного засобів забезпечення кримінального провадження та вплив за їх допомогою на звичний для обвинуваченого спосіб життя, зокрема й у частині здійснення ним тих чи інших дозволених чинним законодавством форм ділової активності.

Зважаючи на викладене, можна констатувати, що така ситуація захисту є найбільш складною для адвоката та вимагає комплексних рішень щодо збирання доказів та подальших процесуальних дій за різними напрямками, що передбачає вирішення таких основних завдань:

- встановлення психологічного контакту із клієнтом з метою з'ясування усіх відомих йому обставин щодо кримінально-релевантної події, із виокремленням таких основних інформаційних блоків питань: *по-перше*, встановлення усіх подій та фактів, що у будь-який спосіб пов'язують клієнта

із відповідною кримінально-релевантною подією щодо якої здійснюється досудове розслідування; *по-друге*, встановлення системи зв'язків підзахисного та будь-яких наявних у нього конфліктів у середовищі його оточення, що дозволяє визначити коло осіб, на показання яких може спиратись сторона обвинувачення тощо; *по-третьє*, отримання від клієнта усього спектру фактичних даних, які прямо чи опосередковано свідчать про його непричетність до кримінально-релевантної події;

- аналітичне опрацювання вказаної інформації з метою об'єктивної оцінки її достовірності шляхом зіставлення, встановлення релевантності повідомленої інформації тим чи іншим обставинам кримінального правопорушення;

- визначення подальшої стратегії та тактики здійснення захисту та адвокатського розслідування, спрямованого на збирання доказів, які ставлять під сумнів чи спростовують висунуте обвинувачення. При цьому, наголосимо, що визначення подальшої стратегії та тактики відповідної діяльності повинне здійснюватися виключно із врахуванням вимог чинного законодавства не утворюючи при цьому ситуативно чи у комплексі протидію розслідуванню поза межами реалізації засади змагальності із використанням протиправних прийомів, методів та порушенням вимог чинного законодавства;

- вивчення наявних у розпорядженні адвоката матеріалів кримінального провадження. Зважаючи на складність такої ситуації захисту та необхідність поетапного системного планування та подальшого здійснення адвокатського розслідування та реалізації загальної функції захисту, на нашу думку, під час вивчення матеріалів захисник повинен акцентувати першочергову увагу на систематизації фактичних даних, які використовуються стороною обвинувачення як докази для: *по-перше*, формулювання змісту обвинувачення щодо конкретної особи та стали доказовим підґрунтям для повідомлення особі про підозру у вчиненні відповідного кримінального правопорушення; *по-друге*, фактичні дані, які слугували доказами для обрання щодо підозрюваного конкретного виду запобіжного заходу; *по-третьє*, фактичні дані, що стали

доказовою основою для застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження, наприклад накладення арешту на майно тощо. Необхідно зауважити, що зважаючи на конфліктність такої ситуації опрацьовуючи такі матеріали на предмет аналізу вказаних фактичних даних, захиснику слушно звертати увагу на такі основні параметри: а) змістовні характеристики відповідних фактичних даних (повнота, логічна цілісність, правдивість, релевантність щодо окремих елементів механізму кримінального правопорушення); б) спосіб отримання таких даних, оскільки для захисника належна оцінка способу отримання таких даних дозволяє виокремити певні параметри, що мають значення для подальшої побудови стратегії захисту, а саме: *по-перше*, отримання таких даних у спосіб, передбачений КПК України, що дозволяє зробити висновок щодо можливості їх подальшого використання стороною обвинувачення у доказуванні; *по-друге*, забезпечує висунення обґрунтованої гіпотези щодо тривалості роботи органів кримінального переслідування щодо підзахисного і відповідно потенційного рівня поінформованості щодо окремих особливостей його життя та діяльності. Необхідно звернути увагу, що у науковій доктрині по-різному визначається фактичний момент початку здійснення кримінального переслідування, водночас, як правило, його пов'язують із повідомленням особі про підозру. На нашу думку, такий підхід є дискусійним і ми погоджуємось із позицією дослідників, які відзначають, що «у значній кількості випадків особа може привернути увагу правоохоронних органів ще до вчинення нею злочину та початку кримінального переслідування, отримавши неформальний статус «особи, яка становить оперативний інтерес». Фактично з цього моменту оперативні підрозділи здійснюють її ґрунтовне вивчення на предмет причетності до кримінального середовища чи конкретних фактів злочинної діяльності. На цьому етапі працівники оперативних підрозділів за допомогою установчих заходів отримують інформацію щодо соціально-психологічної характеристики особи: контакти, відносини у сім'ї та за місцем роботи, особливості психологічного портрету, авторитетність та роль у соціальних

групах, у тому числі негативної спрямованості. Як свідчить практика, у переважній більшості випадків така інформація використовується для: планування та вибору конкретних тактичних прийомів проведення оперативно-розшукових заходів та визначення можливих оперативних підходів до особи; наповнення інформаційно-аналітичних обліків оперативного призначення (якщо інформація має стратегічне значення або потенційну цінність для боротьби зі злочинністю)» [180]. Продовжуючи свою думку, науковці відзначають, що на сучасному етапі слушно вести мову про оперативно-розшукове переслідування та звертають увагу, що «оперативно-розшукове переслідування можна розглядати як забезпечувальний та підготовчий етап до досудового розслідування та кримінального переслідування з пріоритетом виконання забезпечувальної функції щодо кримінального провадження. При цьому для оперативно-розшукового переслідування як функції окремих суб'єктів ОРД, виділених у ст.5 ЗУ «Про ОРД», притаманні такі ознаки: по-перше, воно передуює досудовому розслідуванню і продовжується до вступу вироку у законну силу; внаслідок його здійснення формуються приводи та підстави для початку досудового розслідування; забезпечується отримання та збереження початкової доказової бази (оперативно-розшукове документування); матеріали використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні (так, у відповідності до ч. 2 ст. 99 КПК, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази)» [180].

Визначення потенційного факту здійснення оперативно-розшукового переслідування щодо особи має важливе стратегічне значення у такій слідчій ситуації, оскільки цей етап роботи правоохоронних органів через негласний характер виключає можливість участі захисника, але у той же час, саме на

цьому етапі інформаційна основа для досудового розслідування та прийняття відповідних організаційно-тактичних рішень на його початковому етапі.

Необхідно зауважити, що за результатами виконання таких завдань подальше планування захисту та адвокатського розслідування повинне здійснюватися із урахуванням пріоритетності вирішення конкретних задач, які адвокат узгоджує із своїм підзахисним визначаючи відповідну стратегію своєї діяльності. У контексті цього, як свідчать матеріали практики можливі такі моделі пріоритетності вирішення відповідних завдань щодо доказування та здійснення захисту: по-перше, збирання доказів, які спростовують обрання відповідного запобіжного заходу та вчинення процесуальних дій спрямованих на зміну запобіжного заходу – збирання доказів, які підтверджують необґрунтованість застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження – збирання доказів, які підтверджують непричетність підзахисного до вчинення кримінально релевантної події; по-друге, збирання доказів, які підтверджують непричетність підзахисного до кримінально-релевантної події – збирання доказів, спрямованих на зміну запобіжного заходу – збирання доказів, щодо скасування інших заходів забезпечення кримінального провадження.

Необхідно наголосити на широкій варіативності поєднання та визначення послідовності таких дій, оскільки вони зумовлені психологічним ставленням клієнта до факту здійснення кримінального переслідування та пріоритетності вирішення для нього тих чи інших питань, які стосуються його обмежень його прав, наприклад, необхідність продовження ділової активності, що ставить як пріоритетну задачу розблокування та надання доступу до користування відповідними активами тощо. Загалом, слушно звернути увагу, що пріоритетність постановки тих чи інших завдань захиснику у такій ситуації захисту прямо корелює із тяжкістю накладених обмежень щодо конкретної особи.

У той же час, необхідно наголосити, що такі ситуації захисту, як правило, виникають у складних та резонансних кримінальних провадженнях, де захист

здійснює група адвокатів, що створює умови для розподілу відповідних функцій у межах здійснення захисту загалом та його структурного елемента – адвокатського розслідування та забезпечення одночасної узгодженої та ефективної роботи за усіма напрямками. Також, додаткового слушно наголосити на обов'язку адвоката діяти в інтересах свого клієнта і, тому, у визначені подальшої стратегії адвокат не повинен допускати абсолютного домінування позиції клієнта щодо організації і тактики подальших дій, оскільки останній не будучи професіоналом відповідного напрямку не здатен аналітично та критично оцінити наслідки певних процесуальних дій, важливість першочергової реалізації відповідних процесуальних повноважень сторони захисту та інших особливостей, які професійний захисник здатен виокремити та врахувати у межах своєї діяльності.

Звернімо увагу, що межі підрозділу не дозволяють проаналізувати усі типові ситуації захисту, які як відзначалось нами вище можуть бути класифіковані за широким спектром критеріїв. Саме тому, на окремі з них буде звернута увага у наступних підрозділах дослідження крізь призму тактики адвокатського розслідування, особливостей прийняття тактичних рішень у різних ситуаціях захисту тощо.

2.3. Тактичні особливості діяльності захисника у межах адвокатського розслідування

Розпочинаючи аналіз звернімо увагу, що засада змагальності як одна із центральних категорій кримінального процесу за своїм внутрішнім змістом передбачає відповідну форму протистояння між стороною обвинувачення та стороною захисту, яке безумовно повинне відбуватись у межах правового поля та етичних стандартів діяльності кожної із сторін кримінального провадження. У той же час, принагідно наголосити, що наявність навіть правового протистояння створює передумови, а в окремих випадках вимагає застосування відповідних тактичних прийомів, прийняття різного типу

тактичних рішень та навіть використання тактичних комплексів для досягнення мети своєї діяльності. Саме як діяльність сторони обвинувачення, так і діяльність сторони захисту у кримінальному провадженні пов'язана із використанням певної тактики. Принагідно звернути увагу, що у межах наук кримінально-правового циклу, зокрема й криміналістики, питання тактики різних форм діяльності у межах кримінального провадження знайшло ґрунтовне висвітлення у наукових джерелах [док. див: 32; 33; 37; 47; 48; 129; 162; 186; 187; 188]. У той же час, слушно особливо наголосити, що у межах криміналістичної науки усі розробки, що стосуються питань тактики у широкому її розумінні, як правило, спрямовуються на забезпечення діяльності сторони обвинувачення, у той час, як адвокатська тактика стає предметом лише поодиноких наукових досліджень та знаходиться у процесі пошуку свого місця у структурі відповідної галузі наукового знання [док. див.: 45; 46; 73; 102; 130; 134; 148; 156]. У контексті цього слушно відзначити позицію дослідників, які пишуть: «слід зазначити, що нині більшість досліджень направлені на те, що криміналістичне забезпечення стосується лише уповноважених осіб сторони обвинувачення, що в сучасних реаліях не є істинним твердженням, зважаючи на те, що відповідно до ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження (сторона обвинувачення та сторона захисту), потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» [57].

Зважаючи, що у порівнянні із питаннями організаційної складової здійснення захисту та адвокатського розслідування як його складової питання тактики більш дослідженні у відповідних галузях наукового знання, вважаємо слушним проаналізувати основні підходи та позиції науковців щодо розуміння її змісту та інших аспектів, які стосуються наукового пізнання цієї категорії. Так, перш за все, звернімо увагу, що одним із ключових дискусійних питань, наразі, залишається саме проблема включення питань щодо тактики захисту до структури відповідної галузі наукового знання, зокрема криміналістики. Відзначимо, що доволі науково обґрунтована та смілива спроба щодо наукової

аргументації та побудови відповідної концепції щодо місця тактики захисту у системі криміналістики була зроблена Я.О. Іваніцький, який писав: «Адвокатська діяльність у кримінальному провадженні має два взаємопов'язані та нерозривні аспекти – кримінальний процесуальний і криміналістичний. Водночас, зміст кримінальної процесуальної діяльності адвоката у кримінальному провадженні складає сукупність певних конкретних діянь, які адвокат може вчиняти під час надання правової допомоги особі у кримінальному провадженні. З огляду на викладене, а також враховуючи результати проведеного дослідження, визначено, що адвокатська діяльність, зокрема, в частині здійснення захисту особи, загалом включає в себе наступні дії: підготовку до проведення зустрічей (побачень) та безпосереднє проведення зустрічей (побачень) із названими вище особами; підготовку та подання клопотань, заяв, скарг, заперечень, будь-яких інших процесуальних документів необхідних для досягнення бажаного правового результату; підготовку до участі та безпосередню участь у проведенні допиту чи інших процесуальних діях, в яких бере участь підзахисна особа, чи які проводяться за клопотанням такої підзахисної особи або самого захисника, що включає в себе можливість ставити запитання, висловлювати зауваження, пропозиції та заперечення тощо; збір та подання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду доказів на підтвердження правової позиції сторони захисту в конкретному кримінальному провадженні; підготовку та використання у встановленому законодавством порядку технічних засобів під час проведення процесуальних дій у яких бере участь підзахисна особа; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та судового розгляду, в т.ч. журналом судового засідання та технічним записом судового процесу; підготовку та безпосередню участь у підготовчому судовому засіданні та судовому розгляді у судах всіх інстанцій; отримання копій процесуальних документів та письмових повідомлень, які стосуються підзахисної особи в певному кримінальному провадженні» [72]. В продовження автор відзначає: «тактика професійного захисту є однією із підсистем криміналістичної тактики,

оскільки їй притаманна низка тих же особливостей, що й іншим підсистемам криміналістичної тактики, зокрема: спрямованість на виконання спільних для суду, сторін та інших учасників кримінального провадження завдань, визначених у ст. 2 КПК України; наявність єдиної сфери застосування – кримінального судочинства; можливість використання під час здійснення захисту сформованих в межах криміналістичної науки загальних тактичних прийомів, спрямованих на задоволення, перш за все, потреб слідчої практики; наявність спільної криміналістичної методологічної основи» [72]. Важливими у цьому контексті є й напрацювання професора М.А. Погорецького, що пише: «криміналістична тактика нами визначається як спосіб практичної діяльності, що являє собою сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, які використовуються стороною обвинувачення та захисником для здійснення ними тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання цього об'єкта до вчинення певних дій в їх інтересах (за відсутності явної протидії), з метою досягнення стороною обвинувачення та захисником поставленої мети для реалізації своїх функцій» [133], а в подальшому, розвиваючи свою концепцію у інших наукових працях, відзначає: «Тактика захисника – це спосіб його практичної діяльності, що являє собою сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, які використовуються ним для здійснення тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання цього об'єкта до вчинення певних дій в інтересах захисту (за відсутності явної протидії), з метою досягнення захисником поставленої мети для реалізації функції захисту» [134]. Необхідно також звернути увагу, що доволі невизначену позицію займає А.Ф. Волобуєв, що відзначає: «потрібно підкреслити, що в умовах реформування кримінального процесу, його демократизації й значного розширення прав його учасників, зокрема сторони захисту, завдання

криміналістики не повинні визначатися в угоду інтересам тієї чи іншої сторони. Тому основою для визначення завдань криміналістики є усвідомлення того, що ця наука знаходиться не на службі певного суб'єкта кримінального провадження, а на службі встановлення істини, яка визначається в результаті змагання сторін і відображається в рішенні суду. Очевидно, що при застосуванні криміналістичних засобів і прийомів як пізнавального інстру- мента потрібно враховувати, що отримані в результаті цього докази (і процедура їх отримання) будуть ретельно досліджуватися та оцінюватися при судовому розгляді суб'єктами з протилежними цілями з точки зору належності й допустимості цих доказів. Видається, що з огляду на змагальність сторін як у судовому розгляді, так і в досудовому розслідуванні потребують певної корекції окремі наукові положення та практичні рекомендації криміналістики, що були викладені в науковій і навчальній спеціальній літературі минулих років» [26]. У той же час, вчений наводить доволі категоричні твердження, зокрема: «Потрібно зазначити, що нерідко в юриспруденції використовується термін «адвокатське розслідування», що певним чином наводить підґрунтя до створення «криміналістичної адвокатології». Уявляється, що помилка в цьому питанні криється у тому, що право адвоката щодо самостійного збирання доказів ніяк не можна розглядати як окреме самостійне «адвокатське» розслідування злочину. Справа в тому, що в межах кримінального провадження кожен з його учасників може проводити своє «самостійне розслідування» (наприклад, можна говорити про уяву щодо розслідуваної події, яка складається в працівника оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, адвокатів, потерпілих, свідків), але формально крапка ставиться в рішенні суду. Отже, використовувати криміналістичні знання може кожний з названих суб'єктів, але це зовсім не дає підстав для поділу криміналістики на «підсистеми» залежно від тих суб'єктів, які ці знання використовують» [26]. На нашу думку, така позиція є дискусійною, оскільки, фактично, спрямовує адвоката до застосування загальних тактичних прийомів, які напрацьовані у межах криміналістики, що, як зазначалось нами вище,

протягом багатьох років у контексті формування власне тактичних рекомендацій була зорієнтована на забезпечення інтересів суб'єктів, що здійснюють кримінальне переслідування і, закономірно, що сформульована ґрунтовна система тактичних положень та рекомендацій не може задовольнити відповідний запит адвоката, що в умовах змагальності має чітко визначену кінцеву мету та відповідну стратегії своєї діяльності, залежно від ситуації захисту, що аналізувалось нами вище. Крім того, необхідно звернути увагу, що у межах системних робіт із криміналістики питання тактики здійснення захисту упускаються [90], що свідчить про триваючу концептуальну невизначеність предметом якої галузі наукового знання має стати розроблення відповідних тактичних рекомендацій щодо здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Зважаючи на те, що за своєю суттю наше дослідження прикладний характер, наразі, визначивши основні проблемні питання ми не вступаємо у наукову дискусію щодо формування остаточної позиції, яка спрямована на формування теоретичної моделі їх розв'язання, а акцентуємо увагу на прикладних особливостях тактики діяльності адвоката у межах кримінального провадження як структурного елемента адвокатського розслідування.

Аналізуючи питання застосування адвокатом конкретних тактичних прийомів та прийняття відповідних тактичних рішень щодо отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, необхідно звернути увагу, що відповідний спектр таких прийомів буде суттєво різнитись залежно від об'єкта їх спрямування. Зважаючи на це, на нашу думку, можна виокремити три самостійні напрями роботи захисника, що вимагають чіткої диференціації відповідних тактичних прийомів: *по-перше*, діяльність захисника щодо взаємодії з підозрюваним; *по-друге*, діяльності захисника під час взаємодії та комунікації із стороною обвинувачення, зокрема під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій; *по-третє*, взаємодія захисника з іншими суб'єктами, що можуть надати значимі для захисту фактичні дані чи інформацію.

Щодо першого напрямку, а саме *використання тактичних прийомів у межах взаємодії адвоката та підзахисного*, необхідно звернути увагу, що вказаний напрям потребує додаткового пояснення, оскільки концептуально слушно допускати, що між адвокатом та підзахисним не має відносин протистояння чи конфронтації, адже стратегічної мета їх діяльності є узгодженою та спільною. Водночас, опрацювання матеріалів практики та проведені дослідження, свідчать, що така система відносин може бути доволі варіативною та залежить від системи чинників, а використання відповідних тактичних прийомів у комунікації із підзахисним повинне спрямовуватись на отримання від підзахисного максимально повних та точних даних, що йому відомі щодо відповідної кримінально-релевантної події, оскільки, як свідчить, свідчить практика, підзахисні в окремих випадках приховують інформацію щодо окремих деталей кримінально-релевантної події від захисника керуючись різними мотивами, що можуть характеризуватись особистими параметрами (вчинення дій, яких підзахисний соромиться, оскільки вони, як правило, є предметом суспільного осуду), професійними параметрами (приховування від адвоката інформації щодо особливостей організації окремих бізнес-процесів через страх витоку інформації конкурентам, вимоги партнерів щодо необхідності приховування відповідних даних тощо). У даному випадку, слушно звернути увагу, що ключовим елементом успішної роботи з підзахисним та ефективного використання відповідної системи тактичних прийомів є встановлення належного рівня психологічного контакту між адвокатом та підзахисним, що має особливо важливе значення у випадках: а) кримінальне переслідування щодо особи здійснюється вперше та відповідно на психологічному рівні у підзахисного існує фактор розгубленості та недовіри до усіх представників правничої професії, сформована хибна думка щодо інституту адвокатури та інші чинники; б) особа раніше притягувалась до кримінальної відповідальності або має попередній досвід комунікації з органами кримінального переслідування, водночас вперше співпрацює із конкретним адвокатом; в) підзахисний мав у минулому негативний досвід

роботи з адвокатом, зокрема у частині грубого порушення правил адвокатської етики, розголошення адвокатської таємниці тощо. Необхідно відзначити, що, наразі, проблематика встановлення психологічного контакту адвоката та підзахисного не є детально розробленою на науковому рівні, а аналізувалась вченими доволі фрагментарно. Так, аналізуючи вказане питання Я.О. Іваницький надає відповідні рекомендації захиснику, що сприяють встановленню психологічного контакту: *по-перше*, під час зустрічі з підзахисним (особливо під час першої зустрічі) адвокат повинен мати гарний зовнішній вигляд, важливим елементом якого є наявність відповідного одягу та взуття; *по-друге*, надання короткої інформації про себе, зокрема й щодо стажу адвокатської діяльності; *по-третє*, повідомлення клієнту його прав та обов'язків; *по-четверте*, використання невербальних засобів комунікації [71].

Не заперечуючи такий підхід, необхідно звернути увагу, що на нашу думку, він є доволі загальним та може лише сприяти встановленню початкового психологічного контакту у випадках призначення підзахисному захисника та відсутності між ними попередньої комунікації, адже зважаючи на структуру ринку адвокатських послуг, маркетингових стратегій адвокатів та інших чинників перед першою зустріччю з адвокатом підзахисні, що усвідомлено обирають адвоката з метою здійснення ефективного захисту та отримання належного результату у кримінальному провадженні попередньо отримують значну кількість інформації щодо досвіду рівня професійної компетенції та інших характеристик захисника. На нашу думку, початкова комунікація адвоката та підзахисного, яка є базисом для встановлення стійкого та якісного психологічного контакту має характеризуватись такими основними параметрами: а) відсутність будь-яких проявів осуду щодо дій вчинених підзахисним, що знижує у підзахисного почуття психологічної пригніченості та інших чинників, які формують його негативну внутрішню структуру у відповідній ситуації; б) надання підзахисному повністю без будь-яких уточнень, а за потреби й доволі емоційно викласти фактичні дані щодо кримінально-релевантної події, а емоційний стан підзахисного має бути

сприйнятий із розумінням, оскільки у багатьох випадках саме захисник і є першим суб'єктом, якому підзахисний може відкритись у психологічному контексті, що обов'язково супроводжується різними емоційними проявами; в) уникнення будь-яких конкретизованих висновків та оцінок щодо події з акцентуванням уваги на необхідності системного та детального вивчення матеріалів, оскільки саме така лінія поведінки захисника формує у особи на підсвідомому рівні відповідне уявлення щодо рівня його професіоналізму тощо; г) уникання емоційних оцінок підзахисного інших учасників кримінального провадження, зокрема й потерпілих; д) уникнення формування у підзахисного завищених очікувань від результатів діяльності захисника, оскільки, як свідчить опрацювання практики окремі захисники з метою отримання клієнта схильні формувати на початковому етапі стійку впевненість в успішному вирішенні справи та досягненні стратегічної мети сформульованої клієнтом, що безумовно, на початковому етапі сприяє встановленню психологічного контакту, який в подальшому руйнується, оскільки завищені очікування не справджуються і стосунки адвоката з підзахисним стають конфліктними.

Повертаючись до використання відповідних тактичних прийомів, на нашу думку, за наявності можливості на початковому етапі роботи найбільш доцільним є використання тактичного прийому «двоетапного опитування», зокрема:

а) перша бесіда з клієнтом, яка із тактичного боку будується у надані клієнту можливості вільного викладу власного розуміння сутності кримінально-релевантної події, його ставлення до неї та очікуваний результат від діяльності адвоката. Необхідно відзначити, що надання можливості клієнту розповісти свою позицію щодо відповідної події з тактичного боку має важливе значення оскільки дозволяє захиснику: а) визначити реальне розуміння клієнтом сутності кримінально-релевантної події; б) його ставлення до вчиненого та його суб'єктивного розуміння рівня причетності до конкретної кримінально-релевантної події; в) ставлення підзахисного до

наслідків та усвідомлення потреби їх мінімізації тощо; д) реального розуміння клієнтом ступеня тяжкості можливого кримінального покарання, а також рівня заходів забезпечення кримінального провадження, що можуть бути застосовані зважаючи на тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, його особу та інші чинники, що мають значення для прийняття відповідних процесуальних рішень. При цьому, обов'язковим організаційним елементом першої бесіди є ведення адвокатом нотаток та у випадку необхідності постановка ситуативних уточнюючих запитань щодо окремих складових кримінально-релевантної події та особи підзахисного у разі наявності такої потреби. Крім того, як свідчить практика адвокатської діяльності, під час проведення першої бесіди, підзахисні повідомляють значну кількість інформації, що не стосується предмета діяльності адвоката, відволікаються на інші теми тощо, що вимагає від адвоката спрямування напряму бесіди у параметри предмета кримінально-релевантної події та інших обставин, що мають значення для належного виконання захисником своїх професійних обов'язків. Фактично, тактичною метою першої бесіди адвоката з підзахисним є: *по-перше*, отримання максимально широкого спектру інформації щодо кримінально-релевантної події крізь призму її суб'єктивного сприйняття підзахисним; *по-друге*, сформулювати гіпотезу щодо потенційної лінії поведінки підзахисного під час досудового розслідування. Необхідно наголосити, що для ефективної організації захисту формування гіпотези щодо можливої лінії поведінки підзахисного під час досудового розслідування має не менш важливе значення, аніж отримання інформації щодо змісту кримінально-релевантної події, оскільки у даному випадку стратегічно важливим є використання ризико-орієнтованого підходу та прогнозування відповідних ризиків подальшої поведінки підзахисного, які: а) можуть призвести до умисного чи неусвідомленого вчинення ним нових кримінальних правопорушень; б) вчинення дій, що спрямовані на протидію розслідуванню та виходять за межі концепції змагального та меж чинного законодавства. Оцінка матеріалів практики та моделей поведінки підзахисних дозволяє

виокремити такі основні ризики у поведінці підзахисного під час кримінального провадження: а) спроби встановлення корупційних зв'язків із представниками сторони обвинувачення, що відбувається без відома захисника; б) спроби неформальної комунікації з учасниками кримінального провадження, зокрема свідками та потерпілими, що може мати форму психологічного тиску, а іноді й фізичних погроз, що є активною протидією розслідуванню та, фактично, утворює склад самостійного кримінального правопорушення; в) здійснення клієнтом заходів щодо знищення джерел окремих фактичних даних, які стосуються кримінально-релевантної події, що може призвести до фіксації таких дій стороною обвинувачення за допомогою негласних засобів розслідування, сформувавши відповідну слідову картину та забезпечити сторону обвинувачення додатковими доказами, що сформовані на підставі відповідної лінії посткримінальної поведінки підзахисного; г) планування підзахисним переховування від органу досудового розслідування та вчинення протиправних дій спрямованих на уникнення кримінальної відповідальності; д) формування агресивного психологічного ставлення до представників сторони обвинувачення та стійкого наміру його вираження під час здійснення досудового розслідування, що створює конфліктну та складну ситуацію захисту, несприйняття учасниками кримінального провадження аргументів іншої сторони на психологічному рівні через наявність стійкого конфлікту.

Оцінюючи такі ризики адвокат перш за все, забезпечує себе від дотичності до дій, що виходять за межі законодавчих норм та положень професійної етики та можуть дискредитувати його як професіонала та призвести до негативних правових наслідків, а також оцінює варіативність подальшої стратегії здійснення захисту та необхідності детального обґрунтування необхідності відповідної лінії поведінки підзахисного під час досудового розслідування.

Провівши таку бесіду, за наявності об'єктивної можливості, адвокату із тактичного боку слушно, використовуючи методологію аналітичної роботи провести аналіз наявних матеріалів, даних із відкритих джерел, результатів

такої бесіди та підготувати чіткий та структурований план проведення наступної бесіди із клієнтом, у межах якої й буде визначатись подальша спільна стратегія захисту у межах кримінального провадження. Необхідно відзначити, що саме друга бесіда із підзахисним після вжиття відповідного комплексу аналітичних заходів має вирішальне значення та з тактичного боку повинна спрямовуватись на розв'язання таких основних завдань:

по-перше, отримання системної, повної та точної інформації щодо сутності кримінально-релевантної події та ролі підзахисного у механізмі її вчинення. З тактичного боку за результатами аналізу структури та змісту першої бесіди адвокат може використати різний спектр тактичних прийомів зважаючи на причини неповноти отриманої початкової інформації, зокрема:

- постановка уточнюючих запитань. Передумовами використання такого тактичного прийому є: а) наявність інформаційних прогалин щодо окремих складових кримінально-релевантної події; б) невідповідність інформації, яка міститься у матеріалах кримінального провадження, даних зібраних захисником самостійно та інформацією щодо окремих складових події, яку повідомив підзахисний під час першої бесіди; в) наявність у адвоката внутрішнього переконання, що неповідомлення такої інформації або неповнота її викладення мала неумисний характер, а зумовлювалась тим, що підзахисний: не згадав окремі обставини кримінально-релевантної події; не надав належного значення окремим обставинам кримінально-релевантної події; вважав, що окремі дані ніяким чином не стосуються кримінального провадження і тому не повідомлялись адвокату. Як свідчить практика, за наявності саме таких передумов, використання тактичних прийомів щодо постановки уточнюючих запитань та певної деталізації дозволяє адвокату вирішити завдання щодо формування системної та комплексної обізнаності щодо сутності події;

- постановка провокаційних питань та демонстрація окремих матеріалів та фактичних даних. Необхідно звернути увагу, що у професійному середовищі адвокатів використання саме таких тактичних

прийомів практикується доволі рідко, адже їх ефект може мати варіативний характер: а) отримання реальної об'єктивної інформації кримінально-релевантної події; б) відмова підзахисного від подальшої співпраці із конкретним захисником. Водночас, необхідно звернути особливу увагу, що захист у кримінальному провадженні є складною та комплексною формою саме професійної діяльності і, відповідно, прагнення захисників встановити «дружні» стосунки із підзахисними та зберегти клієнтів є тактичною помилкою, результатами якої можуть бути максимально негативні правові наслідки для клієнта та, фактичне, невиконання адвокатом своїх професійних обов'язків належним чином. Зауважимо, що використання вказаного тактичного прийому є необхідним у випадках: а) формування у адвоката стійкого внутрішнього переконання щодо умисного приховування частини фактичних даних підзахисним; б) необхідності активізувати спогади щодо окремих деталей кримінально-релевантної події. При цьому, з тактичного боку, критично важливим є спостереження за реакцією клієнта оскільки це дозволяє зрозуміти його реальне ставлення до окремих елементів механізму події. Водночас, спираючись на основні положення психології спілкування та тактики, слушно відзначити, що у разі активного супротиву підзахисного щодо повідомлення відповідної інформації, захиснику слушно детально роз'яснити та акцентувати увагу на тому, що її наявність прямо корелює із ефективністю здійснення захисту у кримінальному провадженні та досягнення спільної стратегічної мети, яка поставлена перед стороною захисту;

- *формування потенційних сценаріїв та моделей розвитку подій*. Так, саме після завершення проведення двоетапної бесіди захиснику слушно обґрунтувати підзахисному відповідні моделі розвитку конкретних стадій та етапів кримінального провадження, зважаючи на наявні вихідні дані відповідної слідчої ситуації. На перший погляд, видається, що це є невід'ємною складовою роботи адвоката у межах консультування клієнта. Водночас, під час здійснення захисту формування таких моделей має важливе тактичне значення, оскільки формує у підзахисного психологічну готовність

то тривалої участі у кримінальному провадженні та потенційної можливості суттєвого обмеження його прав та свобод на підставах та у спосіб визначений чинним кримінальним процесуальним законодавством. У контексті цього на нашу думку, вирішуючи таке тактичне завдання у межах спілкування із підзахисним адвокату слушно акцентувати свою увагу на: *по-перше*, ймовірних моделях застосування стороною обвинувачення конкретного комплексу заходів забезпечення кримінального провадження; *по-друге*, ймовірній моделі зміни обвинувачення, яке погіршує становище підзахисного та висунення додаткового обвинувачення під час здійснення досудового розслідування; *по-третє*, варіативності застосування заходів кримінально-правового впливу у результаті постановлення кінцевого судового рішення. Обґрунтовуючи такі моделі, адвокат, перш за все, повинен спиратись на: а) сформовану у межах кримінального провадження доказову базу; б) характеристику підзахисного та наявності відповідної системи ризиків, що описані нами вище; в) усталену практику діяльності органів кримінального переслідування щодо окремих кримінальних правопорушень, категорій осіб; д) професійну модель діяльності особи, яка здійснює кримінальне переслідування. При цьому, зауважимо, що ефективність захисту у кримінальному провадженні прямо корелює із психологічною стійкістю підзахисного, його готовності до законних обмежень його прав та свобод, а також тривалого процесу, який передбачає стан постійної психологічної напруги та високого рівня емоційного навантаження. Додатковою аргументацією для такої тези є те, що наразі у наукових виданнях з'являється дослідження, спрямовані на обґрунтування психологічного супроводження кримінального провадження [82]. Зважаючи на це, з тактичного боку вирішувати таке тактичне завдання у межах бесіди із підзахисним необхідно за таким алгоритмом: побудова та доведення до підзахисного можливості реалізації найбільш обтяжливих для нього моделей за відповідними напрямками досудового розслідування – демонстрація адвокатом професійного розуміння існуючих проблем та наявності стратегічного бачення щодо

мінімізації негативних наслідків для підзахисного – формування чітких рекомендацій щодо подальших дій підзахисного та демонстрація покрокового алгоритму вирішення відповідних задач та мінімізації ризиків з боку адвоката.

Використання такого тактичного прийому під час спілкування із підзахисним вирішує як стратегічні, так і тактичні завдання, що постають перед стороною захисту у кримінальному провадженні, зокрема: а) формування у підзахисного впевненості у професійній компетенції захисника та реального розуміння ним складності завдань, які необхідно вирішувати, а також наявності достатнього професійного досвіду та стійкого прагнення їх вирішити; б) формування відповідної рамкової моделі поведінки підзахисного під час досудового розслідування, зокрема й визначення переліку необхідних для вчинення дій, а також дій від яких підзахисному варто категорично утримуватись під час здійснення досудового розслідування, оскільки, наприклад, певна модель поведінки особи під час досудового розслідування може як створити додаткові фактичні підстави, так і мінімізувати наявні у сторони обвинувачення фактичні підстави для застосування суворих заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема звернення до суду із поданням щодо обрання до особи запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

На нашу думку, така тактична модель спілкування адвоката та підзахисного формує два ключових блоки успішної діяльності сторони захисту: а) психологічний – наявність психологічного контакту та довіри між захисником та підзахисним; б) організаційно-тактичний – спільна узгоджена діяльність щодо прийняття різного типу тактичних рішень та вибору поведінкових моделей у межах кримінального провадження.

Щодо другого напрямку, а саме діяльності захисника під час взаємодії та комунікації із стороною обвинувачення, зокрема під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, необхідно звернути увагу, що використання тактичних прийомів у межах цього блоку спрямовується на вирішення таких основних завдань: по-перше, мінімізацію можливостей отримання від

підзахисного інформації, яка може посилити доказове підґрунтя сформульованого щодо особи обвинувачення, або створити передумови для зміни обвинувачення та висунення додаткового обвинувачення; *по-друге*, мінімізацію отримання від підозрюваного інформації, яка може стати підґрунтям для оптимізації стратегії дій сторони обвинувачення у частині планування слідчих (розшукових) дій та застосування інших процесуальних засобів; *по-третьє*, спростування або зниження рівня релевантності окремих доказів сторони обвинувачення; *по-четверте*, формування доказів, що спростовують причетність підзахисного до кримінально-релевантної події, або значно змінюють його роль у структурі вчинення кримінально-релевантної події у бік покращення його становища. Аналіз практики роботи захисників у кримінальному провадженні свідчить, що найширші можливості для застосування відповідних тактичних прийомів існують у межах проведення допиту як самостійно слідчої (розшукової) дії. У той же час, звернімо увагу й на певні організаційно-тактичні особливості проведення допиту, які впливають на вибір конкретних тактичних прийомів адвокатської діяльності: *по-перше*, спираючись на вимоги чинного кримінального процесуального законодавства, які ми пропонуємо уточнити, у організаційному та психологічному контексті лідерську позицію під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії займає сторона обвинувачення, адже саме її представник проводить допит особи на стадії досудового розслідування, навіть у випадках, якщо такий допит проводиться за результатами задоволення клопотання сторони захисту, організаційно-технологічна складова якого детально описана вченими [57], але тут варто також звернути увагу й на важливість прийняття відповідного тактичного рішення, адже науковці справедливо зауважують: «у таких випадках необхідна ретельна попередня оцінка доказової цінності інформації, яка може бути отримана за клопотанням адвоката. Перш ніж клопотати про проведення допиту певної особи, адвокату слід спрогнозувати, які показання вона може дати, щоб не погіршити становище довірителя. На це може вказати й сам

клієнт, однак зазвичай професійний адвокат повинен проявляти необхідну активність у кримінальному провадженні, виявляти достатню тактичну гнучкість, виходячи з інтересів свого клієнта» [56]; *по-друге*, у значній кількості випадків, допит відповідної особи, зокрема, свідка проводиться повторно, що негативно впливає на можливість отримання відповідних даних, оскільки будучи попередженою про кримінальну відповідальність за дачу неправдивих показань особа чітко дотримується лінії викладення інформації, яка була застосована під час першого допиту, навіть у випадку усвідомлення, окремі деталі не були нею повідомлені випадково; *по-третє*, можлива наявність чітко вираженого негативного ставлення свідка до підзахисного, зокрема й разі розслідування кримінальних проваджень щодо насильницьких чи корисливо насильницьких злочинів та наявності зв'язку між свідком та жертвою злочину. У контексті викладеного, слушно навести доволі реалістичну оцінку науковців, що відзначають: «на жаль, не всі адвокати належну увагу приділяють участі у допиті свідка, а окремі зовсім скептично ставляться до значущості його супроводу на допит: адже основну роботу виконує особа, яка здійснює допит, а до функції адвоката кримінальне процесуальне законодавство в цій частині підходить вкрай обмежено, відводячи їм незначний обсяг прав. Певна недовіра до необхідності запрошення на допит адвоката є й у потенційних довірительців: адже свідку буцімто нічого не загрожує, його завдання – лише правдиво відповідати на запитання слідчого. З цієї причини, а також через те, що юридична допомога свідку часто має разовий характер, а отже, гонорар за таку роботу навряд чи може забезпечити адвоката матеріально на тривалий термін, брак уваги до процедури підготовки свідка до допиту й участі в самому допиті породжує негативні наслідки для клієнта, деякі з яких вирішити буває неможливо або практично неможливо» [56].

Принагідно звернути увагу, що тактичні прийоми участі адвоката у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, на відміну від значної кількості

інших структурних елементів адвокатського розслідування досліджувались вченими [67].

Перш за все, звернімо увагу на тактичні особливості дій захисника у зв'язку із допитом підзахисного, оскільки у порівнянні із проведенням допиту інших учасників кримінального провадження варіативність тактичних рішень захисника у даному випадку є найвищою. У контексті цього, безумовно першочерговим та найважливішим тактичним рішенням захисника, що приймається спільно із клієнтом є рішення щодо давання показань стороні обвинувачення загалом, адже КПК України, зокрема у ст. 18 закріплює свободу від самовикриття та встановлює, що: а) жодна особа **не може бути примушена** визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення; б) кожна особа **має право не говорити нічого** з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права; в) жодна особа **не може бути примушена** давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення. Видається, що таке тактичне рішення слушно приймати зважаючи на такі вихідні дані та параметри, які захисник повинен враховувати та належним чином оцінити під час спілкування з підзахисним та оцінки інших відомих йому фактичних даних щодо кримінально-релевантної події та рівня обізнаності сторони обвинувачення: *по-перше*, підзахисний на психологічному та організаційно-тактичному рівні не готовий до проведення допиту, а неявка до представника органу досудового розслідування може трактуватись як ухилення від кримінального переслідування та мати наслідком застосування передбачених законом заходів процесуального примусу; *по-друге*, аналітична оцінка стану розслідування кримінального провадження та наявних у розпорядженні сторони обвинувачення доказів свідчить, що останні мають непрямий

характер, не є достатньо релевантними щодо відповідної події, а проведення допиту підзахисного спрямоване на фактичний пошук стороною обвинувачення нової стратегії розслідування та доведення сформульованого обвинувачення, зважаючи на те, що тягар доказування вини покладається виключно на сторону обвинувачення; *по-третє*, заздалегідь узгодженої із адвокатом стратегії щодо відмови свідчити у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Крім того, відзначимо, що ст.18 КПК України створює чіткі правові передумови для прийняття іншого тактичного рішення, яке спрямовується на встановлення рівня обізнаності сторони обвинувачення щодо сутності відповідної кримінально-релевантної події та наявних у розпорядженні доказів. Так, комплексно використовуючи такий підхід підзахисний та адвокат можуть погодитись на проведення допиту використовуючи таку тактичну модель: надання доволі узагальнених та неконкретних відповідей на поставлені слідчим питання з метою зберегти високий рівень інформаційної невизначеності сторони обвинувачення та, у свою чергу, сформувати ймовірну модель щодо рівня обізнаності та доказової бази, яка зібрана стороною обвинувачення – у разі досягнення такої мети попросити припинити допит чи відмовитись від подальшого давання показань, спираючись на ст.18 КПК України та відповідні конституційні норми (ст.63 Конституції України). Необхідно відзначити, що таке тактичне рішення є доволі ризикованим і може прийматись з урахуванням таких умов: а) згода на проведення допиту та участь у ньому є найефективнішим інструментом отримання інформації щодо реального стану розслідування та сформованої стороною обвинувачення доказової бази; б) підзахисний достатньо ґрунтовно психологічно та організаційно готовий до проведення допиту, адже необхідно враховувати, що досвідчений слідчий буде використовувати доволі широкий спектр тактичних прийомів спрямований на встановлення психологічного контакту із підзахисним, психологічного впливу та інших тактичних прийомів, які детально розроблені у межах криміналістичної тактики для того, щоб

отримати необхідну інформацію. Зважаючи на викладене, приймаючи таке тактичне рішення захисник повинен мати чітке внутрішнє переконання, що він зможе на психологічному і тактичному рівні контролювати хід проведення допиту, у межах правового поля забезпечити нейтралізацію тактичних прийомів, що використовуються слідчим та стримати підзахисного від надання стороні обвинувачення даних, розголошення яких є передчасним чи недоцільним, зважаючи на загальну стратегію захисту.

Принагідно відзначити, що самостійним тактичним рішенням може бути й згода підзахисного давати показання та повідомлення органу досудового розслідування усіх відомих йому даних, що стосуються конкретної кримінально-релевантної події, що може мати місце в окремих ситуаціях захисту, які описані нами вище, зокрема коли підзахисний повністю визнає свою вину або визнає свою причетність до кримінально-релевантної події, але не вважає, що в його діях мало місце кримінальне правопорушення. У даному випадку, незважаючи на безконфліктність такої ситуації, захиснику з метою оцінки стратегічних ризиків для клієнта не варто нехтувати його підготовкою до такого допиту зокрема й випадках існування потенційної загрози висунення нового обвинувачення або зміни обвинувачення у бік погіршення становища підзахисного. Саме тому, з метою уникнення тактичних ризиків, перед допитом захиснику необхідно: а) чітко окреслити межі інформативності відповідей на конкретні запитання слідчого; б) підготувати клієнта до можливості припинення допиту, у разі якщо захисник вважає за необхідне прийняти відповідне тактичне рішення; в) поінформувати у межах підготовки підзахисного щодо основних тактичних прийомів, які можуть бути використанні слідчим під час здійснення допиту.

Дещо іншою є тактика участі адвоката під час допиту свідка, оскільки давання показань є обов'язком свідка за відмову від виконання якого встановлені відповідні форми юридичної відповідальності, а також за давання завідомо неправдивих показань. Зважаючи на викладене, необхідно звернути увагу на фактор психологічної переваги, який обов'язково повинен

враховуватись захисником, оскільки, якщо відбувається допит свідка за ініціативою сторони захисту, який раніше у кримінальному провадженні не допитувався, то шляхом попередньої підготовчої роботи саме захисник має із останнім тісніший психологічний контакт і відповідно психологічну перевагу, що спрацьовує віддзеркалено, у випадках, коли повторно допитується свідок, що допитувався у кримінальному провадженні без присутності адвоката та з яким слідчому вдалось сформувати довірливі відносини та встановити стійкий рівень психологічного контакту.

Зважаючи на те, що фактично процесуально уповноваженим суб'єктом допиту є представник сторони обвинувачення, захисником можуть бути використанні такі тактичні прийоми: а) **«актуалізація протиріччя»**, зокрема постановка конкретизованих питань, щодо невідповідності показань свідка іншим даним, які містяться у кримінальному провадженні; б) **«актуалізація компетенції та можливості»**, зокрема постановка питань, щодо: *по-перше*, фізичної можливості свідка сприймати інформацію у відповідних параметрах деталізації за певних умов; *по-друге*, достатності підготовки та наявності знань щодо окремих обставин, якщо свідок робить категоричні висновки щодо їх змісту; в) **«актуалізація деталей»**, зокрема формулювання запитань, спрямованих відновлення у пам'яті свідка окремих незначних деталей події, які у сукупності з іншими доказами дозволяють запропонувати стороні захисту альтернативний погляд на її зміст та роль підзахисного у механізмі її вчинення.

2.4. Використання спеціальних знань як складова адвокатського розслідування

У попередніх підрозділах дослідження нами акцентувалась особлива увага на тому, що основним функціональним спрямуванням адвокатського розслідування як складової здійснення захисту у кримінальному провадженні є збирання фактичних даних, що можуть бути використанні у доказування.

Так, аналізуючи окремі питання щодо організації і тактики діяльності адвоката у межах кримінального провадження нами зверталась увага на особливості та проблемні питання використання як процесуального, так і непроцесуального інструментарію для формування відповідних структурних елементів доказової бази у межах конкретного кримінального провадження. Водночас, продовжуючи дослідження відповідної проблематики, необхідно наголосити, що одним із ключових інструментів збирання доказів стороною захисту самотійно, без залучення до вказаного процесу сторони обвинувачення є відповідні форми використання спеціальних знань. У той же час, слушно наголосити, що використання адвокатом у межах адвокатського розслідування має значно ширше функціональне спрямування аніж просто отримання відповідних фактичних даних доказового характеру. Так, як факультативні завдання, що вирішуються у межах адвокатського розслідування за допомогою використання спеціальних знань можна визначити: *по-перше*, отримання усних та письмових консультацій щодо окремих об'єктів, процесів та подій, які мають значення для кримінального провадження, а їх належне пізнання вимагає використання спеціальних знань, що дозволяє адвокату отримати дані, які хоча і не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, але здатні спрямувати його пошукову роботу щодо виявлення доказів у коректному напрямі, що забезпечує економію часового ресурсу та використання найбільш ефективних пізнавальних інструментів; *по-друге*, надання консультацій щодо фактичних даних, що сформульовані із використанням спеціальних знань іншими уповноваженими суб'єктами з метою попередньої оцінки їх повноти, об'єктивності та достовірності, що сприяє адвокату у виваженому та обґрунтованому прийнятті відповідних тактичних рішень щодо необхідності та доцільності призначення відповідних експертиз чи ініціювання проведення додаткових експертиз стороною обвинувачення. Загалом, необхідно звернути особливу увагу, що спеціальні знання, що використовуються у процесі адвокатського розслідування є важливим інструментарієм формування адвокатом стратегії та

конкретизації позиції для захисту.

Необхідно звернути увагу, що категорія «спеціальні знання» є доволі усталеною у межах криміналістичної науки, саме тому, ми не акцентуємо детальної уваги на визначені їх змісту, оскільки вказане питання доволі ґрунтовно проаналізоване науковцями у межах наукових досліджень різної спрямованості [док. див.: 5; 14; 31; 34; 42; 59; 75; 45].

В аспекті нашого предмета дослідження не поглиблюючись в загальну теорію використання спеціальних знань ми приєднуємось до усталеної наукової концепції більшості науковців, які розуміють під спеціальними знаннями в першу чергу неправові та незагальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, отримані внаслідок професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст з метою сприяння слідчому чи прокурору у з'ясуванні обставин справи або дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх використання [104].

М. Г. Щербаковський і Д. В. Куриленко описуючи термін «форм використання спеціальних знань» використовують термін «кримінально-процесуальні форми застосування спеціальних знань». На думку криміналістів це закріплена у кримінально-процесуальному законі система правил застосування у досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень спеціальних знань обізнаних осіб певним чином [190]. Втім, в прикладному аспекті діяльності суб'єктів кримінального процесу це твердження не зовсім відповідає реальності, до того ж значна кількість вчених криміналістів аргументували на високому теоретичному рівні, що форм використання спеціальних знань набагато більше ніж прямо передбачених КПК України способів залучення спеціаліста/експерта у кримінальне провадження. Ми сконцентруємо свою увагу на специфіці наступних найбільш поширених в практиці діяльності адвоката використанні спеціальних знань у:

1) процесуальній формі: призначення та проведення судової експертизи; використання спеціальних знань спеціалістів, залучених до виконання

процесуальних функцій спеціаліста підчас проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

2) непроцесуальній формі: використання спеціальних знань спеціалістів без залучення їх до участі в слідчих (розшукових) діях (консультації, отримання різного роду довідок на адвокатські запити).

Судові експертизи у переважній більшості випадків відіграють ключову роль під час доказування у досудовому розслідуванні. Слушно наголосити, що КПК України надає доволі широкий перелік осіб, які мають право ініціювати проведення судових експертиз, водночас ч. 1 ст. 242 КПК України передбачає, що «експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права», водночас у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначається, що «сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники».

Аналізуючи норми КПК України та доктрину кримінального процесуального права, можна дійти висновку, що адвокат у кримінальному провадженні може ініціювати проведення експертизи декількома способами: по-перше, за дорученням – самостійне звернення для проведення судової

експертизи (зокрема обов'язкової) на договірних умовах; по-друге, звернення з клопотанням до слідчого судді задля проведення судової експертизи (вичерпний перелік підстав, що визначено КПК України); по-третє, апелювання до прокурора/слідчого задля проведення судової експертизи. Як окремий вид цілком можливим є варіант, коли адвокат звертається до прокурора з аргументацією проведення судової експертизи в межах реалізації прокуратурою організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

В межах нашої роботи пропонуємо зупинити більшу частину нашої уваги на проблемних питаннях цих способів ініціювання проведення судової експертизи адвокатом.

Самостійне звернення адвоката для проведення судової експертизи (зокрема обов'язкової) на договірних умовах. Хоча законодавець і наділив захисників достатньо широкими повноваженнями щодо відстоювання позиції підзахисного, проте і надалі положення сторони обвинувачення та захисту є доволі нерівносілними, насамперед мова йде про способи та методи збирання, фіксації та зберігання доказів. М. Щербаковський відзначає, що «адвокат за чинним кримінальним процесуальним законодавством не має фактичної можливості самостійно вилучити об'єкт експертного дослідження, відібрати відповідні зразки, отримати від певних осіб необхідні відомості, провести експериментальні дії тощо. Для реального забезпечення рівності сторін пропонується наділити сторону захисту такими ж повноваженнями під час досудового розслідування, як і сторону обвинувачення. Йдеться про надання адвокату права здійснення процесуальних дій та відповідного оформлення процедури отримання ним доказів, аналогічного з оформленням проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, пропонується надати право адвокатам самостійно виявляти, вилучати та оглядати предмети і документи, отримувати відомості від осіб, проводити необхідні експериментальні дії. Передбачається процесуальне оформлення таких дій відповідними

протоколами, які повинні підписуватися адвокатом і всіма учасниками при посвідченні печаткою адвоката» [189].

В цілому вказані пропозиції є доволі слушними, проте фактично передбачають наділення адвоката функціями щодо розслідування, що, на наш погляд, з одного боку, цілком відповідає принципу змагальності, декларованому кримінальним процесуальним законодавством, проте, з іншого – в певних випадках може перешкоджати виконанню правоохоронними органами своїх повноважень та унеможливлення вирішення справи по суті. Показовим в розрізі цього виступає той факт, що адвокат не зобов'язаний надавати слідчому для ознайомлення зібрані ним матеріали та доказову інформацію на стадії досудового розслідування, на відміну від стадії судового розгляду, де сторона захисту має надавати прокурору відомості, які буде використовувати під час розгляду справи, проте після вивчення першою матеріалів, зібраних стороною обвинувачення, тобто, фактично, у випадку отримання адвокатом відомостей, що можуть в подальшому слугувати доказовою інформацією на підтвердження винуватості особи, адвокат на свій розсуд може не надавати їх стороні обвинувачення.

Цікавими виглядають в аспекті нашого предмета дослідження систематизовані С. Крушинським критерії, за наявності яких матеріали, здобуті захисником, будуть мати статус доказів, зокрема: 1) законність отримання матеріалів захисником, що виключає порушення будь-яких прав особи; 2) отримання захисником матеріалів лише способом, чітко передбаченим КПК України; 3) відомості, отримані захисником, повинні міститися в одному із перелічених в законі процесуальних джерел доказів [94].

Проведення судової експертизи за ініціативою сторонни захисту повною мірою відповідає цим формальним критеріям.

По-перше, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Цей перелік джерел доказів вичерпний.

По-друге, сторона захисту відповідно положень ч. 2 ст. 243 КПК має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, що також окреслено і в спеціальному законі – Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить норму (п. 10 ст. 20), згідно якій адвокат має право одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань.

По-третє, виходячи зі змісту ст. 93 КПК України, законодавець надав стороні захисту наступні правових засоби збирання доказів: 1) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; 2) ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій; 3) здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. І фактично починає діяти принцип «дозволено все, що прямо не заборонено законом» на нами неодноразово наголошувалось вище, що у контексті формування доказів, якщо застосувати розширене тлумачення законодавства України адвокат може вийти й за межі процедур визначених КПК України, залишаючись при цьому межах правового поля, норм і стандартів адвокатської етики.

Отже, висновком судового експерта сторона захисту може доводити свою правову позицію та формувати свою доказову базу. Однак доволі не до кінця це твердження буде узгодженим з нормами кримінального процесуального законодавства та фактично слідчою та адвокатською практикою, про що цілком обґрунтовано зазначать у наукових колах. А. Волобуєв та Є. Чуйко слушно відзначають, що «в переліку прав, якими наділена сторона захисту задля збирання доказів, важливо звернути увагу на те, що вона не наділена правом самостійного проведення слідчих (розшукових) дій, вона може лише ініціювати їх проведення. З урахуванням цього надання статтею 243 КПК України стороні захисту права самостійно залучати експертів на договірних

умовах для проведення експертизи (у тому числі обов'язкової) виглядає явно суперечливим. Адже для її проведення експертові потрібно надати низку об'єктів та матеріалів, більшість з яких можливо отримати лише шляхом проведення слідчих (розшукових) дій» [27]. І тут приховано міститься три важливих в організаційному аспекті проведення судової експертизи за ініціативою захисника аспекти.

Перший аспект полягає в тому, що слідчі (розшукові) дії за-для проведення судових експертиз за ініціативою сторони обвинувачення вже можуть бути проведені на момент відповідного клопотання сторони захисту. Для проведення експертизи сторона захисту повинна надати експерту зразки для порівняльного дослідження, певні предмети, документи тощо. Такі матеріали, часто є єдиним предметом-речовим доказом, оригіналом документа чи експериментальним або вільним зразком, що безпосередньо підлягає дослідженню та знаходяться в матеріалах кримінального провадження, можливо вже після проведення попередньої судової експертизи за ініціативою сторони обвинувачення визнаний речовим доказом. Згідно ч. 1 ст. 245 КПК України зразки для проведення експертизи відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, тож такі предмети, матеріали та об'єкти, які вже знаходяться в кримінальній справі, приєднані до неї відповідним процесуальним документом. Тому слідчий чи прокурор добровільно стороні захисту їх просто не надає.

Цю проблему було запропоновано вирішувати шляхом звернення сторони захисту до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. При цьому наявні в матеріалах кримінального провадження речі та документи, якщо вони необхідні стороні захисту для проведення експертизи, підлягають вилученню з матеріалів кримінального провадження у копіях, а якщо цього потребує дослідження – можуть бути тимчасово вилучені відповідні оригінали [101]. С. Крушинський погоджується з цим і підкреслює, що «враховуючи те, що невиконання ухвали слідчого судді про тимчасовий

доступ до речей та документів є незаконним, такий механізм міг би бути реалізований на практиці» [94].

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики дозволяє прийти до висновку про те, що такий елемент організації проведення судової експертизи за ініціативою сторони захисту як тимчасовий доступ до речей та документів, що зберігаються у матеріалах кримінального провадження, є мало реалізованим, поодинокі випадки проведення з цією метою тимчасового доступу до речей та документів, як правило, в судовій практиці стосуються отримання копій документів для проведення судової експертизи з ініціативи сторони захисту. Основна причина відмови у задоволенні клопотання захисника у наданні йому зразків, матеріальних об'єктів-речових доказів, інших матеріалів кримінального провадження на стадії досудового розслідування це – неможливість на цій стадії надати інформацію з обмеженим доступом або таку, що містить відомості, що складають певний вид таємниці, зокрема: державну, лікарську, нотаріальну, банківську або інші види.

Крім того, у контексті цього аспекту слушно звернути увагу й на іншу проблему, щодо можливості ініціювання захисником проведення власного експертного дослідження із залученням компетентної експертної установи. Як відзначалось вище, передумовою для проведення відповідного експертного дослідження є: *по-перше*, наявність у експерта необхідних вихідних даних, що повинна надати сторона, яка ініціює проведення відповідної експертизи; *по-друге*, наявність у експерта відповідного матеріального об'єкта, який надається відповідною стороною кримінального провадження та підлягає дослідженню. У контексті цього, звернімо увагу на те, що у разі проведення експертного дослідження за ініціативою сторони обвинувачення щодо конкретного об'єкта, повторне експертне дослідження цього ж об'єкта у переважній більшості випадків є неможливим із причини знищення такого об'єкта під час проведення первинного експертного дослідження. У відповідності до положень ст. 5 Закону України «Про судову експертизу» «під час проведення судових експертиз (обстежень і досліджень) об'єкти

дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише у тій мірі, в якій це необхідно для дослідження». Водночас, яскравим прикладом є, наприклад, дослідження вибухових пристроїв (гранат), де під час призначення відповідного виду експертизи та постановки експерту конкретного переліку питань стороною обвинувачення у відповідній постанові надається дозвіл експерту на знищення такого об'єкта, оскільки в інший спосіб його експертне дослідження технологічно неможливе. Як відзначає В.М. Твердохліб: «Щодо призначення вибухотехнічних експертиз, то за загальним правилом експерт зобов'язаний вжити заходів щодо збереження наданих на дослідження об'єктів, і не допустити їх знищення чи пошкодження. Водночас залежність вирішення окремих завдань іноді зумовлює той факт, що зберегти досліджуваний об'єкт неможливо. З огляду на це, експерт має затребувати дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта від особи, яка призначила експертизу. Як правило, це оформлюється клопотанням, а тому вважаємо, що це питання слід узгоджувати з експертом завчасно, оцінюючи об'єктивно чи підлягає вирішення таке завдання під час розслідування. У багатьох випадках така потреба виникає під час виявлення боєприпасів та вибухових пристроїв у конструкції яких його використано» [169].

Крім того, навіть якщо матеріальний об'єкт експертного дослідження не знищено, то за результатами його пізнання експертом відбувається такий рівень його якісної та кількісної трансформації, що унеможливорює його подальше експертне дослідження, зокрема наркотичні засоби, біологічні об'єкти тощо. Зважаючи на викладене, складається практична ситуація, коли в силу об'єктивних обставин сторона захисту за наявності визначеного законодавством права, фактично, позбавлена реальної можливості проведення незалежного дослідження відповідного об'єкта. Безумовно, що у практичній площині вказана ситуація є доволі складною для розв'язання, але, на нашу думку, можна запропонувати моделі для її вирішення, а саме зобов'язати сторону обвинувачення у разі призначення експертного дослідження об'єктів, які під час його проведення будуть втрачені повідомляти про призначення

такої експертизи сторону захисту з метою надання можливості захиснику подання клопотання щодо: *по-перше*, уточнення переліку питань, що ставляться на вирішення експерту; *по-друге*, обґрунтування необхідності комплексної експертизи відповідного об'єкта, у випадку, якщо його пізнання для вирішення завдань конкретного кримінального провадження вимагає застосування знань із різних галузей науки і техніки.

Другий аспект характеризується потребою провести судову експертизу в ситуації, коли об'єктом експертного дослідження мають виступити матеріали або відомості, що були отримані чи можуть бути отримані лише шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій (слід наголосити, що відповідно до чинного КПК України адвокат наділений повноваженням «ініціювання проведення й негласних слідчих (розшукових) дій»). В цьому випадку, постає питання щодо можливості участі адвоката під час такої негласної слідчої (розшукової) дії, оскільки доволі логічним видається той аспект, якщо адвокат виступає ініціатором проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то він цілком обґрунтовано може виявити бажання взяти безпосередню участь у проведенні цього заходу та в подальшому ознайомитися з матеріалами, складеними в ході та результаті його проведення.

Водночас, зважаючи на викладене, постає питання в наявності в адвоката допуску до державної таємниці та відповідного доступу до відомостей, що становлять державну таємницю, зокрема, А. Мурашко та Я. Поліщук, аналізуючи лист Департаменту охорони державної таємниці та ліцензування Служби безпеки України від 05 серпня 2020 року №26/2-4804 «Щодо питання участі захисника у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю», де вказано, що «якщо для вирішення завдань кримінального провадження, адвокат потребує оформлення вказаного допуску на стадії досудового розслідування, він звертається з письмовою вмотивованою заявою до відповідної установи, де здійснюється слідство, яка, після її опрацювання та підготовки режимно-секретним органом, надсилає до відповідного органу СБУ клопотання для погодження порушеного адвокатом

питання у рамках конкретного кримінального провадження» [122; 192], наголошують «що акцентовано увагу саме на тому, що адвокату надається допуск до державної таємниці саме для участі у конкретному кримінальному провадженні. Задоволення зазначеного клопотання є підставою для подальшої процедури оформлення допуску до державної таємниці відповідної форми в рамках кримінального провадження. Оформлення адвокату допуску є підставою для надання йому доступу, при цьому, наголошується, що виключно в межах конкретного кримінального провадження. Після закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, доступ, який було надано, має бути припинений, проте допуск залишається чинним протягом часу, передбаченого законодавством у сфері охорони державної таємниці» [192]. Надалі дослідниками запропоновано внести відповідні зміни до КПК України, зокрема, до ч. 4 ст. 517 зазначеного кодексу. Проте, на наше переконання, вказана позиція є доволі спірною, зважаючи на неврахування окремих положень та особливостей досудового розслідування. Проте хочемо підкреслити, що окреслена процедура отримання допуску до державної таємниці видається цілком обґрунтованою та вирішує низку колізій, що містилися в чинному КПК України та нормативно-правових актах, що безпосередньо регулюють питання надання, переоформлення та зняття з громадянина допуску до державної таємниці, проте беручи до уваги той факт, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій доволі часто має характер «невідкладності», зважаючи на те, що затримка в їх проведенні може «затягнути» процес досудового розслідування чи навіть призвести до втрати можливості отримати важливу для слідства доказову інформацію, пропонуємо в цьому аспекті наголосити на тому, що у разі направлення клопотання режимно-секретним органом відповідного органу досудового розслідування щодо надання допуску адвокату в межах конкретного кримінального провадження, СБУ протягом 5 робочих днів від дати отримання такого клопотання має розглянути можливість надання такому адвокату допуску до державної таємниці у разі, якщо допуск до державної таємниці надається задля

безпосередньої участі у проведенні таких негласних слідчих (розшукових) дій. В рамках нашого дослідження ми не будемо більше зупинятися на розгляді вказаної проблематики, оскільки це потребує подальшого більш глибокого розгляду на рівні самостійної наукової праці.

В межах окресленого способу звернення адвоката за проведенням судової експерти ми цілком підтримуємо А. Волобуєва та Є. Чуйко, що «на тлі вказаних прав сторони захисту щодо ініціювання проведення експертизи під час досудового розслідування виникає питання щодо доцільності надання ще й права самостійного залучення експерта (при відсутності повноважень на проведення слідчо-розшукових дій для належної підготовки експертного дослідження). Адже намагання усунення «декларативності» права сторони захисту самостійного залучення експерта шляхом надання їй права здійснення фактично слідчих (розшукових) дій обумовлює необхідність перегляду низки принципово важливих положень КПК України» [27].

Третій аспект стосується ситуацій, коли в результаті проведення попередніх судових експертиз за ініціативою сторони обвинувачення речові докази можуть мати достатньо змінений характер у ваговій чи просторовій формі. В цьому сенсі виникає питання: який сенс ініціювати проведення судової експертизи повторно за умови відсутності повною мірою тих матеріалів, що піддавали дослідженню у попередніх судових експертизах, ініційованих стороною обвинувачення? В цьому контексті вважаємо потрібно звернутись до положення ч. 1 ст. 47 КПК України, якою закріплено обов'язок захисника «використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого». Широке коло теоретиків відзначали, що «правильному розумінню і застосуванню закону сприяла б заміна терміну «захисник зобов'язаний» словами: «захисник має право», або «захисник покликаний», або «завдання захисника у тому, щоб ...»

[94]. На думку процесуалістів правову природу обов'язку захисника використовувати усі доступні засоби захисту прав та законних інтересів його підзахисного краще відображав би термін «професійний обов'язок», тобто це його обов'язок як адвоката, який складав присягу чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу на професійній основі [94]. Не дивлячись на те, що таке бачення прав та обов'язків захисника узгоджується із термінологією законодавця у ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ми не погоджуємося з цією позицією. Обов'язок захисника ініціювати судову експертизу виникає кожного разу, коли існує навіть мінімальна ймовірність, що така процесуальна дія може покращити становище підзахисного або підтвердити його невинуватість. Ініціювання експертизи є професійним обов'язком адвоката, якщо це в тактичному плані прямо впливає на спростування обвинувачення або пом'якшення юридичної відповідальності. Така ініціатива особливо важлива у справах, де вирішальне значення для встановлення ступню вини підзахисного мають медичні чи техніко-криміналістичні фактори обставин події правопорушення. Відмова від призначення експертизи без належного обґрунтування може бути розцінена як неналежне виконання професійних обов'язків. У рішенні ЄСПЛ у справі *Artico v. Italy* (1980) зазначено, що формальна наявність захисника не означає реальної ефективності захисту. Тому адвокат повинен діяти проактивно, включаючи ініціювання експертного дослідження, коли це об'єктивно виправдано в інтересах клієнта. Такий підхід узгоджується з принципом справедливого судового розгляду відповідно до ст. 6 ЄКПЛ.

Крім неведеного необхідно акцентувати увагу на наявності й інших поточних проблем реалізації функції захисту підчас провадження судової експертизи, які стосуються як процесуальної так й не процесуальної (організаційної) форм використання спеціальних знань.

Так, під час надання експертові матеріалів для проведення дослідження адвокатом (у випадку самотійного звернення для проведення судової

експертизи (зокрема обов'язково) на договірних умовах) не може бути дотримана вимога чинного кримінального процесуального законодавства в розрізі повідомлення першого про кримінальну відповідальність, тому не зовсім зрозумілим є момент притягнення до відповідальності експерта [181], який порушить вимоги чинного законодавства за умови, що експертиза проводиться за зверненням адвоката. Зокрема, показовою є вже наявна судова практика, а саме – ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 31 липня 2019 року у справі № 727/10602/17, де зазначається, що «в Постанові про призначення судової будівельно-технічної експертизи від 18 травня 2017 року слідчим не попереджено судового експерта ОСОБА_6 про кримінальну відповідальність (Т.2 а.с.99-101). Таким чином, не відомо хто попередив експерта про кримінальну відповідальність, оскільки експерт не може попередити про кримінальну відповідальність сам себе» [176], проводячи відповідну аналогію, можна дійти висновку, що адвокат так само не є належним суб'єктом, який може попереджати експерта про кримінальну відповідальність, передбачену Кримінальним кодексом України. Тому, фактично, у випадку самостійного звернення адвоката за проведенням судової експертизи має бути вироблений окремий алгоритм, який регулюватиме таку діяльність. У контексті цього, необхідно звернути увагу на ст.384 КК України, яка у ч.1 визначає як кримінально карані такі діяння: «Завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках», а у ч.2 цієї ж статті встановлює відповідні кваліфікуючі ознаки, а саме «Ті самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих

мотивів». Так, буквальне тлумачення вказаної норми свідчить, що експерт може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення відповідних дій, які передбачені вказаною нормою без обов'язковою умови його попередження про кримінальну відповідальність перед початком виконання своїх функціональних обов'язків. Крім того, ст.70 КПК України доволі чітко визначає: «За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом». Фактично, аналіз вказаних норм дозволяє зробити такі висновки: *по-перше*, вони не зобов'язують повідомляти експерта про кримінальну відповідальність; *по-друге*, не визначають суб'єкта, що повинен зробити таке повідомлення. Вимога повідомлення експерта щодо можливості притягнення його до кримінальної відповідальності, з'являється у ч.2 ст.102 КПК України, яка встановлює: «У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків».

Необхідно звернути увагу, що чіткої процедури щодо попередження експерта про кримінальну відповідальність не містить і Закон України «Про судову експертизу». Аналіз практичної площини цього питання свідчить, що експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюється керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Підписаний текст присяги, розписка про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок приєднуються до особової справи експерта. Тобто кожен експерт НДУСЕ завчасно попереджається про кримінальну відповідальність. Фактично, проблемне питання виникає щодо процедури попередження експертів, що не працюють у

відповідних установах[183]. А особливу у вагу у контексті цього потрібно звернути на те, що місцеві, апеляційні суди та ВС вказували на те, що якщо у висновку експерта не має вказівки щодо попередження його про кримінальну відповідальність, то висновок такого експерта визнається недопустимим доказом. Зважаючи на викладене, фактично, наразі виникає дві самостійні проблеми: *по-перше*, недоцільності звернення адвоката за експертним висновком до особи, що працює поза межами відповідної установи та не попереджена посадовими про кримінальну відповідальність за дії передбачені ст.384 КК України; *по-друге*, незрозумілості правового статусу експертів, що працюють поза межами таких установ, адже у разі їх не попередження про кримінальну відповідальність надані ними висновки будуть неналежними доказами у всіх формах судочинства.

Спроба вирішення цієї проблеми щодо збалансування можливостей сторони захисту та сторони обвинувачення зроблена Верховним Судом, який в одну із рішень відзначає: *«Відповідно до частини 2 статті 22 КПК, сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду доказів. Частина 6 тієї ж статті передбачає обов'язок суду створити необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, у тому числі забезпечити, щоб права, надані законом стороні, могли бути ефективно реалізовані. Закон, передбачивши право стороні захисту надавати висновки експертів, тим самим передбачив і обов'язок суду їх розглянути у сукупності з іншими доказами. Положення частини другої статті 101 КПК імплементувало в кримінальне процесуальне законодавство вимоги статті 6 § 1 та статті 6 § 3 (d) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ... допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення».* Розглядаючи здійснення цієї гарантії у контексті експертних висновків,

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) випрацював послідовну практику. Зокрема ЄСПЛ зазначав, що зазвичай не є завданням ЄСПЛ визначати, чи є певний експертний висновок, наданий суду, достовірний. За певним виключеннями, загальне правило полягає у тому, що національний суддя має широкі межі розсуду у виборі між суперечливими висновками експертів і визначенні того, який він або вона вважає послідовним і надійним. Тим не менше, ЄСПЛ зазначив, що правила допустимості доказів в деяких випадках можуть суперечити принципу рівності сторін та змагальній процедурі, таїшим чином підривати справедливість процесу. У контексті висновків експертів правила їх допустимості не повинні позбавляти сторону захисту можливості їх ефективно спростовувати, зокрема, надаючи або отримуючи альтернативні висновки та доповіді. В певних обставинах відмова допустити альтернативне експертне дослідження речових доказів може розглядатися як порушення статті 6 § 1. В іншій справі ЄСПЛ зазначив, що може бути складно спростовувати висновок експерта без допомоги іншого експерта у відповідній галузі, тому, щоб реалізувати ефективно це право, захист повинен мати такі ж можливості для надання власних «експертних доказів». Таким чином, Суд вважає, що якщо для оцінки експертного висновку, наданого стороною захисту, суду необхідно пересвідчитися, що експерт, який надав висновок, розуміє наслідки надання ним завідомо недостовірного висновку або з'ясувати інші питання, що мають значення для оцінки достовірності експертного дослідження, суд має за клопотанням сторони викликати експерта, попередити його про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку та надати сторонам можливість піддати експерта перехресному допиту. Тим більше, у цій справі сторона захисту заявляла клопотання про допит експерта, який складав зазначений висновок, в суді першої інстанції. Захист повторив цю вимогу також в апеляційному суді. У цій справі, як у інших справах, що стосуються дорожньо-транспортних подій, експертне дослідження може вплинути на остаточне рішення або позначитись на остаточному рішенні

суду. Тому право захисту спростовувати висновки експертів, надані обвинуваченням, за допомогою іншого висновку, наданого захистом, має бути забезпечене судом. Необґрунтоване відхилення аргументів сторони захисту з питань перевірки у процесуальний спосіб експертного висновку та його оцінки з точки зору допустимості порушує засади змагальності та принципи справедливості судового розгляду» [137].

Як відзначають дослідники: «Убачається вкрай важливим, аби експерт усвідомлював свою відповідальність і здійснював повноваження неупереджено і не як зацікавлена особа, щоб у кінцево-му підсумку не отримати хибного судового рішення. Крім юридичної експерт несе ще й морально-етичну відповідальність за якість своєї роботи перед особою, яка призначила судову експертизу, судом, стороною захисту, стороною обвинувачення, керівником судово-експертної установи; за результатами проведеного дослідження він зобов'язаний дати висновок, дотримуючись професійної етики і не йдучи на компроміс із власним сумлінням. Тобто моральна відповідальність експерта настає за недотримання етичних норм його професійної діяльності. Тому на часі – розроблення і впровадження Кодексу професійної етики судового експерта за прикладом адвокатської чи суддівської спільноти» [165].

Видається, що одним із шляхів вирішення цієї проблематики, у порядку постановки питання для подальшої наукової дискусії, зокрема й серед експертної спільноти та вчених-процесуалістів, є виключення із КПК України положення щодо обов'язкової наявності у висновку експерта інформації щодо попередження його про кримінальну відповідальність за ст. 384 КПК України, а використовувати «презумпцію обізнаності», яка передбачає, що отримання особою правового статусу експерта відповідно до вимог чинного законодавства та початок виконання ним своїх професійних обов'язків презюмує його обізнаність про наявність диференційованих форм юридичної відповідальності за відповідний спектр протиправних дій.

Частково підсумовуючи викладене необхідно відзначити, що у контексті використання під час адвокатського розслідування спеціальних знань для збирання доказів, необхідно виокремити такий спектр проблемних питань шляхи розв'язання, який були запропоновані нами вище: *по-перше*, складність отримання інформації та інших даних, що містяться у процесуальних документах сформованих стороною обвинувачення та є необхідними для проведення експертного дослідження, за умови неможливості адвокатом фіксації таких даних, оскільки останній позбавлений права самостійного проведення слідчих (розшукових) дій; *по-друге*, наявність переваги у сторони обвинувачення щодо можливості дослідження окремих об'єктів, які можуть бути втраченими або пошкодженими під час проведення експертного дослідження і відповідно неможливості їх повторного дослідження за ініціативою сторони захисту; *по-третє*, неоднозначна практика та алгоритми залучення до проведення експертиз експертів залежно від організаційно-правової форми їх діяльності крізь призму вимог, які встановлюються до висновку експерта ст.102 КПК України, зокрема у частині обов'язкового попередження експерта про кримінальну відповідальність за ст.384 КПК України, що обмежує коло експертів, які можуть бути залучені до проведення відповідних експертних досліджень.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження та реалізації визначеної мети, яка полягала обґрунтуванні сутності та структурних елементів адвокатського розслідування як складової захисту у кримінальному провадженні, отримані такі основні висновки, що вирішують окрему наукову проблему:

1. Аналізуючи напрацювання вчених, які використовуються як теоретична основа для власного наукового пошуку, вирішено такі основні завдання, які в подальшому впливають і на концептуальні підходи до подальшого вирішення завдання, сформульованого у власному дослідженні, зокрема: *по-перше*, конкретизує, за необхідності предмет власного наукового пошуку, зважаючи на наявні межі та стан розробленості відповідної проблематики у конкретних галузях наукового знання; *по-друге*, забезпечує визначення кола дотичних наукових проблем, які безпосередньо пов'язані, але виходять за межі предмета наукового пошуку і можуть бути виокремлені як такі, що потребують подальших наукових розвідок тощо; *по-третє*, забезпечує виокремлення у межах конкретного предмета наукового дослідження питань, що взагалі не досліджувались та потребують постановки нової наукової проблеми та її вирішення у межах дисертаційної роботи; *по-четверте*, визначення системи наявних напрацювань та напрямів їх використання для обґрунтування власної наукової позиції, ведення наукової дискусії та отримання науково обґрунтованих висновків за результатами проведеного дослідження.

У вітчизняній юридичній науці питання щодо моделі адвокатського розслідування знаходиться у стані свого становлення: *по-перше*, наявні спроби вчених обґрунтувати його визначення та правові основи прикладної реалізації; *по-друге*, охарактеризовані окремі практики зарубіжних країн щодо здійснення адвокатського розслідування.

2. Типовими ознаками пізнання, здійснюваного сторонами кримінального провадження, є: а) як правило, ретроспективний характер такого пізнання, оскільки суб'єкти кримінального провадження пізнають подію, яка

відбувалась у минулому, на основі її відображення в умовах об'єктивної реальності крізь призму матеріальної та ідеальної слідової картини; б) здійснюється у межах, які визначені кримінальним процесуальним законом для відповідного суб'єкта; в) здійснюється за допомогою організаційно-тактичних інструментів, які визначені нормами чинного законодавства, а також не суперечать моральним та етичним принципам відповідної професійної діяльності; г) базується на науково обґрунтованих правилах, прийомах та рекомендаціях; д) за функціональною спрямованістю передбачає з'ясування усіх обставин кримінально-релевантної події, що корелює із встановленням об'єктивної істини.

Чинниками, які впливають на реалізацію у праксеологічному вимірі функції захисту як складної структурної діяльності є: *по-перше*, процесуальний статус особи, щодо якої здійснюється функція захисту; *по-друге*, мета здійснення такої діяльності, адже кваліфікована правова допомога не повинна корелювати із безумовним виправданням особи; *по-третьє*, стадія кримінального провадження; *по-четверте*, стратегія кримінального переслідування особи, зокрема відповідним комплексом процесуальних інструменти, що використовуються стороною обвинувачення; *по-п'яте*, психологічні та інші чинники, що супроводжують кримінальне провадження та впливають на діяльність захисника.

Вихідними параметрами для формування моделі адвокатського розслідування є: *по-перше*, адвокатське розслідування як форма організаційно-тактичної діяльності у межах кримінального провадження може здійснюватися виключно: а) адвокатом, тобто фізичною особою, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; б) групою адвокатів, які здійснюють захист чи представництво у межах кримінального провадження; в) особами, які залученні адвокатами у спосіб, врегульований чинним законодавством; *по-друге*, адвокатське розслідування крізь призму діяльнісного підходу, характеризуючись пізнавальним змістом, спрямовується

на пізнання конкретних об'єктів у межах кримінального провадження; *по-третьє*, зміст адвокатського розслідування прямо корелює: а) зі змістом та межами сформульованого обвинувачення; б) з організаційною формою роботи адвоката у межах конкретного кримінального провадження; в) зі стадією кримінального провадження, на якій розпочинається робота захисника; г) з хронологічними параметрами досудового розслідування; *по-четверте*, організаційна форма, межі, якість та вибір організаційно-тактичного інструментарію для забезпечення адвокатського розслідування прямо корелює із професійною компетенцією захисника.

Адвокатське розслідування – це системна пізнавально-фіксуєча діяльність захисника, яка здійснюється на стадії досудового розслідування та спрямована на формування доказів, які спростовують висунуте щодо особи обвинувачення або конкретизують висунуте обвинувачення з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів підзахисного.

Структурними елементами адвокатського розслідування як системної форми діяльності є:

по-перше, організаційна складова адвокатського розслідування, яка передбачає: а) планування діяльності щодо формування альтернативної доказової бази, а також спростування доказів, зібраних стороною обвинувачення; б) висунення альтернативних версій та формування алгоритму їх відпрацювання, зокрема на початковому етапі досудового розслідування; в) формування стратегії використання отриманої внаслідок адвокатського розслідування інформації; г) організація взаємодії з іншими суб'єктами, що у передбачений законом спосіб можуть сприяти отриманню тієї чи іншої інформації, зокрема журналістами тощо;

по-друге, тактична складова, яка полягає у використанні етично допустимих та законодавчо дозволених тактичних прийомів щодо самостійного отримання захисником фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, а також формування фактичних

даних нового або уточненого змісту під час участі захисника у проведенні слідчих (розшукових) дій;

по-третє, психологічна складова, оскільки змагальність як засада кримінального процесу за своєю сутністю на психологічному рівні передбачає правове протистояння сторін, а пізнавальна діяльність будь-якого суб'єкта у межах кримінального провадження характеризується суттєвим психологічним складником, зокрема: а) необхідністю встановлення психологічного контакту із різними суб'єктами, що не лише характеризуються власною психологічною структурою, а, як правило, мають різну мотивацію своєї діяльності у межах розслідування кримінального провадження; б) здійснення діяльності в умовах постійних стресових ситуацій, які особливо посилюються на етапі необхідності отримання інформації в умовах активної протидії стороні захисту, що потребує значних зусиль для підтримання психологічної стійкості.

3. З урахуванням положень чинного законодавства та адвокатської практики інформацію з обмеженим доступом, що може бути отримана шляхом адвокатського запиту типізовано на такі різновиди:

по-перше, інформація з обмеженим доступом, яка не може бути отримана адвокатом у межах реалізації професійного права на адвокатський запит. До такої інформації необхідно віднести: *по-перше*, окремі види інформації, яка сформована у межах кримінального провадження, у якому адвокат здійснює функцію захисту, а саме: а) інформація, викладена у документах, які сформовані за результатами здійснення оперативно-розшукової діяльності, оскільки розголошення таких даних може призвести до ідентифікації та розшифрування осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво із уповноваженими суб'єктами; б) інформація, яка становить таємницю досудового розслідування і порядок відкриття якої іншій стороні кримінального провадження чітко визначений кримінальним процесуальним законодавством; *по-друге*, будь-яка інформація з обмеженим доступом, яка за об'єктивними критеріями не є релевантною для пізнання події відповідного

кримінального правопорушення та забезпечення ефективної реалізації функції захисту у кримінальному провадженні;

по-друге, інформація з обмеженим доступом, яка може бути отримана адвокатом у межах реалізації права на адвокатський запит за умови дотримання відповідного комплексу умов, а саме: а) інформація прямо корелює із кримінально-релевантною подією; б) ознайомлення із такою інформацією суттєво впливає на можливість реалізації адвокатом функції захисту у кримінальному провадженні; в) адвокатський запит щодо отримання такої інформації є вмотивованим і містить мету її отримання та визначає можливість подальшого алгоритму її використання; г) адвокатський запит містить вказівку на форму ознайомлення із відповідною інформацією.

Запропоновано ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції:

«Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств установ та організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату інформацію, копії документів, або забезпечити можливість ознайомлення із такими документами у місці їх фактичного зберігання.

У разі отримання адвокатського запиту щодо ознайомлення з інформацією з обмеженим доступом, яка не є державною таємницею, власник або утримувач такої інформації протягом десяти робочих днів, зобов'язаний поінформувати адвоката щодо порядку надання доступу до такої інформації, а також меж ознайомлення з нею.

У разі відмови у наданні доступу до інформації з обмеженим доступом така відмова письмово надсилається адвокату із розгорнутим обґрунтуванням її причини.

Адвокатський запит щодо ознайомлення з інформацією з обмеженим доступом, крім встановлених цим законом вимог, має містити обґрунтування необхідності та мету отримання такої інформації, а також зобов'язання

щодо узгодження порядку її подальшого використання із власником чи володільцем».

4. Чинниками, які обмежують використання такого професійного права адвоката як проведення опитування осіб за їх згодою у межах здійснення адвокатського розслідування та формування доказів є: *по-перше*, власне стилістичне формулювання відповідної дії «опитувати», а не «допитувати», передбачає суттєву відмінність цієї дії від допиту як відповідної слідчої (розшукової) дії, передбаченої КПК України, зокрема й у частині формулювання кінцевого документа, а саме не протоколу допиту, до якого встановлені доволі чіткі вимоги, а іншого документа – пояснення, яке у межах розслідування кримінального провадження не має належного процесуального значення; *по-друге*, чітка вказівка у відповідній нормі на те, що опитування таких осіб може відбуватись лише за їх згодою, тобто, фактично, жодна особа не має нормативно-визначеного обов'язку надавати пояснення чи будь-яку іншу інформацію, яка аналогічна показанням адвокату, а більше того, такий правовий підхід посилює ч.3 ст.95 КПК України, яка визначає, що свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт - слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку; *по-третє*, власне сам КПК України містить вказівку на вчинення такої дії як «опитувати» лише двічі: а) у контексті діяльності дізнавача; б) у контексті діяльності суду щодо опитування особи на предмет добровільності укладення угоди у кримінальному провадженні; *по-четверте*, відсутність будь-яких форм відповідальності за відмову надати пояснення адвокату навіть без посилання на жодні причини, зокрема ст.385 КК України встановлює відповідальність саме за відмову давати показання, а також будь-яких заходів впливу з боку адвоката щодо особи, що відмовляється надавати пояснення.

Визначено, що основними формами можливості вербальної комунікації адвоката та формування доказів у межах кримінального провадження є: *по-перше*, звернення із відповідним клопотанням щодо допиту свідка, якщо наприклад, вказана особа може повідомити інформацію щодо кримінального

правопорушення чи інші обставини, які мають значення для всебічного та об'єктивного розслідування, але не була встановлена стороною обвинувачення; по-друге, безпосередньої участі адвоката під час допиту відповідних учасників кримінального провадження слідчим або прокурором.

Запропоновані окремі зміни та доповнення до КПК України:

- ч.1 ст.84 КПК України викласти у такі редакції:

«Доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, захисник, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню»;

- доповнити КПК України ст.224-1 «Пошукові дії захисника» та викласти її у такій редакції:

1. Пошуковими діями захисника є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

2. Підставами для проведення пошукових дій захисника є наявність достатніх даних вважати, що за їх результатами можуть бути отримані фактичні дані, які є доказами у кримінальному провадженні.

3. Під час проведення пошукових дій захисника забороняється використання будь-яких засобів примусу, зокрема й встановленого КПК України для забезпечення проведення аналогічних за змістом слідчих (розшукових) дій.

У разі неможливості проведення пошукової дії захисника без застосування заходів правового примусу, захисник має право звернутись із клопотанням до слідчого або прокурора про проведення слідчої (розшукової) дій. У разі задоволення такого клопотання слідчий, прокурор зобов'язані повідомити захисника про дату, час та місце її проведення, а також надати право захиснику безперешкодної участі у її проведенні.

4. За результатами пошукових дій захисника складається протокол, який повинен відповідати вимогам до протоколу, визначеним цим Кодексом для протоколу слідчої (розшукової) дії.

5. Захисник має право направити такий протокол слідчому або прокурору, а також відкривати їх зміст іншій стороні на стадії закінчення досудового розслідування.

Захисник зобов'язаний направити такий протокол слідчому або прокурору негайно після його складання, якщо під час пізнавальної дії захисника отримана інформація про реальну загрозу життю, здоров'ю, майну будь-якого учасника кримінального провадження чи членів їх сімей з метою вжиття негайних заходів реагування уповноваженими працівниками правоохоронних органів.

6. Захисник на договірних засадах має право залучати до проведення пошукових дій інших осіб, якщо це не суперечить вимогам чинного законодавства.

5. Адвокатське провадження – це організаційна форма систематизації джерел інформації та інших документів, що сформовані адвокатом у межах роботи за конкретним кримінальним провадженням, яка може здійснюватися у будь-якій формі із кінцевим складанням адвокатського висновку.

Типова модель адвокатського провадження включає такі структурні блоки: *по-перше*, дані, які стосуються доказування у відповідному кримінальному провадженні; *по-друге*, дані щодо процесуальної комунікації захисника із представниками сторони обвинувачення; *по-третє*, дані щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження; *по-четверте*, інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття стратегічних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні.

Фактичні дані, які стосуються доказування у кримінальному провадженні як складової адвокатського провадження класифіковані за такими критеріями:

джерело походження матеріалів, які містять відповідні фактичні дані, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні: *по-перше*, матеріали сформовані стороною обвинувачення та передані захиснику у порядку встановленому кримінальним процесуальним законодавством; *по-друге*, матеріали отримані адвокатом безпосередньо від підзахисного; *по-третє*, матеріали отримані адвокатом самостійно з інших джерел;

епізодами злочинної діяльності щодо яких сформульоване обвинувачення: *по-перше*, хронологічною послідовністю відповідних епізодів злочинної діяльності, що має логічне обґрунтування, адже практика діяльності щодо збирання доказів у межах кримінального провадження як стороною захисту так і стороною обвинувачення свідчить, що якість та повнота доказових матеріалів прямо корелює із критеріями хронологічного пізнання відповідної події, а чим такий критерій триваліший тим важчим є формування належного доказового матеріалу щодо окремих структурних елементів кримінального правопорушення; *по-друге*, за рівнем доведеності участі підозрюваного у конкретних епізодах злочинної діяльності; *по-третє*, за рівнем інформаційного забезпечення адвоката щодо кожного епізоду злочинної діяльності.

«особа підзахисного», що забезпечує у роботі адвоката вирішення таких завдань: *по-перше*, визначення рівня доведеності обвинувачення щодо кожного підозрюваного; *по-друге*, наявну кваліфікацію дій кожного підозрюваного на підставі зібраних доказів, а також можливі перспективи її зміни як у бік покращення так і у бік погіршення становища підзахисного; *по-третє*, визначення підозрюваного, якому може бути запропонована угода із стороною обвинувачення та наслідки укладення такої угоди для інших підозрюваних щодо яких здійснюється захист.

6. Типовими критеріями для класифікації ситуацій захисту є: *по-перше*, ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення; *по-друге*,

темпоральний фактор вступу захисника у кримінальне провадження та початок виконання ним функції захисту; *по-третьє*, стан та структура доказової бази сформованої стороною обвинувачення у межах відповідного кримінального провадження; *по-четверте*, кількісні показники епізодів злочинної діяльності щодо яких сформульовано обвинувачення.

За критерієм ставлення підзахисного до висунутого обвинувачення виокремлені на охарактеризовані такі типові ситуації захисту, а також окреслені основні напрями діяльності до кожної з них: *по-перше*, підзахисний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення щодо якого сформульоване обвинувачення; *по-друге*, підзахисний визнає свою причетність до вчинення відповідного кримінального правопорушення, але не визнає зміст сформульованого обвинувачення, зокрема кримінально-правову кваліфікацію здійснену органом досудового розслідування; *по-третьє*, підзахисний визнає свою причетність до відповідної кримінально-релевантної події, але не визнає свою вину та не вважає, що мало місце кримінальне правопорушення; *по-четверте*, підзахисний не визнає свою причетність до кримінально-релевантної події та повністю заперечує свою вину у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення.

7. Виокремлені три самостійні напрями роботи захисника, що вимагають чіткої диференціації відповідних тактичних прийомів: *по-перше*, діяльність захисника щодо взаємодії з підзахисним; *по-друге*, діяльності захисника під час взаємодії та комунікації із стороною обвинувачення, зокрема під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій; *по-третьє*, взаємодія захисника з іншими суб'єктами, що можуть надати значимі для захисту фактичні дані чи інформацію.

Початкова комунікація адвоката та підзахисного, яка є базисом для встановлення стійкого та якісного психологічного контакту має характеризуватись такими основними параметрами: а) відсутність будь-яких проявів осуду щодо дій вчинених підзахисним, що знижує у підзахисного почуття психологічної пригніченості та інших чинників, які формують його

негативну внутрішню структуру у відповідній ситуації; б) надання підзахисному повністю без будь-яких уточнень, а за потреби й доволі емоційно викласти фактичні дані щодо кримінально-релевантної події, а емоційний стан підзахисного має бути сприйнятий із розумінням, оскільки у багатьох випадках саме захисник і є першим суб'єктом, якому підзахисний може відкритись у психологічному контексті, що обов'язково супроводжується різними емоційними проявами; в) уникнення будь-яких конкретизованих висновків та оцінок щодо події з акцентуванням уваги на необхідності системного та детального вивчення матеріалів, оскільки саме така лінія поведінки захисника формує у особи на підсвідомому рівні відповідне уявлення щодо рівня його професіоналізму тощо; г) уникання емоційних оцінок підзахисного інших учасників кримінального провадження, зокрема й потерпілих; д) уникнення формування у підзахисного завищених очікувань від результатів діяльності захисника, оскільки, як свідчить опрацювання практики окремі захисники з метою отримання клієнта схильні формувати на початковому етапі стійку впевненість в успішному вирішенні справи та досягненні стратегічної мети сформульованої клієнтом, що безумовно, на початковому етапі сприяє встановленню психологічного контакту, який в подальшому руйнується, оскільки завищені очікування не справджуються і стосунки адвоката з підзахисним стають конфліктними.

Щодо тактичного забезпечення комунікації адвоката та підзахисного обґрунтована тактична модель «двоетапного опитування», що структурно складається із двох відділених у часі бесід, які диференціюються за: а) організаційним змістом; б) функціональним призначенням; в) очікуваними кінцевими результатами; г) наслідками для вибору адвокатом подальших організаційних та тактичних прийомів своєї діяльності.

Типовими тактичними прийомами під час другої бесіди адвоката та підзахисного є: *по-перше*, постановка уточнюючих запитань; *по-друге*, постановка провокаційних питань та демонстрація окремих матеріалів та

фактичних даних; *по-третє*, формування потенційних сценаріїв та моделей розвитку подій.

У межах комунікації захисника із стороною обвинувачення використання тактичних прийомів спрямовується на: *по-перше*, мінімізацію можливостей отримання від підзахисного інформації, яка може посилити доказове підґрунтя сформульованого щодо особи обвинувачення, або створити передумови для зміни обвинувачення та висунення додаткового обвинувачення; *по-друге*, мінімізацію отримання від підозрюваного інформації, яка може стати підґрунтям для оптимізації стратегії дій сторони обвинувачення у частині планування слідчих (розшукових) дій та застосування інших процесуальних засобів; *по-третє*, спростування або зниження рівня релевантності окремих доказів сторони обвинувачення; *по-четверте*, формування доказів, що спростовують причетність підзахисного до кримінально-релевантної події, або значно змінюють його роль у структурі вчинення кримінально-релевантної події у бік покращення його становища. Аналіз практики роботи захисників у кримінальному провадженні свідчить, що найширші можливості для застосування відповідних тактичних прийомів існують у межах проведення допиту як самостійно слідчої (розшукової) дії.

Типовими тактичними прийомами, які можуть бути використані адвокатом під час участі у допиті свідка чи потерпілого є: а) «*актуалізація протиріччя*», зокрема постановка конкретизованих питань, щодо невідповідності показань свідка іншим даним, які містяться у кримінальному провадженні; б) «*актуалізація компетенції та можливості*», зокрема постановка питань, щодо: *по-перше*, фізичної можливості свідка сприймати інформацію у відповідних параметрах деталізації за певних умов; *по-друге*, достатності підготовки та наявності знань щодо окремих обставин, якщо свідок робить категоричні висновки щодо їх змісту; в) «*актуалізація деталей*», зокрема формулювання запитань, спрямованих відновлення у пам'яті свідка окремих незначних деталей події, які у сукупності з іншими

доказами дозволяють запропонувати стороні захисту альтернативний погляд на її зміст та роль підзахисного у механізмі її вчинення.

8. Факультативними завданнями, що вирішуються у межах адвокатського розслідування за допомогою використання спеціальних знань, є: *по-перше*, отримання усних та письмових консультацій щодо окремих об'єктів, процесів та подій, які мають значення для кримінального провадження, а їх належне пізнання вимагає використання спеціальних знань, що дозволяє адвокату отримати дані, які хоча і не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, але здатні спрямувати його пошукову роботу щодо виявлення доказів у коректному напрямі, що забезпечує економію часового ресурсу та використання найбільш ефективних пізнавальних інструментів; *по-друге*, надання консультацій щодо фактичних даних, що сформульовані із використанням спеціальних знань іншими уповноваженими суб'єктами з метою попередньої оцінки їх повноти, об'єктивності та достовірності, що сприяє адвокату у виваженому та обґрунтованому прийнятті відповідних тактичних рішень щодо необхідності та доцільності призначення відповідних експертиз чи ініціювання проведення додаткових експертиз стороною обвинувачення.

Обґрунтована модель використання спеціальних знань адвокатом у випадках експертного дослідження об'єктів, що знищуються або втрачають свої кількісно-якісні показники під час проведення їх експертного дослідження, зокрема зобов'язати сторону обвинувачення у разі призначення експертного дослідження об'єктів, які під час його проведення будуть втрачені повідомляти про призначення такої експертизи сторону захисту з метою надання можливості захиснику подання клопотання щодо: *по-перше*, уточнення переліку питань, що ставляться на вирішення експерту; *по-друге*, обґрунтування необхідності комплексної експертизи відповідного об'єкта, у випадку, якщо його пізнання для вирішення завдань конкретного кримінального провадження вимагає застосування знань із різних галузей науки і техніки.

З метою розширення суб'єктів, які можуть надавати експертні висновки з подальшим їх використанням як джерел доказів, на рівні постановки проблеми, звернута увага на необхідність подальшого аналізу та вивчення можливості виключення із КПК України положення щодо обов'язкової наявності у висновку експерта інформації щодо попередження його про кримінальну відповідальність за ст. 384 КПК України, а використанням «презумпцію обізнаності», яка передбачає, що отримання особою правового статусу експерта відповідно до вимог чинного законодавства та початок виконання ним своїх професійних обов'язків презюмує його обізнаність про наявність диференційованих форм юридичної відповідальності за відповідний спектр протиправних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокати і судді зливали інформацію про слідчі (розшукові) дії фігурантам справ НАБУ. URL : https://nenka.info/advokaty-i-suddi-zlyvaly-slidchi-diyi-figurantam-sprav-nabu/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=advokaty-i-suddi-zlyvaly-slidchi-diyi-figurantam-sprav-nabu
2. Азаров Ю. І., Дубівка І. В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : монографія. К. : Видавничий центр «Кафедра», 2018. 218 с.
3. Ананьїн В. О., Горлинський В. В., Пучков О. О., Уваркіна О. В. Філософські проблеми наукового пізнання : конспект лекцій. Київ : ІСЗІ КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. 90 с.
4. Аракелян М. Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс : монографія. О. : Фенікс, 2018. 386 с.
5. Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади технікокриміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів : дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 559 с.
6. Бабчинська Т. В. Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 20 с.
7. Багран С. С. Підзнавальна діяльність слідчого: криміналістичний та процесуальний аспект : дис. ... докт. філософ : 081. Кропивницький, 2024. 258 с.
8. Багрій М. В. Використання непрямих доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2010. 19 с.
9. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
10. Бакаянова Н. М., Билиця І. О. Адвокатура у системі надання безоплатної правової допомоги : навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Адвокатура у системі безоплатної правової допомоги» (галузь

знань 08 «Право», другий (магістерський рівень) для студентів I курсу денної форми навчання. Одеса: Фенікс, 2020. 84 с.

11. Балацька О. Р. Поняття й класифікація суб'єктів захисту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 35. Частина I. Том. С. 89-93.

12. Башта І. І. Особливості категорії «змагальність» у контексті вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №4. С.409-412.

13. Бедь В. В. Використання адвокатом захисником психологічних знань у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. К., 1999. 20 с.

14. Бишевець О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні у кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №2. С.187-193;

15. Бігунець І. М. Повноваження захисника на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. К., 2003. 236 с.

16. Благодир А. А., Ляш А. О. Доказування у кримінальному провадженні України: окремі питання правового регулювання? *Право і суспільство*. 2020. №4. С.263-269.

17. Буслинський В. А., Скрипка П. І. Основи філософських знань. Львів : Новий світ-2000, 2004. 352 с.

18. Ватраль А. В. Засоби кримінально-процесуального пізнання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 47-55.

19. Виборнова Є. І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2009. 21 с.

20. Виборнова Є.І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 196 с.

21. Вирок Веселинівського районного суду Миколаївської області від 12.04.2022 по справі № 472/694/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103916263>
22. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інструмент реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
23. Вільчик Т.Б. Конституційно-правовий статус адвокатури України. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С.1-12.
24. Волобуєв А. Ф. Криміналістика в умовах реформування кримінального судочинства. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. №3. С.153-157.
25. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.
26. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В. Завдання криміналістики в умовах реформування кримінального процесу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Випуск 18. С.53-62.
27. Волобуєв А. Ф., Чуйко Є. В. Право самостійного залучення експерта стороною захисту: реальність чи декларація. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 71. С. 309-314.
28. Волошанівська Т. В. Засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 20 с.
29. Волошина В. К. Щодо питань реалізації принципу змагальності у доказуванні на стадії досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 166–171.

30. Волошина В. К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практики ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1. С.225-228
31. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філософ. : 081. Харків, 2023. 297 с.
32. Гаврущак К. К. Поняття та ознаки криміналістичної тактики. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. №2. С.341-349.
33. Гаврущак К. К. Становлення криміналістичної тактики. *Наше право*. 2021. №2. С. 240-244.
34. Гайдар О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2023. 185 с.
35. Гвоздік О. І., Старенький О. С. Логіка формування доказової бази у кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. №2. С.56-63.
36. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 40 с.
37. Говорушак К. К. Предмет криміналістичної тактики. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №1. С.246-251.
38. Головань І. В. До питання про поняття адвокатської діяльності. *Адвокат*. 2012. №1. С.12-15.
39. Головенко Р. Б., Котляр Д. М., Слизьконіс Д. М. Доступ до публічної інформації: посібник із застосування «трискладового тесту» / за заг. ред. Д. М. Котляра. К. : ЦПСА, 2014. 152 с.
40. Голюк В. Я., Луценко І. С. Сучасні тенденції та специфіка науково-дослідної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. С. 1-7. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1470/1415>
41. Гора І. В., Колесник В. А. Пізнання в кримінальному процесі та оперативно-розшуковій діяльності у світлі положень нового кримінального

процесуального законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 325-335.

42. Гора І.В., Ходанович В.О. Використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України : методичні рекомендації. Київ : НА СБ України, 2019. 132 с.

43. Городецька М.С. Окремі питання забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 402–404.

44. Городецька М.С. Предмет відання у кримінальному процесі : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 482 с.

45. Гресь Ю. О., Чумак С. П., Холод О. В. Щодо деяких особливостей сучасного розуміння сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 29-37.

46. Грисюк В. В. Теоертичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності : дис. ... докт. філософ. : 081. Одеса, 2021. 190 с.

47. Грищенко В. Г., Пихтіна П. В. Деякі особливості сучасних видів та методів криміналістичної тактики проведення допиту. *Наукові записки. Серія. : Право*. 2018. Випуск 5. С.175-181.

48. Грібов М. Поняття та зміст криміналістичної тактики у контексті законодавчих новацій у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №2. С.194-200.

49. Грошко В. Я. Адвокатський запит як процесуальний документ в судовому процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2020. №9 (21). С. 96-102.

50. Гуріч О. В. Змагальність сторін у системі засад кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023. №66. С.151-158.

51. Гуріч О. В. Реалізація засади змагальності під час досудового розслідування : дис. ... докт. філософ. : 081. К., 2024. 270 с.

52. Долгополов А. М. Адвокатський запит як важлива форма реалізації права адвоката на отримання інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №8. С.220-222.
53. Дрозд В. Г. Розгляд клопотань під час досудового розслідування: дискусійні аспекти. *Наука і правоохорона*. 2019. №3. С.89-98.
54. Дубівка І.В. Діяльність адвоката на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 232 с.
55. Дудко О. В. Помилки адвоката у кримінальному провадженні : дис. ... докт. філософ. : 081. К., 2020. 296 с.
56. Дудко О. Помилки адвоката під час проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №10. С.173-178.
57. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення допиту свідка. *Київський часопис права*. 2024. №2. С.268-276.
58. Дуфенюк О. М. Баланс процесуальних можливостей сторін як атрибут змагальності кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2023. №1. С. 302-309.
59. Євдокименко С. В. Форми використання спеціальних економічних знань у кримінальному провадженні та судочинстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. №2. С.372-384.
60. Ємельянов Р. О. Адвокат-представник потерпілого у кримінальному процесі : дис... докт. філософ. : 081. Кропивницький, 2023. 233 с.
61. Журавель В. А. Об'єкт і предмет криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С.120-132.
62. Заборовський А. М. Право на адвокатський запит як один з основних елементів забезпечення належної реалізації конституційного права особи на професійну правничу допомогу. *Конституційно-правове будівництво*

на зламі епох: пошуки оптимальних моделей : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р.). Ужгород, 2019. С. 160-164

63. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.

64. Завтур В. А. Методологічні та праксеологічні засади вчення про локальний предмет доказування у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. №19. С.149-156.

65. Захаров А. В. Адвокатська діяльність як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. Частина 1. С. 53-56

66. Заяць О. С. Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.12. Хмельницький, 2022. 540 с.

67. Зейкан Я. П. Адвокатська техніка: методика підготовки прямого допиту і вступної промови. Х. : Фактор, 2016. 160 с.

68. Зочий І. В. Професіоналізм та професійна компетентність юристів як об'єкт наукових досліджень. *Науковий вісник Харківського державного університету. Серія. Психологічні науки*. 2015. Випуск 5. С.101-105.

69. Зубач І. М. Функція захисту у сучасному кримінальному провадженні України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. №810. С.178-183.

70. Іваницький Я. О. Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2018. 227 с.

71. Іваницький Я. О. Окремі тактичні аспекти бесіди адвоката-захисника з підзахисним. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія : Право. 2018. Випуск. 51. Т.2. С.123-126.

72. Іваніцький Я. О. Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2018. 227 с.
73. Іваніцький Я. О. Про поняття тактики професійного захисту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Т.2. Вип. 48. С.103-107.
74. Іванців М. Р. Професійна правнича допомога: поняття та специфіка. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С.817-824.
75. Каткова Т. В. Судові експертизи (підстави та процесуальний порядок призначення і провадження, перелік типових питань) : навчальний посібник. Зарків : «Рубікон», 2003. 192 с.
76. Качинюк С. С. Інститут адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2015. 203 с.
77. Кельман М. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2023. №3. С.13-20.
78. Кісліцина І. О., Гресь Ю. О. Особливості діяльності адвоката-захисника з підготовки клієнта до участі у слідчих діях при розслідуванні вбивств: етичний та тактичний аспекти. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. №5 (15). С. 151-164.
79. Кісліцина І. О., Кравченко М. О. Стратегія і тактика участі адвоката-захисника у кримінальному провадженні: процесуальні та етичні аспекти. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2025. №1. С. 852-856.
80. Ковальчук С. О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності : афтореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.09. Одеса. 2007. 20 с.
81. Ковальчук С. О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 221 с.

82. Козлова А.Г. Психологічне супроводження кримінальних проваджень як ефективний метод забезпечення об'єктивності розслідування. *Молодий вчений*. 2018. №7. С.201-205.
83. Колесник В. А. Пізнання в кримінально-процесуальній діяльності та роль криміналістичної тактики в його забезпеченні. *Зб. Наук. Праць НА СБ України*. 2011. № 38. С. 157-163.
84. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. №3-4. С.192-220.
85. Коломойцев М. М. Функція та цілі захисту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №3. С.305-317.
86. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
87. Корецький О. П. Методологічний підхід до теорії пізнання у кримінальному процесі. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 3 (32). С. 88-92.
88. Костицький М. В. Методології пізнання в юриспруденції як науково-практичному комплексі. *Нове українське право*. 2023. Вип. 2. С.104-107.
89. Крикливець Д. Є. Втілення моделі змагального судочинства у Кримінальному процесуальному кодексі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №3-1. С.349-354.
90. Криміналістика : підручник / В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько ; за заг. ред. В. М. Шевчука. Харків: Право. 2024. 1008 с.
91. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
92. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

93. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : «Юстініан», 2012. 1224 с.
94. Крушинський С. А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 247 с.
95. Крушніцька О. В. Розмежування поняття правової допомоги. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 98–102.
96. Кухарук І. М. Адвокатське розслідування як форма організації роботи захисника у кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3. С. 717-725. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/419/434>
97. Кухарук І. М. Адвокатський запит як інструмент пізнавальної діяльності у структурі адвокатського розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С. 680-683. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/162.pdf
98. Кухарук І. М. Інститут адвокатського розслідування як форма забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С.537-539.
99. Кухарук І. М. Проблемні питання використання результатів експертних досліджень як складової адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. С.710-712.
100. Кучевський П.В. Діяльність адвоката у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2011. 20 с.
101. Легких К. В. Отримання стороною захисту для експертного дослідження зразків, які знаходяться в матеріалах кримінального

провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 196-200.

102. Лисак О. М. Тактика захисту у кримінальному судочинстві України: поняття та сутність. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №4. С.111-118.

103. Лисенкова К. Розвиток принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. №2. С.104-110.

104. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Використання спеціальних знань у слідчій та судовій практиці. Київ : Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1987. 100 с.

105. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. 416 с.

106. Лукашевич В. Г., Юнацький О. В. Моделювання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого : монографія. К. : КНК, 2008. 184 с.

107. Лунін С. В. Принцип змагальності сторін як конституційна гарантія справедливого судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. К., 2011. 20 с.

108. Луцюк Р. П. Особливості кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами дорожньо-транспортних пригод : дис... докт. філософ. : 081. Одеса, 2024. 227 с.

109. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 39 с.

110. Маркуш М. Феномен змагальності та конституційно-правова модель змагальності у кримінальному процесі України. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. №2. С.63-69.

111. Маслюк О. Актуальні проблеми інституціоналізації адвокатського розслідування у кримінальному процесі України : теорія та практика.

NATIONAL LAW JOURNAL : THEORY AND PRACTICE. 2016. DECEMBRIE. C.145-149

112. Маслюк О. В. Адвокатське розслідування у кримінальному судочинстві: міжнародний досвід та світові стандарти. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.214-219.

113. Мирошніченко Ю. М. Змагальність кримінального судочинства України: історія, сучасність, перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Випуск 6. Том 3. С.101-105.

114. Мінаков М. А. Досвід та походження пізнання. *Практична філософія*. 2005. №2. С. 212-219.

115. Міщук І. В. Концепція професійної правничої допомоги в Україні: загальнотеоретичний аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С.278-282. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/53.pdf>

116. Моторигіна М. Г. Функція сторони захисту у змагальному кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2013. №1. С. 347-351.

117. Мохонько О. О. Поняття і сутність змагальності сторін у кримінальному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №4. С.250-253.

118. Мудрецька Г. В. Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами при розслідуванні викрадень бюджетних коштів у сфері державних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №1. С.731-734

119. Мудрецька Г. В. Співвідношення адвокатського розслідування та доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. №3 (3). С. 275-280.

120. Мудрецька Г.В. Проблема визначення поняття матеріалів досудового розслідування у розрізі надання доступу до них сторони захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №10. С. 569-572.

121. Музичко С. Поняття принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73, частина 1. С. 92–97.

122. Мурашко А. С., Поліщук Я. Р. Правове регулювання питання участі захисника у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. *Адвокатура : минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Одеса, 6 листопада 2020 року). Одеса, 2020. С. 257-260. URL : <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2806/1/2020%203бiрн%20матер.%20X%20Мiжнар.%20наук.-%20практ.%20конф.%20з%20адвокатури%20%281%29.pdf#page=257>

123. Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень : наук.-практ. посіб. Донецьк : Цифрова типографія, 2012. 134 с.

124. Нарожна О. В. Предмет криміналістики: проблеми його конкретизації та розширення. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. Том 25. Випуск 2. 2023. С.15-20.

125. Некрович Н. А. Адміністративно-правове регулювання адвокатської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 19 с.

126. Обмеження доступу до публічної інформації під час війни : про що говорить судова практика. URL : <https://cedem.org.ua/analytics/dostupu-sudova-praktyka/>

127. Одинцова І. М. Інститут адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №1. Том 1. С.136-139.

128. Орловська І. Г. Адвокатська діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Форум права*. 2013. №2. С.423-427.

129. Осипенко І. П., Кравченко В. Л. Окремі аспекти криміналістичної тактики. *Юридичних науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С.194-197.
130. Острогляд О. В. Окремі теоретичні аспекти розуміння тактики захисту в кримінальному процесі України. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2012. №5. С.129-135.
131. Пелікос Є. М. Забезпечення права на захист підозрюваного при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia) : дис. ... докт. філософ. : 081. Київ, 2022. 256 с.
132. Письменний Д. П. Функція обвинувачення та захисту за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С.353-358.
133. Погорецький М. А. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія. Право*. 2012. №1(5). С. 1-20. URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>
134. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце у системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. №2. 2016. С.113-123.
135. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. К., 2009. 40 с.
136. Попелюшко В. О. Функція захисту у кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Острог, 2009. 502 с.
137. Постанова ВС від 22 січня 2019 року у справі № 697/2272/14-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80035996>
138. Почтовий М. М. Зв'язок принципу змагальності із засадами публічності та диспозитивності у кримінальному провадженні України. *Вісник записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2021. № 4. С. 100-104.

139. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
140. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
141. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
142. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
143. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
144. Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 496 с.
145. Рибалка О. В. Захисник як суб'єкт доказування у кримінальній справі. *Адвокат*. 2011. №7. С.35-40.
146. Рибікова А. В. Функція захисту у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2019. №3. С. 237-241.
147. Сазонов В. С., Піддубна А. В. Проблеми збирання та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Том 32. №1. С.111-115.
148. Самойленко О. А., Щербак І. А., Полякова С. В. Роль адвоката-захисника у системі суб'єктів кримінально-правової взаємодії: тактичні засади. *Право і суспільство*. 2025. №1. С. 772-778. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/115.pdf
149. Самойленко О.А. Криміналістичний аналіз протиправних дій адвоката під час здійснення ним професійних обов'язків у кримінальній справі. *Юридична Україна*. 2011. №1. С. 113-118.

150. Сачко О. В. Проблеми дієвості інституту захисту в кримінальному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №2. Т.2. 2017. С. 130-132.
151. Северін М. К. Принципи адвокатської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 18 с.
152. Семенець-Орлова І. А., Беленюк Ж. В. Роль адвокатського запиту у забезпеченні доступу до публічної інформації. *Публічне урядування*. 2022. № 1(29). С.125-133.
153. Семенюк І. Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 16 с.
154. Сізінцева Ю. Ю. Відповідь на адвокатський запит: проблеми та шляхи їх вирішення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №4. С.312-314.
155. Скрябін О. Місце навчальної дисципліни «Психологія адвокатської діяльності» у процесі професійно-психологічної підготовки студентів юридичних факультетів. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 245-249.
156. Слива Л. Стратегія та тактика консультативної діяльності адвоката. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №9. С.287-293
157. Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л., 2017. 258 с.
158. Соловей Г. В. теоретичні аспекти принципу змагальності у кримінальному процесі. *Форум права*. 2012. №1. С.883-887.
159. Станкович М.І. Межа доказування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2019. 246 с.
160. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №2. С.88-98.

161. Старенький О. С. Суб'єкти доказування в кримінальному провадженні: поняття та класифікація. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 232-236.
162. Степанюк Р. Л., Кукунчук В. В. Засоби криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Право і суспільство*. 2025. №1. С.404-410.
163. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. О., 2010. 20 с.
164. Стрілецька О. В. Принцип змагальності у кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення : дис. ... докт. філософ. : 081. Ірпінь, 2024. 214 с.
165. Суржан Б. Ю. Юридична відповідальність судового експерта у світлі судової реформи. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2. С.46-54.
166. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 20 с.
167. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика : навчальний посібник / О. Є. Користін, Н. П. Свиридчук, О. М. Цільмак та інші. Одеса : РВВ ОДУВС, 2019. 216 с.
168. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 20 с.
169. Твердохліб В. М. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв : монографія. Харків : «Факт», 2024. 210 с.
170. Тертишник В. М. Правнича допомога та функція захисту в кримінальному процесі: гармонізація доктрини. *Правова позиція*. 2017. №2. С. 128-137.
171. Тертишник В. М., Шемшученко Ю. С. Правнича допомога та захист у кримінальному процесі : підручник. К. : Алерта, 2018. 446 с.

172. Титов А. М. Основні принципи та особливості участі захисника на досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2005. 20 с.
173. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. О. : Фенікс, 2007. 260.
174. Тіщенко В. В. Щодо можливостей і засобів адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : ПРАВО*. 2024. Випуск. 84. Частина 4. С. 130-135.
175. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 180 с.
176. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 31 липня 2019 року у справі № 727/10602/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83383659>
177. Федчак А. І. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 288 с.
178. Фещук Т.С. Поняття та система професійних прав адвоката в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. №1. С. 382-387.
179. Хотинець П.В. Правовий статус адвоката в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2001. 206 с.
180. Цехан Д. М., Гловюк І. В. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект). *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №4. С.345-349.
181. Циганюк Ю. В., Кравчук С. А., Крушинський С. А. Процесуальний порядок залучення експерта стороною захисту у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 28-36.
182. Чайка Р. А. Участь захисника на досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2008. 20 с.
183. Черемнова А. І., Кухарук І. М. Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми

теорії і практики. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2024. Випуск 15. С. 75-83. URL : <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/article/view/67/62>

184. Черненко А. П., Шиян А. Г. Захист у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2024. 282 с.

185. Чернявський С. С. Адвокатська діяльність у контексті адміністративного права. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. №28. С. 86-90.

186. Шевчук В. М. Сучасне розуміння криміналістичної тактики: поняття, ознаки, предмет і завдання. *Теорія та практика правознавства*. 2020. №1. С.1-30.

187. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістичної тактики: традиції та інноваційні напрями розвитку. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 150. С.199-215.

188. Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 8–20.

189. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

190. Щербаковський М. Г., Куриленко Д. В. Обізнані особи у судочинстві України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Випуск 19. С. 142-157. DOI : <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.011>

191. Щирук М. М. Участь захисника у кримінальних провадженнях за ст.191 КПК України: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. №3-4. С. 358-374.

192. Щодо питання участі захисника у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю: лист Департаменту охорони державної таємниці та ліцензування Служби безпеки України від 05

серпня 2020 року № 26/2-4804. URL :
https://unba.org.ua/assets/uploads/3c977a0cb5815010d341_file.pdf

193. Яновська О. Протестна діяльність адвоката у кримінальному провадженні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. №4. С.124-130.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кухарук І.М. Адвокатське розслідування як форма організації роботи захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3. С.717-725. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/419/434>

2. Черемнова А.І., Кухарук І.М. Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми теорії і практики. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2024. Випуск 15. С.75-83. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/article/view/67/62>

3. Кухарук І.М. Адвокатський запит як інструмент пізнавальної діяльності у структурі адвокатського розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С.680-683. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/162.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Кухарук І.М. Інститут адвокатського розслідування як форма забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С.537-539.

5. Кухарук І.М. Проблемні питання використання результатів експертних досліджень як складової адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний*

час: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. С.710-712.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» та доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (26 квітня 2024 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (16 травня 2025 р., м. Одеса).

Узагальнення результатів анкетування адвокатів¹

	Запитання	Кількість	%
	Адвокати	75	100
1.	Яким суб'єктом/суб'єктами може здійснюватися адвокатське розслідування, як форма організаційно-тактичної діяльності у межах кримінального провадження?		
	а) адвокатом, тобто фізичною особою, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	75	100
	б) групою адвокатів, які здійснюють захист чи представництво у межах кримінального провадження	62	82,7
	в) особами, які залученні адвокатами у спосіб, врегульований чинним законодавством	59	78,7
2.	На пізнання яких конкретних об'єктів спрямовується адвокатське розслідування?		
	а) сутності кримінально-релевантної події із акцентуванням основної уваги на механізмі безпосереднього вчинення кримінального правопорушення та обстановки його вчинення, оскільки паралельне з'ясування таких фактів забезпечує прийняття відповідних стратегічних рішень	70	93,3
	б) мотивів та передумов поведінки окремих учасників кримінального провадження, зокрема інших підозрюваних, свідків тощо	63	84
3.	З чим корелює зміст адвокатського розслідування?		
	а) зі змістом та межами сформульованого обвинувачення	65	86,7
	б) з організаційною формою роботи адвоката у межах конкретного кримінального провадження	68	90,7
	в) зі стадією кримінального провадження, на якій розпочинається робота захисника	70	93,3
	г) з хронологічними параметрами досудового розслідування	54	72
4.	Що, на ваш погляд, може передбачати організаційна складова адвокатського розслідування?		

¹ Респонденти мали можливість обирати декілька відповідей на кожне запитання.

	а) планування діяльності щодо формування альтернативної доказової бази, а також спростування доказів, зібраних стороною обвинувачення	69	92
	б) висунення альтернативних версій та формування алгоритму їх відпрацювання, зокрема на початковому етапі досудового розслідування	66	88
	в) формування стратегії використання, отриманої внаслідок адвокатського розслідування інформації	71	94,7
	г) організація взаємодії з іншими суб'єктами, що у передбачений законом спосіб можуть сприяти отриманню тієї чи іншої інформації, зокрема журналістами тощо	72	96
5.	Що, на ваш погляд, може передбачати тактична складова адвокатського розслідування?		
	а) вивчення даних, щодо свідків обвинувачення та потерпілого	68	90,7
	б) оцінку методів та прийомів роботи конкретного слідчого з метою побудови оптимальної тактичної лінії роботи з доказовою інформацією сторони обвинувачення	72	96
6.	На які групи доцільно розподілити інформацію з обмеженим доступом з урахуванням можливості доступу до неї адвоката із визначенням відповідних форм такого доступу та подальшого використання?		
	а) інформація з обмеженим доступом, яка не може бути отримана адвокатом у межах реалізації професійного права на адвокатський запит	52	69,3
	б) інформація з обмеженим доступом, яка може бути отримана адвокатом у межах реалізації права на адвокатський запит у випадку дотримання відповідного комплексу умов	49	65,3
7.	Яку інформацію, на вашу думку, можна віднести до інформації з обмеженим доступом, яка не може бути отримана адвокатом у межах реалізації професійного права на адвокатський запит?		
	а) інформацію, яка сформована у межах кримінального провадження, у якому адвокат здійснює функцію захисту	73	97,3
	б) будь-яку інформацію з обмеженим доступом, яка за об'єктивними критеріями не є релевантною для пізнання події відповідного кримінального правопорушення та забезпечення ефективної реалізації функції захисту у кримінальному провадженні	59	78,7

8.	Зважаючи на ваш професійний досвід, що ви можете віднести до складової технологічного рівня роботи адвоката у кримінальному провадженні?		
	а) планування загально часу для роботи із конкретним кримінальним провадженням	55	73,3
	б) планування часу та особливостей відпрацювання окремих елементів, які є предметом пізнавальної уваги захисника	68	90,7
	в) систематизація відповідних матеріалів	73	97,3
9.	Від яких характеристик залежить, на вашу думку, типова структурна модель адвокатського провадження?		
	а) кількість епізодів злочинної діяльності	69	92
	б) вид кримінального правопорушення	61	81,3
	в) кількість підозрюваних, зокрема загальна кількість підозрюваних та тих щодо яких захисник здійснює свою діяльність, тощо	53	70,7
10.	Які блоки структури адвокатського провадження, на ваш погляд, можна визначити?		
	а) дані, які стосуються доказування у відповідному кримінальному провадженні	74	98,7
	б) дані щодо процесуальної комунікації захисника із представниками сторони обвинувачення	72	96
	в) дані щодо запобіжного заходу, обраного щодо особи у межах кримінального провадження	49	65,3
	г) інформація, отримана адвокатом під час здійснення свого власного розслідування та інших дій у межах здійснення захисту у кримінальному провадженні, що не може бути використана під час доказування, але має значення для прийняття стратегічних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні	73	97,3

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної роботи

Національного університету

«Одеська юридична академія»

доктор юридичних наук, професор

Галина УЛЬЯНОВА

06 2025 р.

АКТ

впровадження в освітній процес

Національного університету «Одеська юридична академія»

результатів дисертаційного дослідження

«12» 06 2025 року

м. Одеса

Кухарука Ігоря Миколайовича

«Організація і тактика адвокатського

розслідування»

на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

1) начальника навчально-методичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія» Кузнецової Л.В.

2) завідувачки кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Аркуші Л.І.

3) доцента кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», кандидата юридичних наук, доцента Гресь Ю.О.,

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто матеріали дисертаційного дослідження здобувача ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Національного університету «Одеська юридична академія» Кухарука Ігоря Миколайовича на тему «Організація і тактика адвокатського розслідування», які, зокрема, відображені у наукових публікаціях:

1. Кухарук І.М. Адвокатське розслідування як форма організації роботи захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3. С.717-725. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/419/434>

2. Черемнова А.І., Кухарук І.М. Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми теорії і практики. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2024. Вип. 15. С.75-83. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/article/view/67/62>

3. Кухарук І.М. Адвокатський запит як інструмент пізнавальної діяльності у структурі адвокатського розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С.680-683. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/162.pdf

4. Кухарук І.М. Інститут адвокатського розслідування як форма забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С.537-539.

Комісія вважає, що представлені матеріали, отримані на основі проведеного самостійного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, можуть бути використані в освітньому процесі Національного університету «Одеська юридична академія», зокрема, під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Основи детективної та оперативно-розшукової діяльності», «Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія та практика», «Оперативно-розшукові заходи, засоби та негласні слідчі (розшукові) дії», «Забезпечення законності проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій».

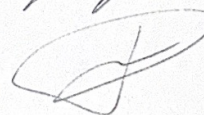
Члени комісії:

Людмила КУЗНЕЦОВА

Лариса АРКУША

Юлія ГРЕСЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

« 04 » 06 2025

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**результатів дисертаційного дослідження Кухарука Ігоря Миколайовича
на тему «Організація і тактика адвокатського розслідування» у наукову
діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ**

м. Одеса

« 04 » 06 2025 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової роботи ОДУВС, кандидата юридичних наук Домброван Н.В.;
- 2) завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС, доктора юридичних наук, професора Тетерятник Г.К.
- 3) доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Лісніченка Д.В.;

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені наукові положення, пропозиції і рекомендації Кухарука Ігоря Миколайовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Організація і тактика адвокатського розслідування» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право у науково-дослідну діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України при проведенні наукових досліджень за темою НДР ОДУВС «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773), а також загальної наукової теми, що

виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у наступних наукових працях:

1. Кухарук І.М. Адвокатське розслідування як форма організації роботи захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3. С.717-725. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/419/434>
2. Черемнова А.І., Кухарук І.М. Адвокат як суб'єкт ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: проблеми теорії і практики. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. Випуск 15. 2024. С.75-83. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ondise_2024_15_10.pdf
3. Кухарук І.М. Адвокатський запит як інструмент пізнавальної діяльності у структурі адвокатського розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С.680-683. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/162.pdf
4. Кухарук І.М. Інститут адвокатського розслідування як форма забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні. *Європейські опіснители розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С.537-539.

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Кухарука Ігоря Миколайовича на тему «Організація і тактика адвокатського розслідування» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право містить ґрунтовні наукові рекомендації теоретичного та прикладного характеру, спрямоване на вдосконалення низки інститутів чинного кримінального процесуального законодавства України та становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Результати дисертаційного дослідження Кухарука Ігоря Миколайовича на тему «Організація і тактика адвокатського розслідування» впроваджено у наукову діяльність ОДУВС, зокрема під час проведення наукових досліджень за темою НДР ОДУВС «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний

ресстраційний номер 0116U006773), а також загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Члени комісії:

Начальник відділу
організації наукової роботи
кандидат юридичних наук

Наталія ДОМБРОВАН

Завідувач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
доктор юридичних наук, професор

Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Доцент кафедри
кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент

Дмитро ЛІСНІЧЕНКО